

**T.C.
YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL POLİTİKA ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE 2005 YILI SONRASI ÇOCUK
HAKLARININ GELİŞİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURCU ŞÜHEDA ŞİMŞEK

OCAK 2016

**TÜRKİYE'DE 2005 YILI
SONRASI ÇOCUK HAKLARININ
GELİŞİMİ**

**BURCU ŞÜHEDA
ŞİMŞEK**

2015

TÜRKİYE’DE 2005 YILI SONRASI ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ

BURCU ŞÜHEDA ŞİMŞEK

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ

SOSYAL POLİTİKA ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

OCAK 2016

ANKARA

Sosyal Bilimler Enstitüsü onayı

Enstitü Müdürü

Bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartlarını sağladığını tasdik ederim.

Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Prof. Dr. Çiğdem ARIKAN
Danışman

Jüri Üyeleri

Ünvanı Adı ve Soyadı	(Kurumu)	İmza
Prof. Dr. Çiğdem ARIKAN	YBU	
Doç. Dr. Zafer ÇELİK	YBU	
Doç. Dr. Murat ATAN	Gazi Üni.	

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı: Burcu Şüheda ŞİMŞEK

İmza

ÖZET

TÜRKİYE’DE 2005 YILI SONRASI ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ

Şimşek, Burcu Şüheda

Yüksek Lisans, Sosyal Politika Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Çiğdem Arıkan

Ocak 2016, 142 sayfa

Çocuk ve çocuk hakları konuları günümüzde ilgiyle takip edilen konular arasında yer almaktadır. Çocuk hakları konusundaki ihlaller ve uygulamadaki kısıtlılıklar çocukların birçok soruna maruz olarak büyümek zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Uygulamadaki çocuk hakları eksiklikleri, çocukların birçok sorunla karşılaşarak büyümelerine neden olur. Çocukların geleceğini güvence altına almak ve onları daha yaşanabilir bir ülkede büyütmek için, hem politika uygulayıcıları hem sivil gruplar olarak bütüncül bir toplumsal yaklaşımla sosyal politika geliştirilmelidir. Bu çalışmanın amacı; çocuk haklarının gelişimine katkı sağlanması amacıyla çocuk haklarının ve ihlallerinin günümüzdeki boyutlarını göz önüne sermek, gelişimini gözlemlemek ve değerlendirmelerde bulunmaktır.

İnsan hakları bağlamında tarihsel süreçte yavaş yavaş ilerleyen çocuk hakları konusu, “Ülkemizde çocuklar, karşılaşmaları olası risklere karşı koruma altında mıdır?” sorusundan hareketle ele alınmıştır. Çocuk haklarına ilişkin uluslararası düzenlemelerin yasal mevzuata nasıl yansıdığı, mevcut yasaların uygulamada ne ölçüde maksada ulaştığı, çocuk hakları ile ilgilenen kurum ve kuruluşların hedef, görev ve işleyişleri değerlendirilecektir. Bu çalışma çocuk hakları konusunda daha güzel günler göreceğimize duyulan inançla çıkılan yolda, iyi bir niyetin ürünüdür.

Anahtar Kelimeler: *Çocuk Hakları, Çocuk, Çocuk Hakları Sözleşmesi*

ABSTRACT

THE EVOLUTION OF CHILDREN'S RIGHTS IN TURKEY AFTER 2005

Şimşek, Burcu Şüheda

Master, Department of Social Politics

Supervisor : Prof. Dr. Çiğdem Arıkan

January 2016, 142 pages

Children's and children's rights issues are among the subjects being followed with interest today. Children's rights is a term which is developed by taking into consideration children's special needs for protection. Shortcomings to Children's Rights or restrictions in applications causes children to grow up with facing many problems. In order to secure our children's future and grow them up in a more livable country, we –both decision makers and civic society- place our priority on identifying and analysing risks and threats. This research aims to contribute to development of children's rights by illustrating and evaluating contemporary children rights and abuses.

Children's rights gradually developed parallel to those in human rights and the starting point of this research is the following question: 'Are children of our country protected from possible risks they may face?'. This thesis will analyse how international legal regulations reflects in Turkish law, to what extent current regulations achieved their aims, goals, duties and actions of organisations and institutes specialised in children's rights. This study is a product of a good wish for and belief in reaching better conditions in terms of children's rights.

Key Words: *Children's Rights, Child, Conention on the Rights of the Child*

En büyük şansım eşim İbrahim Bey'e, Can parelerim; ilk göz aydınlığım Arzum Zeren'ime,
dağ keçim İnci Zümra'ma ve içli köftem Asım Said'ime ithafen....

TEŞEKKÜR

“Türkiye’de 2005 Yılı Sonrası Çocuk Haklarının Gelişimi” isimli yüksek lisans tez çalışmamı sunmaktayım. Tezimi hazırlamamda desteklerini esirgemeyen, meslek hayatındaki engin tecrübesinden ve cesaretlendirici yorumlarından istifade ettiğim, bununla yetinmeyerek hayata bakış açısıyla da yolumu aydınlatan, en güzel ve en zor zamanlarımda varlığıyla hayat dersi aldığım ve onunla çalışarak kendimi çok şanslı hissettiğim sevgili tez danışmanım Prof. Dr. Çiğdem ARIKAN’a, tavsiyeleriyle çalışmamı zenginleştiren Sayın Doç. Dr. Zafer ÇELİK ve Doç.Dr. Murat ATAN Hocalarıma araştırmamdaki rehberlikleri, yapıcı eleştirileri ve destekleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezimi hazırlama süresinde sayısız tartışmalarla desteklerini ve önerilerini esirgemeyen kıymetli arkadaşım Fatoş ÖZKAN’a, ayrıca tez dönemi süresince zamanlarından çaldığım kıymetli aileme; her koşul altında beni cesaretlendirerek desteğini esirgemeyen sevgili eşim İbrahim ŞİMŞEK’e ve benimle ders çalışmaya alışan biricik kızlarım Arzu Zeren ve İnci Zümra’ya tezim sırasında ailemize katılan sevgili oğlum Asım Said’e sonsuz sevgileri, hoşgöruları ve destekleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Burcu Şüheda ŞİMŞEK

Ocak 2016 - Iğdır

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İTHAF	VI
TEŞEKKÜR	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLolar LİSTESİ	XIV
GRAFİKLER	XV
KISALTMALAR LİSTESİ	XVI
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Yöntemi	3
1.2 Çalışmanın Konusu	3
1.3 Çalışmanın Önemi	5
1.4 Çalışmanın Amacı	5
1.4.1. Alt Amaçlar	5
BÖLÜM II	7
İNSAN HAKLARI KAPSAMINDA ÇOCUK HAKLARI	7
2.1. İnsan Haklarının Önemi	7
2.2 Çocukluğun Tanımı	8
2.3 İnsan Hakları - Çocuk Hakları İlişkisi	9
BÖLÜM III	12
DÜNYADA ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ VE TÜRKİYE’NİN YAŞANAN GELİŞİME ENTEGRASYONU	12
3.1 Versay Barış Antlaşması ve Uluslararası Çalışma Örgütü (1919)	13
3.2 Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi (1924)	14
3.3 İkinci Balkan Kongresi (1938)	14

3.4 Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi (1948)	15
3.5 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi (1959)	15
3.6 Avrupa Sosyal Şartı (1965)	15
3.7 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) (Çatı Mevzuat)	15
3.8 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi İle İlgili BM Kuralları.....	16
3.8.1 Pekin-Beijing Kuralları (BM Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkındaki Asgari Standart Kurallar 1985) (Yargılama).....	16
3.8.2 Riyad İlkeleri (Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin BM Yönlendirici İlkeleri 1990) (Önleme).....	16
3.8.3 Havana Kuralları (Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin BM Kuralları 1990) (İnfaz)	17
3.9 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Protokoller.....	17
3.9.1 Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi İle İlgili İhtiyari Protokol.....	17
3.9.2 Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol	17
3.10 BM Suç Mağduru ve Tanığı Olan Çocukları İlgilendiren Konularda Adalete İlişkin Rehber İlkeler	17
3.11 Dünya Çocuk Zirvesi (1990)	18
3.12 Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1996)	18
3.13 Çocukların Cinsel İstismar ve Sömürüye Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2010)	18
3.14 Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2014)	19
BÖLÜM IV	21
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ.....	21
4.1 Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri	23
4.1.1 Ayrımcılığın Önlenmesi	23
4.1.2 Çocuğun Yüksek Yararı	24
4.1.3 Yaşama ve Gelişme Hakkı	25
4.1.4 Çocuğun Görüşlerinin Dikkate Alınması	26

4.1.5 Çocuğun Katılım Hakkı.....	27
4.2 ÇHS'nin Çocuklara Tanıdığı Haklar	28
4.2.1 Kişisel Haklar (Medeni Haklar)	29
4.2.2 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar	29
4.2.2.1 Eğitim Hakkı	30
4.2.2.2 Sağlık Hakkı	31
4.2.2.3 Sosyal Güvenlik Hakkı.....	31
4.2.2.4 Korunma Hakları	31
BÖLÜM V	33
ÇOCUK HAKLARI AÇISINDAN ÇOCUKLARIN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI TEMEL SORUNLAR.....	33
5.1 Yoksulluk	34
5.1.1 Yoksullukla Gelen Sorunlar	35
5.1.1.1 Evsizlik Sorunu	35
5.1.1.2 Sosyal Dışlanma	36
5.2 Şiddet.....	38
5.2.1 İhmal ve Türleri	40
5.2.1.1 Tıbbi İhmal	40
5.2.1.2 Fiziksel İhmal	41
5.2.1.3 Duygusal İhmal	42
5.2.2 İstismar ve Türleri	42
5.2.2.1 Fiziksel İstismar.....	43
5.2.2.2 Ekonomik İstismar.....	43
5.2.2.3 Duygusal İstismar	44
5.2.2.4 Cinsel İstismar	45
5.2.2.4.1 Ensest.....	46
5.3 Çocuklarda Sigara- Alkol- Madde Kullanımı	47
5.4 Sokak Çocukları ve Çocuk Suçluluğu.....	49
5.5 Çocukların Çalıştırılması ve Çocuk İşçiliği.....	52
5.6 Çocuk Gelinler.....	54

5.7 Engelli Çocuklar	57
5.8 Teknolojik Gelişmelerin Doğurduğu Yeni Sorun: Çocuk ve Medya.....	59
5.9. Mülteci Sığınmacı ve Göçmen Çocuklar	62
BÖLÜM VI	65
AB'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARINA İLİŞKİN GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	65
6.1 AB'nin Türkiye İçin Önemi	65
6.2 Türkiye'de Çocuk Hakları İle İlgilenen Kurum ve Kuruluşlar	66
6.2.1 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.....	66
6.2.1.1 Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü	667
6.2.1.2. Çocuk Hakları Daire Başkanlığı.....	68
6.2.1.3 İl Çocuk Hakları Komiteleri	68
6.2.1.4 Bakanlık Bünyesinde Çocuklara Sağlanan Hizmet Modelleri	69
6.2.1.4.1 Kreş Hizmetleri.....	69
6.2.1.4.2 Sevgi Zinciri Uygulaması.....	69
6.2.1.4.3 Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM)	70
6.2.1.4.4 Uçurtmayı Vurmasınlar Uygulaması.....	70
6.2.1.4.5 Ekonomik Destek Hizmetleri	71
6.2.1.4.6 Koruyucu Aile Hizmeti	74
6.2.1.4.7 Evlat Edindirme Hizmeti	75
6.2.1.4.8 Merkezi İşe Yerleştirme Sınavı	76
6.2.1.4.9 Kurumdan Ayrılanlardan Destek İçin Müracaat Edenlere Yardım Sağlanması.....	76
6.2.1.5 Kurum Bakımındaki Çocuklara Sağlanan Eğitim Faaliyetleri	76
6.2.1.6 ASPB Bünyesindeki Yatılı Kuruluşlar	77
6.2.2 Çocuk Ombudsmanlığı	778
6.2.3 Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu Türkiye	79
6.2.4 Diğer Bakanlık Kuruluşları Tarafından Sunulan Hizmetler.....	80
6.2.4.1 Sağlık Bakanlığı	80
6.2.4.2 Milli Eğitim Bakanlığı.....	81

6.2.4.3 Adalet Bakanlığı.....	81
6.2.4.4 Gençlik ve Spor Bakanlığı.....	82
6.2.4.5 İşleri Bakanlığı	83
6.2.4.6 Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.....	83
6.2.5 Belediyelerin Verdiği Hizmetler	84
6.2.6 Diğer Kuruluşlar	84
6.2.6.1 Sivil Toplum Kuruluşları.....	85
6.2.6.3 Üniversite Merkezleri	85
6.3 Avrupa Birliği İle İlişkiler Çerçevesinde Türkiye'nin Çocuk Hakları Konusunda Gerçekleştirdiği Düzenlemeler	85
6.3.1 Mevzuat Uyumlaştırma Çabaları.....	86
6.3.1.1 1999 Öncesi Var Olan Kanunlarda Çocuk Hakları	86
6.3.1.2 1999 Sonrası Anayasa Değişikliklerinde ve Kanunlarda Çocuk Hakları....	87
6.3.2 Avrupa Birliğine Uyum Çerçevesinde Yapılan Başlıca Kanun Değişiklikleri (Uyum Paketleri)	93
6.3.2.1 Birinci Uyum Paketi (2002)	94
6.3.2.2 İkinci Uyum Paketi (2002)	94
6.3.2.3 Üçüncü Uyum Paketi (2002)	94
6.3.2.4 Dördüncü Uyum Paketi (2003)	94
6.3.2.5 Beşinci Uyum Paketi (2003)	95
6.3.2.6 Altıncı Uyum Paketi (2003)	95
6.3.2.7 Yedinci Uyum Paketi (2003).....	95
6.3.2.8 Sekizinci Uyum Paketi (2004).....	95
6.4 İlerleme Raporları Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin Çocuk Hakları Sürecine Etkileri (2005-2014)	96
6.4.1 2005 İlerleme Raporu	96
6.4.2 2006 İlerleme Raporu	97
6.4.3 2007 İlerleme Raporu	97
6.4.4 2008 İlerleme Raporu	98
6.4.5 2009 İlerleme Raporu	99

6.4.6 2010 İlerleme Raporu	100
6.4.7 2011 İlerleme Raporu	101
6.4.8 2012 İlerleme Raporu	102
6.4.9 2013 İlerleme Raporu	103
6.4.10 2014 İlerleme Raporu	104
6.4.11 2015 İlerleme Raporu	105
6.5 Kalkınma Planları	106
6.5.1 Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013).....	106
6.5.2 Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)	107
BÖLÜM VII	109
SONUÇ VE ÖNERİLER	109
YARARLANILAN KAYNAKLAR	121

TABLolar LİSTESİ

TABLolar

Tablo 1: Madde Bağımlılığı İle İlgili Tedavi Verileri.....	4848
Tablo 2: Alkollü içecekler, sigara ve tütün kullanma alışkanlıkları olan fertlerin bulunduğu hanelerin oranı, 2010 – 2013	48
Tablo 3: Yaş grubu ve cinsiyete göre ceza infaz kurumuna giren çocuk hükümlüler, 2009 – 2013	51
Tablo 4: 16 - 17 yaş grubundaki çocuklar ve toplam içindeki oranı, 2002 – 2014	556
Tablo 5: Annenin Yaş Grubuna Göre Doğumlar	57
Tablo 6: Engel Türüne Göre Engelli Çocuk Oranı, 2011	59
Tablo 7: Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Sayısı	69
Tablo 8: Sevgi Zinciri Uygulaması Kapsamında Koruma Altındaki Çocuklardan, Bakımevlerinden Faydalanan Çocukların Sayıları, 2014	69
Tablo 9: Uçurtmayı Vurmasınlar Projesi Kapsamında Kreşlerden Yararlanan Çocuk Sayısı 2005-2014.....	70
Tablo 10: 2015 Yılı Sosyal Yardım Miktarları Tablosu	71
Tablo 11: Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması Kapsamında SED Verilen Çocukların Toplam Sayısı 2005- 2014.....	72
Tablo 12: Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması Kapsamında Sosyal ve Ekonomi Destek (SED) Verilen Çocukların Yıllara Göre Sayısı 2005- 2014	74
Tablo 13: Koruyucu Aile Hizmetinden Yararlandırılan Çocuk Sayısı, 2005-2014	75
Tablo 14: ASPB Bünyesindeki Yatılı Kuruluşların İstatistiksel Dağılımı	778

GRAFİKLER LİSTESİ

GRAFİKLER

Grafik 1: Yaş Gruplarına Göre İstihdam	53
Grafik 2: Sektörlere Göre Çalışan Çocuklar	54
Grafik 3: Bilişim Teknolojileri Kullanımı İle İlgili Temel Göstergeler	61

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
ÇHK	Çocuk Hakları Komitesi
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
SED	Sosyal ve Ekonomik Destek
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
SYDTF	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
ŞNT	Şartlı Nakit Transferi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TUBİM	Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UÇM	Uluslararası Çocuk Merkezi
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNODC	Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi

BÖLÜM I

GİRİŞ

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) süreci, ülkenin geleceğinde köklü değişimlere sebep olabilecek bir süreç olarak karşımızda durmaktadır. Söz konusu süreç bütün toplumsal kesimleri yakından ilgilendirecektir. Toplumsal yaşamın birçok alanında olacağı gibi sosyal politika alanında da bazı değişimler gündeme gelecektir. Bu değişimler AB kriterleri temel alınarak yapılacaktır.

Uzun süredir üye olmak için çaba sarf edilen AB'ye katılmakla elde edilmesi beklenen sonuç ne olacaktır? Bu sorunun cevabı bu durumun ne kadar ciddiye alınması gerekliliğiyle yakından ilişkilidir. Aranılan cevap; her insanın bir birey olarak tüm insan hak ve özgürlüklerinden yararlandığı onurlu bir yaşam biçimine sahip olacak olmasında saklıdır. İnsan, ancak kendini geliştireceği, fırsat eşitliği sunulan ortam içinde, insan olduğunun bilincine varabilecek ve potansiyelini geliştirme fırsatı yakalayabilecektir.

İnsan hakları hayal edilecek onurlu bir yaşamın ön şartlarını içerecektir. Bireyin, insan olma durumundan yola çıkan tüm bilim dalları ve disiplinler kendilerince bu kutsaldan beslenerek farklı risk grupları için düzenlemelere gitmişlerdir. Çocuk Hakları, Kadın Hakları, Engelli Hakları, Fırsat Eşitliği gibi konularda oluşturulan ilkeler hep insanın değerini korumaya ve geliştirmeye yöneliktir çalışmalar olmuştur. Gelecek nesillerin her açıdan sağlıklı olmaları, kendileri ve diğer insanlar için faydalı işler yapmaya niyetli olmaları, toplumun geleceğini şekillendirmede büyük öneme sahip unsurlardır.

Toplumsal kalkınmanın yapı taşlarını çocuklar oluşturacaklardır. Her kuşak devir aldığı toplumsal mirası koruyacak, geliştirecek ve aktararak devamını sağlayacaktır.

Toplumların sağlam temeller üzerinde gelişimi, toplumun özünü oluşturan çocukların kendilerini güvende hissedecekleri sağlıklı bir ortamda yetişmeleri ve korunmaları ile mümkün olacaktır. Söz konusu ortamın sağlanması amacıyla oluşturulacak çocuk hakları; çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişebilmesini sağlayacak, hukuk kuralları ile güvence altına alınan haklar olacaktır.

İnsan haklarından ayrı sayılamayacak bir alan olmakla birlikte çocuk hakları; çocukların özel gereksinimleri ile karşılaşmaları olası risk ortamlarından korunmaları amacıyla geliştirilmiştir. Uluslararası alanda çocuk haklarıyla ilgili düzenlemeler, özellikle büyük savaşlarda en çok zarar görenlerin çocuklar olduğunun fark edilmesiyle hız kazanmıştır. Aile ve toplum içinde çocuğun karşılaştığı ihmal ve istismar toplumların gelişmesiyle dikkat çekmeye başladığında, çözüm arayışları sosyal politika niteliği kazanmıştır.

Çocuk haklarına yönelik ilk iyileştirici nitelikteki düzenlemeler, devletin, kişilere; temel ihtiyaçları olan sağlık, barınma ve eğitim gibi sosyal alanlarda hizmet vermesi ile ilgilidir. Çocuk hakları açısından büyük önemi olan ve taraflara sorumluluklar getiren 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nin ayrıntılı düzenlemesiyle oluşan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; çocukların "İnsan Hakları Bildirgesi" niteliğinde bir uluslararası belge olup, 18 yaşından küçükleri çocuk olarak nitelendirmiştir. 1995 yılında yürürlüğe giren Sözleşme, kamunun ve sivil toplum örgütlerinin dikkatini çekerek çalışmalar yapılmasına öncülük etmiştir. Geçen sürede çocuk haklarına ilişkin birçok gelişmeyle birlikte bugün çocuk haklarının toplumun bütün kesimleri gibi çocuklar tarafından da bilinir olmasının gerekliliği ile katılım haklarının önem kazanması konuya yeniden dikkatleri çekmiştir.

İlgili kurumların eşgüdüm çalışmaları sonucu, çocukların çıkarını toplumun çıkarı ile bir tutan yaklaşımla, sorumluluk sahibi, bilinçli ve nitelikli bireyler olarak yetişme imkanlarının sunulması; söz konusu çocukların meydana getireceği toplumun, geleceğe dair umutları besleyen, beklenen ve özlenen bir toplum olmasını sağlayacaktır.

1.1 Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden “doküman inceleme modeli” kullanılmıştır. Söz konusu model incelenmek istenen konularla ilgili yazılı kaynakların analizini kapsamaktadır. Yıldırım ve Şimşek (2009: 143-146)’e göre; bu yöntemin bir dizi olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. İnceleme yapılan alanda bilgi toplama yöntemleri arasında önemli bir yeri olması, diğer yöntemlerde karşılaşılabilecek tepkiselliğin bu yöntemde bulunmaması, daha büyük ölçeklerde örneklerin alınabilmesi, farklı tarihlere ait sonuçlara ulaşmaya imkan tanınması ve daha az maliyet gerektirmesi gibi olumlu yönleri nedeniyle, veriler ışığında konuyla alakalı büyük bir resim elde etmek için doküman inceleme modeli tercih edilmiştir.

Çalışmada, çocuk hakları, AB’ye uyum sürecinde, uluslararası uygulamaların Türkiye’ye yansımaları, ilgili alanlar bazında, birincil ve ikincil kaynaklar değerlendirilerek analiz edilecektir. Bu noktada konuyla ilgili olarak Avrupa Birliğinin yayınladığı belgeler, programlar, ilgili Bakanlıklar ve Sivil Toplum Kuruluşları tarafından yayınlanan raporlar, belgeler ve planlar, Kalkınma Planlarının ilgili bölümleri ve Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan İlerleme Raporları vb. yayınlar birincil kaynaklardan yapılan derlemeler bazında sayılabilir. Makale, tez, kitap, bildiri, sempozyum, dergi, panel vb. belge ve dokümanlar ise ikincil kaynaklar olarak nitelendirilebilir.

Araştırmayla ilgili veri toplamak için kaynakların bazılarının orijinal nüshalarından bazılarının ise ilgili devlet kurumları ile uluslararası teşkilatların resmi sitelerinden faydalanılmıştır. Toplanan veriler; belirtilen alt amaçlar, tespit edilen sorunlar ve ilerleme raporlarındaki sınıflandırmalar doğrultusunda belirli konu başlıklarına ayrılarak değerlendirilmiştir.

1.2 Çalışmanın Konusu

Yirminci yüzyıl boyunca çocuk hakları konusunda uluslararası boyutta gerçekleştirilen çalışmalar, modern dünyanın hukuk sistemlerinde bir standardın yakalanması açısından faydalı olmuştur. Türkiye de bu gelişmelerden nasibini almış ve birçok konuda bu

çalışmaları tanımış ve ortak olmuştur. Türkiye 1989 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine ilk imza atan devletler arasında yer almış ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları İzleme Komitesi'nin istediği ülke raporunu sunmayı taahhüt etmiştir. Bunun anlamı Türkiye'nin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ruhuna uygun kurumsal, toplumsal ve kültürel bir donanım ve reorganizasyon içinde olduğunun uluslararası topluluğa ilan edilmesidir ki; bu Türkiye için uluslararası arenada atılmış büyük bir adımdır. Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin konuya pozitif yaklaşımıyla ilgili bir fikir vermektedir. Bununla birlikte çocukların hala bölgesel eşitsizliklerle bazı fırsatlardan yoksun bırakılmaları, çocuk işçiliğine, cinsel istismarına, çeşitli şiddet türlerine maruz kalmaları, çalıştırılmaları, suça bulaşmaları, sokak çocuğu olmaları, kız çocuklarının sadece cinsiyetleri yüzünden özel risklerle karşı karşıya kalmaları; konunun ciddiyetini gözler önüne sermektedir. Söz konusu durumların varlığı Türkiye'nin yürüttüğü "Çocuk Politikası"nı sorgulamayı gerektirmektedir. Bu noktada dikkatle incelenmesi gereken Türkiye'deki gelişmelerin çocukların maruz kaldığı riskleri ne derece yok ettiği ya da azalttığı olmalıdır. Gerçekçi bir sonuca ulaşmak için ilgili bakanlıklardan ve sivil toplum örgütlerinden sağlanacak somut ve güncel istatistiki bilgilere ihtiyaç vardır.

Çocukların güveni kolay kazanılabildiği, kolaylıkla kandırılabilirdikleri ve korkutulabilirdikleri için istismar edilmeleri riskiyle karşı karşıyadırlar. Türkiye'de ailede ve toplumda çocukların karşılaştığı çeşitli ihmal ve istismarların büyüklüğünü gözler önüne serecek geniş çaplı araştırmalar bulunmamaktadır.

Çalışmada, "Türkiye'de çocuklar, karşılaşmaları olası risklere karşı koruma altında mıdır?" sorusuna cevap aramak için AB'ye katılım müzakerelerinin resmen başladığı tarih olan 2005 yılı ve sonrası çocuk haklarındaki gelişmeler değerlendirilecektir. AB'ye üyelik sürecinde AB'nin insan haklarına dolayısıyla çocuk haklarına verdiği önemden beslenmesi gereken Türkiye'nin eksiklerinin ve yükümlülüklerinin farkına varması için uluslararası düzenlemeler, taraf olduğu sözleşmeler, mevzuat uyumlaştırma çabaları, uyum paketleri, Anayasa değişiklikleri ve hukuki reformlar ile Türkiye'deki gelişmelere dair Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı İlerleme Raporları ve Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Kalkınma Planlarındaki hedefler değerlendirilecektir.

1.3 Çalışmanın Önemi

Son yıllarda çocuk hakları konusu dikkatleri üstüne çekmiş olsa da henüz hak ettiği değeri bulacak şekilde hakkında yeterli çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmaların ise kapsayıcı olmadığı ve birçok alanı ihmal ettiği görülmüştür. Bu çalışma, diğerlerinden farklı olarak tanımlayıcı ve kapsayıcı özellik taşımaktadır. Çocuklara yönelik hizmet veren kuruluşlar çalışmada resmi örgütlenme çerçevesinde değerlendirilecek ve güncel değişikliklere yer verilecektir.

Türkiye’de çocuk hakları alanında yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olması, bu çalışmanın ise özellikle Türkiye’de AB’ye katılım müzakerelerinin resmen başladığı tarih olan 2005 yılı ve sonrasını içerdiği için güncel konu ve rakamları ifade etmesi ve günümüzde geldiği durumu gözler önüne sermesi nedenleriyle önem arz edeceği düşünülmektedir. Türkiye’nin çocuk haklarına bakışının araştırılması; sorumlu birimlerin konuyla alakalı çalışmalarına destek sağlayabileceği ve yeni araştırmalar için yol gösterici olabileceği, politika uygulayıcılarının dikkatini bu konuya çekerek, konu ile ilgili sorunların tespit edilip, çözüm önerilerinin geliştirilmesi için katkı sağlayabileceği öngörülmektedir.

1.4 Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı; çocuk haklarının gelişimini tarihsel süreç içinde ele alarak, yasal düzenlerde nasıl yer aldığını ve konu ile ilgilenen kurum ve kuruluşların işlevselliğini incelemektir. Yaşanan gelişmeler belirterek konunun çeşitli boyutlarıyla ele alınması ve bütüncül bir bakış açısıyla çocuk haklarının korunması ve güvence altına alınmasıyla ilgili özellikle 2005 yılı ve sonrası meydana gelen gelişmelerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

1.4.1. Alt Amaçlar

Bu araştırmanın alt amaçları şunlardır:

1. AB’ye uyum sürecinin çocuk hakları alanındaki sosyal politika uygulamalarına etkisini inceleyerek, değişen sosyal politika algısını ortaya koymak

2. Alandaki uygulamalar hakkında kapsamlı bilgi vermek ve öneriler sunmak
3. Sosyal politikalarda öncelik verilmesi gereken çocukların durumunun yerel ölçekte belirlenmesini sağlayarak, ilgili kurum ve kuruluşların etkinlik ve verimliliklerini değerlendirmek ve bu kesimlerin toplumla daha iyi bütünleşebilecekleri bir yapıya kavuşturulmalarına katkıda bulunmak.

Çalışmanın amacına yönelik olarak yapılan belge taraması sonucunda; çalışmanın birinci bölümünde konu hakkında bilgi verilerek giriş yapılmış, insan haklarının öneminin yer aldığı ikinci bölümde ise, çocukluğun tanımı yapılmış ve insan hakları ile çocuk hakları bağlantısı kurulmuştur. Üçüncü bölümde çocuk haklarının tarihçesi ve Türkiye'nin entegrasyonu; inşa edildiği ve korunduğu sözleşmeler ışığında verilmiştir. Dördüncü bölümde çocuk hakları konusunda çığır açan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, temel ilkeleri ve çocuklara tanıdığı haklar bakımından incelenmiştir. Çocuk hakları açısından çocukların karşı karşıya kaldığı temel sorunların ele alındığı beşinci bölüm mevcut tabloyu resmetmesi yönüyle önemli kabul edilerek değerlendirilmiştir. Altıncı bölümde AB'ye uyum sürecinde Türkiye'de çocuk haklarıyla ilgilenen kurum ve kuruluşların verdiği hizmetlere ilişkin gelişmeler ile mevzuat değişiklikleri, ilerleme raporları ve kalkınma planları hedeflerindeki çocuklara yönelik politika anlayışları ortaya çıkan bulgular ışığında yorumlanmıştır. Çalışma; değerlendirme ve önerilerin yer aldığı sonuç ve önerilerle tamamlanmıştır.

BÖLÜM II

İNSAN HAKLARI KAPSAMINDA ÇOCUK HAKLARI

İnsan hakları kaynak ise çocuk hakları o kaynaktan çıkmış bir dal olacaktır. Çocuk haklarını anlamak istiyorsak beslendiği ana kaynak hakkında bilgi edinmemiz yerinde olacaktır. Dolayısıyla bu başlık altında insan haklarını ana hatlarıyla ele almak ve buradan hareketle çocuk haklarını irdelemek yararlı görülmektedir.

2.1. İnsan Haklarının Önemi

İnsan haklarının temelini, doğal (tabii) haklar olması oluşturmaktadır. Doğal hakları tanımlamak gerekirse; yazılı hukuktan önce var olan ve yazılı hukuktan üstün olan, insana doğumuyla tanınan haklardır. Devletin meşruiyeti bu hakları kişilere sağlamasıyla ve güvence altına almasıyla ölçülecektir (Sanioglu, 2008: 78).

İnsan hakları tüm insanların eşit olarak, sonsuza kadar sahip oldukları, evrensel, geri alınamaz ve devredilemez haklardır. İnsan, bir ülkenin yurttaşı olduğundan değil, insanlık ailesinin bir üyesi olduğundan bu haklara sahip olarak doğar. Hiç kimsenin, diğerlerinden daha az önemli olduğu gerekçesiyle bir insan hakkı elinden alınamaz. Her birey, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi hakların bütününe birden sahiptir (İnsan Hakları ve Çocuk Hakları, t.y.: 1).

İnsan hakları insanın temel ihtiyaçlarından doğan, onurlu bir şekilde yaşama isteğine dayanan haklardır. Birbirleriyle bağlantılıdır yani hep birlikte işler, diğerlerini de etkiler ve hepsine birden sahip olunması gerekmektedir. Mesela; bir kimsenin seçme hakkını kullanması için, düşünce ve ifade özgürlüğü ile eğitim hakkına da sahip olması gerekmektedir (Lord ve ark., 2007: 3-4).

İnsan hakları kaynağını, ihtiyaç sahiplerinin otorite karşısında isteklerini karşılayabilmeleri mücadelesinden almıştır. Dolayısıyla haklar statik değil dinamiktir. Diğer bir deyişle insanlar ve sorunları var oldukça insan hakları var olacak, aynı zamanda her zamanın sorunlarına paralel olarak çeşitlenecek, hiçbir zaman nihai halini almayacaktır (Danış ve Şahbikan, 2014: 630).

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunca kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Türkiye tarafından 6 Nisan 1949'da onaylanmıştır. İnsan hakları kavramı; eşitlik, demokrasi ve özgürlük kavramlarının da gelişmesine sebep olmuş ve toplumda var olan engelli, çocuk, kadın gibi dezavantajlı gruplara dikkat çekilerek haklarının korunma altına alınması için düzenlemeler yapılmasına kaynaklık etmiştir.

Günümüzde insan haklarının varlığı binlerce yıllık insanlık tarihinin en önemli başarılarından sayılmaktadır. Bugün bu hakların hayat bulması ve güvence altına alınmasında rol oynayacak mekanizmalar; devletlerarası kuruluşların oluşturacağı uluslararası hukuk kuralları, sözleşmeler ve standartlar ile bu gelişmeleri referans alacak resmi kurumlar ve sivil savunucular olacaktır (Gündem Çocuk Derneği, 2009: 7).

2.2 Çocukluğun Tanımı

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) madde 6 ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) madde 3 uyarınca; daha erken yaşta ergin olsa dahi, 18 yaşını doldurmamayan kişi çocuk sayılmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2014: 5)' nun İstatistiklerle Çocuk verilerine göre; 2014 yılı sonu itibariyle Türkiye nüfusu 77 milyon 695 bin 904'tür. Çocukların nüfusu ise 22 milyon 838 bin 482 olmuştur. Bu da çocuk nüfusunun toplam nüfusun %29,4'ünü oluşturduğu anlamına gelmektedir.

Çocukluk, ruhsal ve bedensel olarak insanın en güçsüz olduğu dönemi kapsayan, doğumdan ergenliğe kadar süren zaman dilimidir. Geleneksel kültürlerde asıl olan yetişkinlik olduğundan, böyle bir dönem yoktur veya geçiştirilmiştir. Kas gücü ile yaşamına devam edebilen toplumlarda insanın, bu dönemin uzun bir eğitim sürecine

tabi tutulması gerektiğine dayalı çocukluk anlayışıyla zaman kaybetmek istemeyeceği açıktır. Modern zamanlara gelindiğinde ise sanayileşmeye bağlı olarak meydana gelen toplumsal işbölümü, eğitimle ulaşılabilecek uzmanlığa ihtiyaç duymuştur. Bu süreçte çocukluk, bu ihtiyacı karşılayabilecek kapasitesiyle değer kazanmaya başlamıştır (Aktürk, 2006: 5).

Çocukluk, bebeklik gibi doğal bir gerçeklikten ziyade sosyo-kültürel bir kavram olduğundan diğer toplumsal kavramlar gibi norm ve değerlere göre değişime ve gelişime açık olacaktır (Akyüz, 2001). Toplumların yapıları, kültürleri, inançları, ekonomileri bu değişimde önemli etkenlerdir (Akar, 2013). Ülkeler barış içerisinde refah atmosferinde kalkınmak istiyorlarsa; çocukların kabiliyetleri ile gelişimleri üzerinde hassasiyetle durmalıdırlar (Akyüz, 2010), çünkü çocuk olgunlaşmamış bir yurttaştır.

Türkiye’de çocuk; kendi başına bir değer ifade etmekten çok, aileye sağlayacağı maddi yardım, yaşlılıkta destek, eşleri yakınlaştırma gibi ailedeki rolü ve aileye katkısıyla değerlendirilmekte ve çocuktan beklentiler bu yönde şekillenmektedir (Turgut ve Feyzioğlu, 2014: 213).

Çocukların kimlik sahibi bireyler olarak ihtiyaçlarının karşılanması, toplumsal anlamda, üretken bir yetişkin olarak geleceğin yeniden yapılandırılmasına yardımcı olacağından hayati önem taşımaktadır (Acar, 2010: 5).

2.3 İnsan Hakları - Çocuk Hakları İlişkisi

Çocuğun ne adı, ne de değerinin olmadığı geleneksel toplumlarda çocuğun hakkından bahsetmek mümkün değildir. Geçmişte birçok filozofa göre çocukların ya hiç hakkı yoktur ya da sınırlı hakları vardır. Thomas Hobbes, John Locke ve John Stuart Mill gibi zamanının ünlü filozofları, çocuklarda mantık olmadığını, anne ve babanın çocuklar üzerinde otoriteye, sorumluluğa sahip olduğunu, çocukların kendilerini idare edebilecek bir olgunlukta bulunmadıklarını savunmaktadırlar (Kurt, 2013: 6-7). Sosyal gelişmelerin önemli bir bölümünün, Batı Avrupa’da dinin gücünü kaybetmesi ve

aydınlanmayla yaşanmış olduğu gör÷lmektedir. Bu gelişmeler insana ve dolayısıyla çocuğa verilen değerini arttırmıştır (Sunal, 2009).

G÷ndelik yaşam koşulları yetişkin istek ve ihtiyaçlarına g÷re tasarlandığı için, dezavantajlı gruplar hayatlarını zor koşullarda s÷rd÷rmek zorunda kalırlar. Bu g÷ koşullarda yetişkinler belirleyici rol üstlenmektedirler. Merhamet ve koruma duygularından beslenen yaklaşımla, “kendi kendine yetmekten aciz” dezavantajlı gruplar üzerinde hakimiyet kurmaktadır. S÷z konusu nedenlerle; çocuk hakları gibi ek haklar ile insan haklarını besleme gereği doğmuştur (Atılđan ve Atılđan, 2009: 16).

Odman (2012: 305-306)’a g÷re çocukların kırılđan-hassas guruplar içinde yer almaları, savunmasız olmaları, biyolojik, fiziksel ve sosyo-psikolojik açıdan yetersiz olmaları; onları her t÷rl÷ s÷m÷r÷, istismar, baskı ve zulme açık hale getirmektedir. Bu durumda çocuklar keyfi haksız davranışlarla, çeşitli ihlallerle ve ayrımcılıklarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

ocuk haklarının, insan hakları b÷nyesinde özel olarak ilgilenilmesinin nedenleri arasında; g÷r÷şlerinin çoğunlukla dikkate alınmaması, çoğunun oy hakkının bulunmaması, kendileriyle ilgili gelişmelerde önemli rol oynayacak siyasal s÷rete etkili rol alamamaları, haklarını korumak konusunda ciddi sorunlarla karşılaşmaları, haklarının ihlali durumunda hukuki yola başvurmakta yaşadıkları sıkıntılar ile rg÷tlenememeleri dolayısıyla ihlallere daha açık halde olmaları sayılabilir (Gt÷rk ve ark., 2008: 16).

Haklarının farkında olan, başkalarının da hak sahibi olduğunu kabullenerek saygı duyan çocuklar sayesinde, toplumu oluşturan fertler birbirleriyle ve devletle olan ilişkilerinde, hukukun st÷nl÷đ÷n÷ esas alacak, sosyal ve ekonomik kalkınma gerçekleşecektir. Dengeli ve adaletli gelir dağılımının olduğu, her t÷rl÷ anarşiden uzak toplumsal barışın sağlandığı, g÷l÷, onurlu ve örnek olacak bir toplum yapısı oluşacaktır (Yalçın, Bay ve Ekmekçioğlu, 2008: 435-436).

İnsan hakları kavramı; ayırım g÷zetmeksizin b÷y÷k, küçük t÷m insanlar için geçerlidir ama zamanla toplumdaki bazı gurupların haklarını koruyan özel d÷zenlemelere ihtiyaç

doğmuştur. Takdir edilecektir ki; belli konularda ihtisaslaşma her zaman o konu hakkında daha özel çalışmalar yapılarak daha net sonuçlar alınmasına yardımcı olacaktır. Çocuk hakları, insan hakları arasında önemli bir yer işgal eden, temel nitelik taşıyan haklardır. Söz konusu hakların gözetilmesi ile büyüklere özgü haklar yaşam bulacaktır.

İnsan haklarının bundan sonraki kuşaklara daha gelişmiş olarak, çocukların ise değer sahibi bireyler olarak aktarılabilmesi için çocuk haklarının varlığı ve geliştirilmesi esas olmalıdır.

BÖLÜM III

DÜNYADA ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ ve TÜRKİYE’NİN YAŞANAN GELİŞİME ENTEGRASYONU

Günümüzde de tarihsel süreçte olduğu gibi çocuk kültürü gelenek ve ananelerin etkisi altında şekillenmekte ve aktarılmaktadır. Din ve kültürle hayat bulan geleneksel anlayışlar, dünya çapında gerçekleşen değişimin hızına rağmen hükmünü sürdürmektedir.

İslamiyet öncesi Arap toplumunda kız çocuklarından utanıldığı için diri diri gömülmeleri, çeşitli medeniyetlerde çocukların kurban edilmeleri (Pelendecioğlu ve Bulut, 2009: 50), köle olarak alınıp satılmaları ya da çalıştırılmaları gibi maddi kazanç olarak görülmeleri kültürün ve inanışların çocuklara karşı tutum oluşturmada öneminin örnekleri arasındadır.

Uzun yıllar hüküm süren geleneksel ve dini yaklaşımların ardından çocuk haklarına dair ilk çalışmalar, İspanyol filozof Vives tarafından başlatılmıştır. Bu çalışmalar çocukların korunmasına dair eğitim ile ilgili ilkeler olarak 15. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir. 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde yoksul çocukların durumu ve eğitimsizlikleriyle ilgili İsviçreli eğitimci Pestalozzi konuya dikkat çekmiş, çocukların ebeveynleri tarafından eğitilmelerinin önemi üzerinde durmuştur. Pestalozzi’nin bu fikirleri İsviçre Medeni Kanununa da yansımıştır (Yalçın, 2011: 49).

Çocuğun korunmasına yönelik toplumsal ilginin dinsel etkiler ve dini kuruluşlardan ayrılarak kurumsallaşması 19. yüzyılda başlamıştır. Uluslararası çevrelerde çocuk korumaya ilişkin bir örgüt oluşturulma düşüncesi 1894 yılında ilk kez Jules de Jeune tarafından dillendirilmiştir. Cenevre’de 1920 yılında kurulan Uluslararası Yardım Birliği bu alandaki en önemli gelişme sayılacaktır. Bu birliğin ve Uluslararası Kadınlar Meclisi’nin çabaları ile Atatürk tarafından da imzalanan Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi yayınlanmıştır (Dervişoğlu, 2012: 38)

Turanlı (2004)'ya göre çocuk ve çocuk hakları kavramı tarihsel gelişimi içinde 17. ve 18. yüzyılı kapsayan süreçte Birinci Kuşak Haklar 'Devletin Çocukları', 19. ve 20. yüzyıla gelindiğinde İkinci Kuşak Haklar 'Toplumun Çocukları' ve son olarak da Üçüncü Kuşak Haklar 'Geleceğin Çocukları' olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çocuk anlayışına paralel olarak 'Devletin Çocukları' için sosyal haklar, 'Toplumun Çocukları' için siyasal haklar, 'Geleceğin Çocukları' için ise dayanışma hakları söz konusu olacaktır.

Tarihsel olarak incelendiğinde, 16. yüzyılda başlayan çocukluğun yaşamın özel bir evresi olduğu inancından, yasalarla korunan bir çocukluk anlayışına, yaklaşık dört yüzyılda geçilebilmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde çocuk, toplumun geleceği için çok önemli kabul edilmiş ve bu yüzyıla Çocuk Yüzyılı denmiştir (Akar, 2013: 2). Türk hukukunda ise çocukların korunmasına ilişkin çerçeve ilk olarak 1982 Anayasası ile çocuk ve haklarını koruyan hükümlerin getirilmesi ile oluşturulmuştur (Kalaycı ve Çiçek, 2013: 130).

Bu bilgiler ışığında uluslararası alanda kabul edilen ve Türkiye'nin de entegre olduğu önemli gelişmeler aşağıda sıralanmıştır:

3.1 Versay Barış Antlaşması ve Uluslararası Çalışma Örgütü (1919)

Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan Versay Barış Antlaşması'nın 427. maddesinde, çocukların çalıştırılmasının mutlak olarak yasaklanması öngörülmüştür. Versay Barış Antlaşması'nın hükümlerine istinaden, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kurulmuştur. ILO, çocuk işçiliğinin tanımını yapmakta ve düzenlemekte standartlar getirerek, istihdam edilebilmesi için asgari bir yaş belirlemektedir. Çocuk işçiliği konusundaki ilk uluslararası anlaşmayı 1919 yılında kabul etmiştir. Anlaşma gereği 14 yaşın altındaki çocuklar sanayi işletmelerinde çalıştırılmazlar. 138 sayılı "asgari yaş" sözleşmesi ise 1973 yılında kabul edilerek söz konusu konulara ilişkin net hükümler getirmiştir. Bu sözleşme; ücretli ya da kendi hesabına çalışmasına bakılmaksızın, bütün çocuklarla ve tüm ekonomik sektörlerle ilgili hükümler içerdiğinden dönüm noktası kabul edilmiştir. Söz konusu sözleşme ile çocukların çalışma yaşı 18 olarak belirlenmiş dolayısıyla istihdama kabulde asgari yaş konusunda uluslararası standart geliştirilmiştir (www.ilo.org).

Türkiye 1998 yılında onayladığı 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi kapsamında, Anayasa'nın 50. maddesi ve 4857 Sayılı İş Kanunu ile ilgili düzenlemeler yapmıştır.

1999 yılında ise ILO 182 sayılı Sözleşme ile 190 sayılı tavsiye kararını kabul etmiştir. Bu Sözleşme; onaylayan ülkelere en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği konusunda; çözümler geliştirmek, çalışmalar yapmak ve konuyla alakalı acil ve etkili önlemler almak üzere sorumluluklar yüklemektedir. Çocukların gizlice ve kayıt dışı çalıştırılmasının beraberinde getirdiği sorunların önüne geçilememektedir. ILO'nun kuruluşundan itibaren çocuk işçiliği ile ilgili çıkarılan 28 Sözleşme ve 15 Tavsiye Kararı ile bir sonuç elde edilemeyince, 1992–1993 yıllarından itibaren Çocuk Çalıştırılmasının Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı uygulanmaya başlamıştır.

3.2 Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi (1924)

Çocuk haklarının korunması konusunda uluslararası alanda yapılan ilk girişim Cenevre Çocuk Hakları Bildirisidir. 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmiştir. Bildiri ile çocukların sürekli bir büyüme ve gelişme içinde olduğu, yetişkinlerden farklı özelliklere sahip olduğu ve çocuk bakımının toplumsal bir sorun olduğu dile getirilmiştir.

Bildiri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çocuklara daha özen gösterilerek korunması fikrinden doğmuş ve devletlerin imzasına sunulmuştur. Çocukların yaşayabileceği sağlıklı ve güvenli ortamın sağlanması, her türlü istismara karşı korunmaları ve felaket anında öncelikli olarak ilgilenilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşının başlaması ve Milletler Cemiyetinin geçerliliğini yitirmesi sonucu bildirgenin herhangi bir yaptırımını kalmamıştır (Kurt, 2013: 16).

3.3 İkinci Balkan Kongresi (1938)

İkinci Balkan Kongresi 1938 tarihinde, çalışan çocuklar konusunda gerçekleştirilen Türkiye'nin katıldığı ilk faaliyettir. Alınan kararların Balkan ülkeleri ile sınırlı olması nedeniyle bölgesel nitelik taşısa da, çocuklarla ilgili çalışmalara öncülük etmesi bu kongreyi önemli kılmaktadır (Baykal, 2008: 91).

3.4 Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi (1948)

BM Genel Kurulu tarafından 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 30 maddeden oluşmuştur. Bildirinin 25. maddesi çocuklarla ilgilidir. Çocukların özel olarak bakılmaları ve yardım edilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Evlilik içi ya da evlilik dışı olsun, doğan bütün çocukların toplumsal olarak korunmaları gerektiği belirtilmiştir. 10 Aralık bildirinin imzalandığı tarihtir ve Dünya İnsan Hakları Günü olarak kabul edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Türkiye tarafından 1949 yılında kabul edilmiştir.

3.5 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi (1959)

BM Örgütü'nün kurulması ile Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nde yer alan temel ilkelerden beslenerek genişletilmiş yeni bir bildirme hazırlanmıştır. BM Genel Kurulunca 1959 yılında Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirge; çocukların vatandaş olma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, eğitim hakkı, her türlü istismar, ihmal, sömürü ve ayrımcılığa karşı korunma hakkı, koruma ve kurtarma olanaklarından ilk yararlananlar arasında olması gibi konularla ilgili on ilkedен oluşmuştur.

3.6 Avrupa Sosyal Şartı (1965)

Avrupa Sosyal Şartı 1965 yılında Avrupa Konseyi tarafından yürürlüğe konmuştur. Söz konusu sosyal şartlar Türkiye tarafından bazı maddeleri dışlanarak imzalanmıştır. 1989 tarihinde 20312 sayılı resmi gazetede yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. 1. Bölümde çocukların ve gençlerin korunma hakkı madde 7'de kapsamlı şekilde ele alınmıştır. 2. Bölüm madde 7'de ise 18 yaşından küçük çocukların gece işlerinde çalıştırılmasının yasak olduğu vurgulanmıştır.

3.7 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) (Çatı Mevzuat)

1978 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi paralelinde bir Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) oluşturulması fikri ortaya atılmış ve 1979 BM Çocuk Yılı münasebeti ile uygulamaya konmuştur. BM'ye üye devletlerin hukuk sistemleri göz önünde bulundurularak hazırlanan tasarı on yıllık bir çalışma sürecinin ürünü olmuştur. BM Genel Kurulunda 1989 yılında

onaylanan sözleşme; 1990 yılında uluslararası hukukta yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, doğumdan ergenliğe ve genç yetişkinliğe kadar çocukların yaşamlarının tüm safhalarını kapsamaktadır.

Sözleşmede; çocuğun gelişimi için gerekli hayat şartlarını sağlama sorumluluğu, olanakları kapsamında öncelikle çocuğun ana-babasına ya da çocuğun bakımından sorumlu kişilere aittir. Sözleşme taraf devletleri, olanakları ve şartları ölçüsünde, ana-babanın çocuğun haklarından yararlanması için gerekli önlemleri almasını sağlamakla ve gerektiği durumlarda barınma, giyim ve beslenme konularında maddi yardım yapmak ve destek programları uygulamakla yükümlü tutmaktadır. Sözleşmenin temelinde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esası yer almaktadır (Yolcuoğlu, 2009: 5).

Sözleşmede çocuk haklarının uygulanması için aile ve devlet birlikte sorumlu tutularak çocuğun yetiştirilmesi konusu özel alandan çıkarılmış ve kamusal alana taşınmıştır (Acar ve Duyan, 2012: 402). ÇHS'nin yetersiz kaldığı alanlardaki eksikliğin giderilmesi için BM Genel Kurulu tarafından BM ÇHS ile ilgili kurallar ve ek protokoller çıkarılmıştır.

3.8 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile İlgili BM Kuralları

3.8.1 Pekin-Beijing Kuralları (BM Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkındaki Asgari Standart Kurallar 1985) (Yargılama)

Pekin-Beijing Kurallarında; mevcut ulusal yasaların, uygulanan politikaların tamamen değiştirilmesi ve gerekli koşulların tamamen yerleştirilmesi zor olsa da; uygulamaların gözden geçirilmesi gerekliliğiyle, en azından asgari sınırlarda değişimin belirlenmesi uygun görülmüştür.

3.8.2 Riyad İlkeleri (Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin BM Yönlendirici İlkeleri 1990) (Önleme)

Riyad İlkeleri 66 İlkeden oluşmaktadır. Riyad İlkelerinin Toplumsallaştırma Süreci başlığı altında Kitle İletişim Araçları adındaki bölümüne göre; çocukların riskten korunmasında basının önemli bir sorumluluğu olduğu kabul edilmektedir.

3.8.3 Havana Kuralları (Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin BM Kuralları 1990) (İnfaz)

Havana Kuralları 18 yaşından küçük tutuklanan ya da gözaltında tutulan çocukların korunmasına dair asgari standartları içermektedir. Özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları süre içinde özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların haklarının korunmasını ve güvence altına alınması gerektiğini benimsemektedir.

3.9 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Protokoller

3.9.1 Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol

Protokol, özellikle cinsel istismar başta olmak üzere çocuğa yönelik ihmal ve istismarının önlenmesi hakkında hükümler içermektedir. BM Genel Kurulunca 2000 yılında kabul edilen Protokol Türkiye tarafından 4755 Sayılı Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği Ve Çocuk Pornografisi İle İlgili İhtiyari Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun ile onaylanmıştır.

3.9.2 Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol

Silahlı çatışmaların çocuklar üzerindeki zararlı ve yaygın etkisini ortadan kaldırarak bu durumun barış, güvenlik ve kalkınmaya yönelik olabilecek muhtemel olumsuz sonuçlarını önleyebilmek amacıyla hazırlanmış bir belgedir. BM Genel Kurulunca 2000 yılında kabul edilen Protokol, Türkiye tarafından 2004 tarihinde yürürlüğe konmuştur.

3.10 BM Suç Mağduru ve Tanığı Olan Çocukları İlgilendiren Konularda Adalete İlişkin Rehber İlkeler

BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi, 2005 tarihinde, bir suçtan mağdur olan veya şahit olan çocukların, mahkemede konu hakkında bilgi verirken korunmaları ve adil davranılmaları amacıyla yol gösterici ilkeler olarak yayınlamıştır.

3.11 Dünya Çocuk Zirvesi (1990)

ÇHS'nin BM Genel Kurulu'nda kabulünden yaklaşık bir yıl sonra New York'ta 29–30 Eylül 1990 tarihinde Çocuklar İçin Dünya Zirvesi yapılmıştır. Zirveye 71 ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanları katılmıştır. Zirve sonucunda "Çocukların Yasatılmaları, Korunmaları ve Geliştirilmelerine İlişkin Dünya Bildirgesi" ile "Dünya Bildirgesinin Uygulanması İçin Faaliyet Planı" kabul edilmiştir.

Plan, 2000 yılına kadar bütün ülkelerin gerçekleştirmesi için, çocukların yaşatılmaları, korunmaları ve geliştirilmelerine yönelik ana hedefler belirlemiştir. Bu hedefler arasında; bebek, çocuk ve anne ölüm oranlarının azaltılması, 5 yaş altı çocuklarda görülen beslenme yetersizliklerinin giderilmesi, temiz suya ulaşma olanaklarının sağlanması, herkese temel eğitim verilmesi, kadın okuryazarlığına ağırlık verilmesi ve güç koşullardaki çocuklara daha iyi korunma sağlanması gibi maddeler yer almaktadır (Aktürk, 2006: 35-36).

3.12 Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1996)

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Sözleşme 1996 tarihinde Strazburg'da imzalanmıştır. Türkiye tarafından 1999 tarihinde imzalanan bu sözleşme Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde 18.01.2001 tarih ve 4620 sayılı Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun ile onaylanmıştır.

Sözleşme, çocukların kendileriyle ilgili kararların alındığı boşanma velayet gibi davalara katılmak, bilgilendirilme fırsatı tanınarak görüş ve tercihlerini açıklamak suretiyle, yüksek yararının gözetilmesine yönelik hükümler içermektedir.

3.13 Çocukların Cinsel İstismar ve Sömürüye karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2010)

2007 tarihinde İspanya'nın Lanzarote Adasında imzaya açılan Sözleşme, 1 Temmuz 2010 tarihinde kabul edilmiştir. Lanzarote Sözleşmesi olarak anılan sözleşme, Türkiye tarafından 7 Aralık 2011 tarihinde onaylanmış, 1 Nisan 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu sözleşmenin amacı, çocukların cinsel suistimaline ve cinsel istismarına karşı uluslararası işbirliği geliştirerek mücadele etmek ve mağdur olan çocukların haklarını korumaktır.

Sözleşme; cinsel suçları önleme konusuna dikkatleri çekmesi, mağdur olan çocuklar için kapsamlı koruma sunması ve bu korumadan 18 yaş altı bütün çocukları yararlandırması, çocukların iletişim teknolojileri üzerinden de sömürüldüğünü dile getirerek yeni biçimlerde şiddet tanımlaması yapması ile cinsel istismarı geniş biçimde ele alması itibariyle önem taşımaktadır (Spasova, 2011: 25). Avrupa’da her beş çocuktan birinin cinsel istismarın bir çeşidine maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Sorunun yaygınlığı göz önüne alınarak Avrupa Konseyi tarafından “Beşte Bir” kampanyası başlatılmıştır. Kampanyanın amacı, konuya ilişkin duyarlılığını arttırmak ve Sözleşmesi’nin her yerde uygulanmasını sağlamaktır. Türkiye de bu kampanyaya dahil ülkeler arasındadır (Uluslararası Çocuk Merkezi [UÇM], 2014b: 18).

3.14 Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2014)

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, İstanbul'da 2011 Mayıs ayında imzaya açılmıştır. Sözleşme, taraf devletlere cinsiyet temelli oluşabilecek tüm ayrımcılık türleriyle mücadele etmesi, şiddete karşı gerekli tedbirleri alması, özellikle erkek şiddetinin üzerinde durması, şiddete maruz kalmış kadınların zararlarının tazmin edilerek şiddeti uygulayan kişilerin yaptıkları eylemlere uygun cezalar ile cezalandırması gibi birçok konuda yükümlülük getirmektedir.

Türkiye’nin, hiçbir maddesine çekince koymaksızın, imzaladığı ve İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen Sözleşme 2012 tarihinde kabul edilen Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’a esas teşkil edecektir (Şahin ve Gültekin, 2014: 11). Sözleşmede şiddet; sadece fiziksel şiddet olarak sınırlandırılmamış, mağdur olan kişinin algısı kadar geniş bir alanı kapsamıştır. Çocuklar açısından en önemli gelişme; aile içinde yaşanan şiddete tanık olarak mağdur oldukları hususunun kabulü ile tanımlarda geçen kadın kapsamına, 18 yaş altı kız çocuklarının da dahil edilmesidir.

Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelerden de anlaşılacağı üzere Türkiye; dünyada gelişen ve değişen çocuk algısına uyum sağlamak üzere adımlar atmaktadır. Çocukların günümüzde kötü sonuçlar doğuracak büyük risklerle karşı karşıya olduğunun farkındadır ve bu konuda önlemler alınması gerekliliğine inanmıştır. Bu noktada incelememiz gereken Türkiye Cumhuriyeti devletinin imzalayarak uygulamayı taahhüt ettiği konuları ne derece hayata geçirebildiğidir. İlerleyen bölümlerde inceleyeceğimiz TÜİK verileri, İlerleme Raporları ve Kalkınma Planları bu konuyu daha iyi kavramakta bize ışık tutacaktır.

En temel haklardan olan eğitim sağlık hakkından bile mahrum kalarak büyümek zorunda bırakılan çocukların olduğu toplum halinden, varlıkları değerli kabul edilerek birçok sözleşmeyle hakları tanımlanan ve koruma altına alınan çocukların bulunduğu toplum haline dönüşmüş olmak, muhakkak çıkılan bu yolda önemli bir mesafe kat edildiğini gözler önüne sermektedir.

BÖLÜM IV

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, en çok kabul görmüş insan hakları belgesidir. Çocuk Hakları konusunda çatı mevzuatı oluşturmaktadır. Bu Sözleşme sayesinde ayrımcılığa neden olabilecek nerede doğdukları, kim oldukları; renkleri, cinsiyetleri, dilleri, dinleri ya da kökenleri gibi her türlü etikete bakılmaksızın bütün çocukların hakları yasalarca tanınarak koruma altına alınmış ve eşit sayılmışlardır. Bu işlevleriyle Kavak (2005: 22)'in da belirttiği üzere ÇHS, adeta çocukların 'Magna Charta'sı' konumuna yükselmiştir. Taşıdığı bu değerler neticesinde Sözleşmenin onaylanma tarihi olan 20 Kasım günü Çocuk Hakları Günü olarak tüm dünyada kabul edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşından sonra dünyada gerçek barışın hakim kılınması için ülkeler birleşerek bugünkü BM'nin temeli olan Milletler Cemiyetini kurmuşlardır. Cemiyetin öncelikli amacı; barışçı ve mutlu bir toplum inşasına temel olacak ve bütün milletlerce kabul görececek yaşam standartlarını tespit etmek olmuştur. Toplumun temeli olan çocukların her durumda, her türlü istismardan öncelikle korunmaları gerekliliğinden hareketle bir uluslararası Çocuk Hakları Bildirgesi hazırlanmıştır (Sözer, 2003: 181). Uluslararası hukukta çocuk haklarına ilişkin, 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi de, BM'nin 1959 tarihli Çocuk Hakları Bildirisi de, taraf devletlerce imzalanmalarına rağmen, yaptırım özelliği taşımayan, duyuru niteliğindeki bildiriler olmuşlardır (İnan, 1995: 765). Zamanla değişen ve gelişen dünyada çocukların haklarının güvence altına alınması ve çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunmaları için bağlayıcılığı olacak, uluslararası kabul görececek bir belge ihtiyacı doğmuştur. Bunun sonucunda 20 Kasım 1989'da BM Örgütü ÇHS'yi kabul etmiştir.

Türkiye 1990 yılında Sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerini yorumlama hakkını saklı tutarak imzalamıştır. Çekince koyduğu 17. madde bilgi ve belge edinme hakkıyla, 29. madde eğitimin amacıyla, 30. madde ise azınlık mensuplarının kültürlerine ve dinlerine yönelik haklarla ilgilidir. Bu maddeye konulan çekinceye gerekçe olarak Lozan Anlaşması'ndaki azınlık tanımının sınırlılığı gösterilmektedir (Gündem Çocuk Derneği, 2009: 15).

Türkiye, Çocuklar için Dünya Zirvesi'nde imzaya açılmış olan Sözleşmeyi toplantıya katılan Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından imzalanmasıyla, ilk imzalayan devletlerden olmuştur. ÇHS, 4058 sayılı yasa ile 27 Ocak 1995 tarihinde iç hukukun bir parçası haline gelmiştir. Sözleşme BM üyesi ülkelerin tamamı tarafından onaylanmıştır. Türkiye'de Sözleşmenin uygulanmasının sağlanmasıyla yükümlü koordinatör kuruluş ise (Mülga) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)'dur.

Çocuk hakları; ortak tarihin ve ortak sorunların ürünüdür. Dokunulmaz hakların tartışılması söz konusu değildir, fakat her medeniyetin BM ÇHS'yi yorumlama ve geliştirme hakkı vardır (Şirin ve Gülan, 2011: 16). Suistimale açık gibi gözükebilecek bu durum yorumlama ve geliştirme hakkını sadece ülkelerin hassas olduğu konulara atfederek, ana çerçevede; eşitlikçi temele dayandırdığı temel haklar konusunu güvence altına almıştır.

Bir önsöz, üç bölüm ve 54 maddeden oluşan Sözleşmenin önsözünde, BM'nin kurulmasında yer alan temel ilkelere, insan hakları ile ilgili bildirge ve sözleşmelere atıf yapılmış; bütün çocukların özel ilgiye ve uygun yaşam koşullarında yaşamaya hakkı olduğu, bunun için de uluslararası işbirliği yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Sözleşmenin birinci bölümünde (m.1-41), çocukların hakları tanımlanarak bu hakların yerine getirilmesi için devletlerin yükümlülükleri belirtilmiş; ikinci bölümünde (m. 42-45) çocuk haklarının hem çocuklara hem de yetişkinlere bildirilmesi gerekliliği ile Sözleşmenin uygulanmasındaki denetim mekanizmalarına değinilmiş; üçüncü bölümünde ise (m. 46-54), Sözleşmenin onay ve yürürlüğe girme süreçleri düzenlenmiştir.

Cılga (2001)'ya göre sözleşme, çocukların her alanda bilinçli bireyler olarak yetiştirilmesine ve yeteneklerini özgürce geliştirmelerine olanaklar sağlanmasına yönelik bir yatırımdır. ÇHS'de yer alan maddeler; çocuğun saygınlığını gözetin ve gelişimleri için gerekli asgari bir yaşam standardını tanımlayan, bu yaşam standardının sağlanmasında ailelerin ve devletin sağlayacağı imkanlar ile sınırlılıklarının belirleyen, hükümetlerin bütçe kararlarının çocukların yaşamları üzerinde yapabileceği etkiyi ele alan konular içermektedir (Kurnaz, 2009: 53).

ÇHS'yi çocuk hakları konusunda bu kadar bağlayıcı ve başarılı kılan şey; sözleşmenin çocukluğu; yetişkinlikten bağımsız olarak tanımlaması, ailenin rolü üzerinde durması ve yaşam şartları gözetilmeksizin, bütün çocukların hak sahibi bireyler olduğunu ilan etmesidir (Uğurlu ve Gülsen, 2014: 6). Acar (2012: 6)'a göre ise Sözleşmenin getirdiği en önemli yenilik, çocuklar üzerindeki sorumluluğun baskın çocukluk anlayışındaki dönemden kalma ailelerden ve devletten alınıp, kamusal alana taşınması olmuştur.

4.1 Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri

Sözleşmede ailenin çocukla ilgili sorumlulukları belirtilirken devletin rolü hakların savunucusu ve koruyucusu olarak şekillenmektedir. Sözleşme, çocuğun yetiştirilmesi sorununa bütüncül bir bakış getirmektedir. Böylece çocukların korunmasına ilişkin evrensel standartlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

4.1.1 Ayrımcılığın Önlenmesi

Ayrımcılık, hakları açısından eşit olarak dünyaya geldiği kabul edilen insanların bazılarına; o kişiyi belirleyen özellikleri nedeniyle; eşitlik ilkesiyle bağdaşmayacak şekilde doğrudan ya da dolaylı olarak, kişilik haklarına yönelik ihlal halidir (Gündem Çocuk Derneği, 2014: 5).

Ayrımcılığa genellikle önyargı eşlik etmektedir (Ataman, 2008: 37). Ayrımcılıkta ilk olarak, farklı bir muamele var olmalı ve söz konusu muameleyi meşrulaştıracak bir sebebin olup olmadığı değerlendirilmelidir (Karan, 2009: 9).

ÇHS'nin 2. maddesinde düzenlenen ayrımcılık ilkesine göre, azınlıkların çocuklarının, sokak çocuklarının, kız çocuklarının, engelli olan çocukların ve suç işleyen çocukların sıklıkla ayrımcılığa maruz bırakılmaları; uygulanan politikaların istikrarlı olmamasından kaynaklanmaktadır (Atılğan ve Atılğan, 2009: 26)

Gündem Çocuk Derneği (2014)'nin belirttiği üzere çocuğa karşı ayrımcılık sebepleri; çocuğun ekonomik durumu, dini inancı, aldığı eğitim, ırkı, cinsiyeti, yakın akrabalarının meslekleri, engelli ya da bakıma muhtaç olmaları veya cezaevinde bulunmaları, ana babasının yanında yaşamıyor olmaları gibi nedenler olabilmektedir.

Korunmaya daha çok ihtiyaç duyan göçmen, mülteci ve sığınmacı çocuklara, Roman çocuklara, kurumlarda yaşayan çocuklara, engelli, evsiz ve sokakta yaşayan çocuklara ayrımcılık yerine öncelikli koruma ve yardım sağlanmalıdır (Council of Europe, 2010: 19). Bu durum pozitif ayrımcılık terimini gündeme getirir ki; kabul edilebilecek tek ayrımcılık türü de budur.

4.1.2 Çocuğun Yüksek Yararı

ÇHS'nin 3. maddesine göre, kamusal alanda ya da sivil alanda bütün kurum ve kuruluşlar tarafından çocukla ilgili yapılan her türlü faaliyet; çocuğun yüksek yararı düşüncesine bina edilmelidir.

Sözleşmeye göre taraf devletler, başta ana-babaları olmak üzere çocuktan sorumlu olan kişi ve kişilerin sorumluluklarını göz önünde bulundurarak refahı için gereken bakım ve korumayı temin etmeyi ve bunun için gerekli yasal düzenlemeleri yerine getirmeyi taahhüt eder.

Çocuğun yararına olacak durumları, gerçekleşebilecek her türlü yarardan üstün tutmak anlamına gelen çocuğun yüksek yararı; (Şirin, Oktay, ve Altun, 2013: 16) çocuğun kendine ait bir kimlik geliştirerek etrafındaki insanlarla eşitlik ve dayanışma anlayışına dayalı olumlu ilişkiler kurabilmesi için gerekli olan ortamı sağlamaya matuf gerçekleşmesi gereken her türlü çaba ve tedbiri içermelidir (Danış ve Şahbikan, 2014).

Çocuklarla ilgili herhangi bir durumda yetişkinler; karar alırken çocuklar üzerindeki etkilerini de değerlendirmeli ve olayları çocuğun yararına sonuçlandırmalıdır (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu [UNICEF] ve Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofis [UNODC], 2005).

BM ÇHS'nin giriş bölümünde her halkın kendine has geleneklere sahip olduğuna değinilerek ülkelerin kültürel yapılarının çocuk politikalarında belirleyici olabileceğine dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte “yüksek yarar” genel ilkesi kapsamında hiçbir geleneksel uygulama çocukların haklarını ihlal etmek için bahane olamayacaktır (Çocuk Hakları Programlama Koordinasyon Grubu, 2005: 19). Yüksek yarar kavramına ilişkin her türlü yorum, kendine ait fikirleri bulunan, sosyal ve siyasal haklara sahip, özel tedbirlerle korunması gereken çocuk tanımına uygun olmalıdır. Bunun sonucunda taraf devletler yüksek yarar kavramını kendilerince yorumlayamazlar ve Sözleşmeyle korunan çocuğun geleneksel uygulamalara ve şiddet içeren cezalara karşı korunma hakkı gibi hakların ihlali amacıyla kullanamazlar (Hodgkin ve Newell, 2003: 44).

Son yıllarda Avrupa Birliğine üye ve aday ülkeler başta olmak üzere birçok ülkede, çocukların yüksek yararları gözetilerek, çocukların refahını artırmaya yönelik sosyal politika geliştirilmeye başlanmıştır. Söz konusu refahı artırmaktan kasıt; hem çocukların gelişimini sekteye uğratacak her türlü riskten uzak büyümelerini sağlamak, hem de gelişimi destekleyecek hizmetlerin sunumunu yaygınlaştırmaktır (Türkiye Cumhuriyeti [T.C.] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], 2013a: 12).

4.1.3 Yaşama ve Gelişme Hakkı

Sözleşmenin 6. maddesi uyarınca, bütün çocuklar yaşama hakkına sahiptirler ve devletler, çocuğun yaşamını ve sağlıkla gelişimini korumakla yükümlü tutulmuşlardır. Yaşama hakkı kapsamına; çocuğun varlığının her türlü sebeple tehlikeye girmesi engellenerek fiziksel ve ruhsal bütünlüğünün sağlanması girmektedir (Aktürk, 2006: 21).

Yaşama hakkı; çocukların asgari standartlara sahip olarak yaşamını sürdürmesi için gerekli sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesiyle alakalı bir durumken, gelişme hakkı;

dinlenme, oyun, boş zamana sahip olma ve kültürel faaliyetlerde bulunma, düşündüğünü ifade etme gibi kavramları içermektedir. Çocuğun; fiziksel ve duygusal olarak gelişmesinin sağlanması için çocuk; hem doğumdan önce hem doğumda hem de büyürken korunma altına alınmalıdır (Baykal, 2008: 69).

Gündem Çocuk Derneği (2013: 4) tarafından hazırlanan çocuğun yaşam hakkını konu alan rapora göre; 2012 yılında 609 çocuk, 2013 yılında ise 633 çocuk yaşam hakkı ihlaline maruz kalmıştır. Bu artış Türkiye’de yaşanan ayrımcılığın, yoksulluğa bağlı yoksunluğun ve şiddetin sonuçları olarak karşımızda durmaktadır.

4.1.4 Çocuğun Görüşlerinin Dikkate Alınması

Çocuğun görüşlerinin dikkate alınması, ÇHS’nin 12. maddesine göre, kendine ve çevresine ait görüş oluşturma yetisi kazanan bütün çocukların, kendini ilgilendiren konulara dair fikirlerini özgürce dile getirebilmesi ile bu fikirlere yaşı ve olgunluk durumuna göre önem verilmesidir. Bu madde ile ÇHS, çocuğun BM’nin kuruluş bildirgesinin ruhuna uygun olarak eşitlik, hoşgörü ve onur gibi ulvi değerlerle yetişmesini istemektedir. Bu da çocuğa gereken önemi vermekle, görüşlerini dikkate almakla mümkün olacaktır.

Maddenin ikinci fıkrası ise çocuğa, kendi ile ilgili kararlarda söz sahibi olmasını sağlayacak, adli ve/veya idari soruşturmalarda doğrudan ya da temsilci aracılığıyla dinlenilme hakkı sağlamaktadır. Çocuk; kendisini ifade etme konusunda hiçbir baskı veya sınırlamayla karşılaşmamalıdır.

Çocuğa bakış açısının değişmesi sonucu çocuklar artık, gelecekte yetişkin olmalarıyla değil, yakın ve uzak çevrelerine fikirleriyle aktif katılacak bireyler olmalarıyla değer bulacaklardır. Çocuklara bilgiye erişim konusunda fırsat sağlanmalıdır ki, kendilerini ilgilendiren konularda fikir beyan edebilecek yetkinliği kazanabilsinler. Ana-babalar, çocukların söz konusu yetkinliği kazanabilmeleri için birinci derecede sorumludurlar (Council of Europe, 2007: 23).

Sözleşme ile çocuklara tanınan klasik haklar, yetişkinlerin hakları ile paralel düzenlenmiştir. Ancak, ÇHS’de, yetişkinlerin kendileri için vazgeçilmez saydığı mülkiyet ile seçme ve seçilme hakkına ilişkin bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. Bu durumda çocuğu birey olarak değerlendiren ÇHS’nin, mülkiyet ve siyasal katılma hakkı söz konusu olduğunda “eksik yetişkin” olarak değerlendirdiği söylenebilir (Turanlı, 2004).

4.1.5 Çocuğun Katılım Hakkı

ÇHS’ye göre çocuklar; korunmaya muhtaç pasif hizmet alan bireyler değil, kendileriyle ilgili karar alma süreçlerine katılım hakkı bulunan aktif bireylerdir. Bu yüzden kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerine saygı gösterilmesi, katılım hakkının korunması ve uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir (UÇM, 2012: 32). Katılım hakkından kasıt, seçilen az sayıdaki çocuğun bütün çocukları sadece özel zamanlarda temsil etmesi değil, bütün çocukların ailede, okulda, çocuk yardım kuruluşlarında, yuva ve yetiştirme yurtlarında, medyada, ulusal ve uluslararası düzeyde karar alma mekanizmasına katılarak her alanda seslerini duyurmalarıdır (Çocuk Hakları Programlama Koordinasyon Grubu, 2005: 33).

Çocuk katılımı ilkesi karar mekanizmalarına, uygulama ve değerlendirme süreçlerine etkin olarak katılmak yani kamu yaşamının bir parçası olmak demektir (Acar, 2012: 6). Kararlara katılım, yetişkinlerle aynı ortamı paylaşan çocuklar açısından; çalışma becerisi kazanma, sorun çözme tekniklerini öğrenme, kurumların işleyişi ile ilgili fikir sahibi olma, politika üretmeyi tecrübe etme, özgüven sahibi olma gibi çeşitli kazançlar sağlar. Çocukların hayatlarını etkileyecek konularla ilgili kendilerine has bakış açılarını ve tecrübelerini paylaşmaları, çocuklara yönelik politika ve hizmetlerde nelerin ihtiyaç olduğunun tespitine ve tam olarak karşılanmasına yardımcı olacaktır (UNICEF, 2007a: 50).

Çocukların hak sahibi bireyler olarak doğduklarının kabul edilmesi, kendilerini geliştirmelerine yönelik bilgiye ulaşmalarına, sosyal çevrelerinde fikirlerinin dikkate alınmasına ve vatandaşlık haklarından faydalandırılmalarına olanak sağlayacaktır.

Çocukların yaşadıkları alanlarda görüşlerini dillendirmelerine ve karar alma süreçlerine etki etmelerine yönelik, okullarda okul meclisleri, illerde ise kent konseylerinin çocuk meclisleri ile çocuk hakları komiteleri bulunmaktadır (ASPB, 2013b: 27-28).

2009 yılında gerçekleştirilen UNICEF Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) toplantı raporunda katılım kavramı; çocukların süreçlere dâhil edildiği o anla sınırlı bırakılmayıp, yaşamları boyunca yetişkinlerle aralarında politika belirlerken etkili olacağı konusunda vurgulanmıştır (Çelik, Aykara ve Gök, 2013: 343).

Değirmencioğlu (2012: 386)'na göre Türkiye'de çocuk katılımı çocukların hem istedikleri etkinlikleri yapmaktan alıkonulması, hem de istemedikleri etkinliklerin zorla yaptırılması sonucu tersten katılım durumundadır. Uygulanan baskılar sebebiyle bu duruma ciddi bir muhalefet de bulunmamaktadır. Çocukların katılımı, düşünceleri alınmadan hatta isteklerinin tam tersi yönünde gerçekleşmektedir. Özer (2013: 251)'e göre ise ÇHS'nin temel felsefesinde çocukları ilgilendiren konularda, karar alıcıların çocukların görüşünü almadan verdikleri kararların olumsuz sonuçlar doğuracağı yatmaktadır.

Çocukla ilgili kararların alınmasında ve uygulanmasında, başkası tarafından çocuk için karar alınması değil çocukla birlikte karar alınması esas olmalıdır. Bu kapsamda çocukların katılım haklarının hayata geçirilmesine yönelik Ulusal Çocuk Forumları etkili bir mekanizma olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak çocukların haklarını öğrenmeleri kadar, bu hakların hayata geçirilmesi de büyük öneme sahiptir (Kurt, 2014: 80).

4.2 ÇHS'nin Çocuklara Tanıdığı Haklar

Sözleşme, çocukların özel olarak duyarlı konularını tanımakta; onların kişisel, ekonomik, sosyal ve kültürel tüm haklarını birbiri ile bağlantılı ya da birbirini pekiştiren öğelerin bütünlüğü içinde ele almaktadır. Bu özelliği dolayısıyla Sözleşme, bütüncül bir yaklaşımla bakabilen ve yaptırımı olan bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözleşme genel olarak insan haklarıyla bağlantılı bütün hakları çocuklar için de geçerli

kılmakla birlikte, herkese uygulanması gereken standartların, söz konusu çocuklar olduğunda özenle yerine getirilmesi konusunda uyarılmaktadır.

4.2.1 Kişisel Haklar (Medeni Haklar)

Kişisel haklar, genellikle "dokunulmaz alan" sayılan bireysel özgürlüğü güvence altına alan haklardan oluşurlar. Bu haklar tarihsel gelişme içinde diğer haklardan önce ortaya çıkar ve doğal hukuk niteliği taşırlar. Bu hakların ana hedefi bireydir. Birey yalnızca maddi varlık olarak değil, aynı zamanda manevi bir varlık, yani kişi olarak değerlendirilmiştir. Kişisel hakların korunması günümüzde demokratik toplum yapısının temel taşı sayılmaktadır. Kişisel hakların ihlallerinin engellenmesi, uluslararası toplumun en duyarlı olduğu konulardandır (Aktürk, 2006: 23). Kişisel haklar arasında;

- İsim, Vatandaşlık ve Kimliğin Korunması Hakkı
- Düşüncesini Açıklama, Vicdan ve Din Özgürlüğü
- Çocuğun Ana-Babası Tarafından Yetiştirilme Hakkı
- Barışçı Toplanma Özgürlüğü ve Dernek Kurma Hakkı
- Özel Yaşam, Aile, Konut, Haberleşme Özgürlüğü
- Kötü Muamele ve İşkenceye Tabi Tutulmama Hakkı sayılmaktadır.

4.2.2 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara pozitif haklar da denebilir. Kısaca ürün ve hizmetlere ulaşabilme ile bu ürün ve hizmetlerden yararlanabilme hakkını içermektedir. Asgari beslenme olanakları ile temel sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşım bu haklar kapsamındadır.

Uluslararası düzenlemeler ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ayırmakla birlikte, bu hakların kişisel ve siyasal haklarla bir bütün oluşturduklarını kabul etmektedir. Eğitim hakkı, sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı bu haklardandır.

4.2.2.1 Eğitim Hakkı

Sözleşmenin 28. maddesine göre her çocuğun eğitim hakkı vardır. Devletler ilköğretimi zorunlu ve parasız yapmakla, ortaöğrenime ulaşma olanakları sağlamakla ve kabiliyetleri ölçüsünde herkesi yükseköğrenim olanaklarına kavuşturmakla yükümlüdürler. Okulda uygulanacak disiplin, çocuğun haklarına uygun olmalıdır. İlgili madde, bu hakkın “fırsat eşitliği” temelinde gerçekleşmesi gerektiğini vurgulayarak, kırsal alanlardaki çocuklar, kız çocukları ve özürlü çocukların eğitime erişimde ayrımcılığa maruz kalmaması gerektiğine dikkat çekmektedir. Eğitimin ekonomik büyümenin motoru olabileceğini de gözeterek eğitim alanında uluslararası işbirliğini teşvik etmektedir (Hodgkin ve Newell, 2003: 411-412).

Türkiye’de okullarda öğrenim gören 17 milyondan fazla öğrenci bulunmaktadır. Zorunlu eğitim 2012 yılında 4+4+4 sistemi şeklinde 12 yıla çıkarılmıştır. Bu düzenleme ile tüm kademelerde okullaşma oranları artmış aynı zamanda derslik başına düşen öğrenci sayısında ise azalma yaşanmıştır. Okullaşma oranı 2013-2014 eğitim-öğretim yılında ilkokullarda %99,57, ortaokullarda %94,52 ve liselerde %76,65 olmuştur. Aynı dönemde kız çocuklarının okullaşma oranı ise ilkokullarda %99,61, ortaokullarda %94,47, ortaöğretimde %76,05’tir (Human Rights Council, 2014. 13).

Eğitim, hem insan hakları arasındadır hem de diğer insan haklarının gerçekleşmesine yardımcı olan araç görevi görmektedir. Eğitim ile haklar güçlendirilecektir. Toplumdan dışlanmış olan kişiler ile onların çocuklarına, içinde buldukları kısır döngüyü kırabilmeleri için fırsatlar sunacaktır. Eğitimin çocukların karşılaşmaları olası ihmal ve istismardan korunabilmelerinde ve hakların geliştirilmesinde de çok önemli bir rolü vardır. Söz konusu etkileriyle eğitim, devletlerin yapması gereken en iyi yatırım olarak görülmektedir (Ataman, 2008: 74).

Mart 2012’de TBMM’de kabul edilen yasayla eğitim sistemi yeniden yapılandırılmış, devlet okullarındaki ücretsiz olarak sunulan zorunlu eğitime başlama yaşı 6’dan 5’e düşürülüp, zorunlu eğitim süresi ise 8 yıldan 12 yıla çıkarılmıştır (UNICEF, 2012a: 38).

4.2.2.2 Sağlık Hakkı

Çocukların sağlıklı olarak yaşama ve gelişme hakları, Sözleşmenin 24. maddesi gereği korunma altına alınmıştır. Bu madde ile Sözleşme taraf devletleri, çocukların maddi sebeplerle sağlık hizmetlerine ulaşmalarının engellenmemesi için gerekli tedbirli almaları hususunda yükümlü kılmıştır.

Sağlık hakkı, insan haklarından biri olan yaşam hakkının temelini oluşturmaktadır. Çocuğun ayrımcılığa uğramaması ve insan onuruna yakışır bir biçimde hayatına devam edebilmesi için gerekli asgari şartları içinde barındırmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sebebiyle, özellikle kadın ve kızlar sağlık hizmetlerine erişimde aksaklık yaşamakta, bu durum sonucunda fiziksel ve duygusal gelişimlerinde aksaklıklara sebep olacak çeşitli sağlık sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar (UÇM, 2014c: 8).

Çocuk Refahı Belgesinde belirtildiği üzere Sağlık Bakanlığı'na göre 5 yaş altı çocuklarda ölüm hızı azalan bir ivme göstererek binde 11,3'e gerilemiş olsa da, doğu bölgesinde ve kırsal alanlarda, (Güneydoğu Anadolu'da %22,3 olması gibi) oldukça yüksek düzeylere de ulaşabilmektedir. Aynı durum düşük doğum ağırlığı ve bodurluk için de geçerlidir (Müderrişoğlu ve ark., 2013: 9).

4.2.2.3 Sosyal Güvenlik Hakkı

ÇHS uyarınca, her çocuk, fiziksel, duygusal, kültürel ve ahlaki gelişmesine yardımcı olacak asgari yaşam standardına ulaşma hakkına sahiptir. Bu durumdan öncelikle çocuğun ana- babası veya bakımını üstlenen kişi sorumludur. Sözleşmeye göre devlet ise, söz konusu kişilere yardımcı olacak gerekli önlemleri almak ve ihtiyaç halinde maddi destek sağlamakla yükümlüdür.

4.2.2.4 Korunma Hakları

ÇHS'de, çocukların aile ortamında korunması, ailesiz kaldığı durumlarda korunması ve özel durumdaki çocukların korunması detaylarıyla ele alınmıştır. Çocuk hakları

sözleşmesinin 32. maddesinde çocuk; eğitimi ve sağlığı konusunda, gelişimi açısından tehlike oluşturabilecek her türlü duruma karşı korunma hakkına sahiptir.

Korunma Hakları arasında;

- Çocukların Ana-Babası Tarafından Yetiştirilme Hakkı
- Ana-Babasına Karşı Korunma Hakkı
- Çocuğun Ailesi Dışında Korunması
- Özel Durumdaki Çocukların Korunması
- Çocukları Ana-Babadan Ayırma Yasağı
- Savaş Altındaki Çocukların Korunması
- Suça İtilmiş Çocukların Korunması
- İhmal ve İstismara Karşı Korunma hakları sayılmaktadır.

Sözleşmenin dayandırıldığı ilkeler incelendiğinde ayrımcılık yapılmadan yüksek yararı gözetilen çocuğun mutlak surette yaşama ve gelişme hakkına sahip olduğu görülecektir. Bununla birlikte çocuğun; katılımcı olmasının önünün açıldığı, düşüncelerini ifade edebildiği ortamlarda, görüşleri dikkate alınarak özgürce ve değer verilerek büyümesi sağlanacaktır. Bu geleneksel bakış açısının çok ötesindeki anlayış; modern toplumda değişen çocuk algısının en önemli temeli olmuştur.

Sözleşmede teker teker tanımlanmış olan adı geçen haklar çocukların hangi konularda hak sahibi olduklarını ve hangi durumlarda hak ihlallerine maruz kalınacağına anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bir diğer önemli husus ise; çocukların ve çocuklara bakmakla yükümlü kişilerin söz konusu hakların varlığından ve kapsamlarından haberdar olmalarıdır ki; ihlallerin önüne geçilebilmesinde önem arz etmektedir.

BÖLÜM V

ÇOCUK HAKLARI AÇISINDAN ÇOCUKLARIN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI TEMEL SORUNLAR

Çocuk hakları konusunda yaşanan gelişmelere, kapsamlı taahhüt ve belgelere, uluslararası arenada getirilen standartlara rağmen, dünyada yaşayan milyonlarca çocuk için yaşadığı hayatlar, taahhüt ve hedeflerin çok uzağında kalmaktadır. Çocuklar yaşam haklarıyla ilgili tehditlerle karşılaşmakta, sağlık, barınma ve eğitim gibi temel haklardan bile yoksun bulunmaktadır. Cinsel istismar başta olmak üzere çeşitli ihmal ve istismarların, çocuk işçiliğinin, savaşların, erken yaşta evlendirilmenin, kimi zamansa ülkesinde yaşama imkanı bulamayarak acımasız göç şartlarının kurbanı olmaktadır. Cinsiyetçi yaklaşımlardan da kaynaklı olarak bilhassa kız çocukları özel risklerle karşılaşmakta bunun sonucunda özel tedbir ve korunmaya gereksinim duymaktadırlar.

Türk toplumunun kendine has kültürel bazı özellikleri de çocukların riskli grupta yer almasını kolaylaştırmaktadır. Ataerkil aile yapısı, düşük eğitim düzeyli ebeveynler, çocuğa yönelik şiddetin yaygın ve alışlagelmiş olmasından dolayı kabul edilebilir sayılması, “kızını dövmeyen dizini döver, oğlan doğuran övünsün kız doğuran dövünsün” gibi cinsiyetçi ve şiddet içeren yaklaşımlar bu özellikler arasındadır.

Manevi değerler yerine faydacı değerlerin hüküm sürdüğü bir dünyada çocuk, istemediği ve layık da olmadığı bir hayat yaşamaya mecbur bırakılmaktadır (Doğan, 2001). Bu noktada karşımıza çocukları korumanın önemi çıkmaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuk; ÇKK'ya göre her türlü gelişimi ve güvenliği tehlike altında olan, suç mağduru olan, istismar veya ihmal edilen çocuk olarak tanımlanır (madde 3).

Başer (2013: 4)'e göre çocuk korumada asıl amaç, çocuğu bilerek ya da bilmeyerek meydana gelecek her türlü ihmal ve istismardan korumak olmalıdır. Bu bölümde çocukların içinde bulunduğu riskli ortamın anlaşılması amacıyla çocukların karşı karşıya kaldığı tehlikeler tanımlanacaktır.

5.1 Yoksulluk

Yoksulluk, eşit olmayan bölüşüm mekanizmalarından kaynaklı, toplumun bazı kesimlerinin var olan maddi olanaklardan yararlanamaması durumu olarak tanımlanabilir. Yoksulluk çocukları yaşama, büyüme ve gelişmesi için ihtiyaç duyduğu imkanlardan yoksun bırakarak, riskli ortamlarla karşı karşıya kalmalarına sebep olmaktadır. Bu durum çocuğun refahını doğrudan etkileyecektir (Öztürk, 2008: 67-68). Ekonomik temelli yoksulluğun yanı sıra çocuklar; kaynaklar, fırsatlar gibi başkaları için mevcut olan öznel ve nesnel iyi olma halinden dışlanma riski taşıyacaklardır (Arkadaş-Thibert ve Salman, 2013: 84).

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2013 verilerine göre Türkiye'de yaklaşık yoksul fert sayısı 16 milyon 706 bin olurken, yoksul fertler içindeki yoksul çocukların oranı ise %44,3'tür (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2014: 103).

Yoksulluk, çocuğun büyümek ve gelişmek için ihtiyaç duyduğu besin maddelerine ulaşımının engellenmesi sonucu, bebek ve çocuk ölümlerini artırmakta ve çeşitli psiko-sosyal sorunlara neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar, engelli çocukların, ailelerinin yoksulluğunu artırdığı gibi, yoksul ailelerin de engelli çocuk sahibi olma ihtimalini arttığını göstermektedir (Boybek, 2009: 31).

Yoksulluk nedeniyle çocukların eğitim giderlerini karşılayamayan aileler, çocuklarının okullarda devamsızlık yapmalarına hatta okuldan ayrılmalarına neden olacaktır. Yeterli eğitim alamaması sonucu çocuk da ailesi gibi yoksulluk kısır döngüsüne dahil olacak ve gelecekte, niteliksiz, düşük gelirli birey olarak hayata tutunmaya çalışacaktır (Tor, 2010: 33).

Kırsal alanda yaşayan çocuklar, geçim kaynakları sınırlı ya da terör gibi dezavantajlı durumların var olduğu illerde yaşayan çocuklar, çalışan çocuklar, kaydedilmemiş çocuklar, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar, Roman ailelerin çocukları, tek ebeveynli çocuklar ve göçebe çocuklar da yoksullukla karşılaşma riski olan çocuklar arasında sayılabilir (Beleli, 2012: 49).

5.1.1 Yoksullukla Gelen Sorunlar

Yoksulluk karşımıza; bazen çalışma hayatına dair sorunlar olarak, bazen eğitim, sağlık ve temel altyapı hizmetlerine ulaşamamayı ifade eden bir engel olarak, bazen de nüfusun büyük bir kısmının sosyal güvence kapsamının dışında kalarak korunma güvencesinin ellerinden alınması gerçekliğiyle çıkmaktadır (Buğra, 2005: 3-4). Yoksulluk çoğu zaman evsizlik ve sosyal dışlanma sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

5.1.1.1 Evsizlik Sorunu

Evsizlik sorunu, genelde yoksulluğun en şiddetli yaşandığı şekil olarak nitelendirilir. Bu zorluğu yaşayanlar özellikle yalnız kadınlar, çocuklar ve göçmen ailelerdir. Yoksul çocuk, evden çok, sokakta yaşayan çocuktur. Bu nedenle sokağın ve çevrenin tüm olumsuz etkilerine açıktır. Bu olumsuz etkiler, çocuğu suç işlemeye yaklaştıran sebepleri oluşturur. Bu durum karşılaşılabileceği ihmal ve istismar olaylarının artması riskini doğurur.

Özdemir (2010)'e göre evsiz ailelerle ilgili yapılan araştırmalarda kişinin işsiz olması, parasının olmaması ve evini kaybetmiş olması en temel evsiz kalma nedenleri arasındadır. Bu nedenlere fiziksel hastalıklar ve ruh sağlığı sorunları, boşanma, ihmal ya da istismara uğramış olma durumu da eşlik edebilmektedir (s. 80). Türkiye'de 2006 yılında Meneviş tarafından evsizlerle yapılan araştırma sonuçlarına göre evsiz kalmaya temel neden aile içi şiddettir. Evsiz yetişkin ve çocuklar büyük oranda madde bağımlısı olmaktadır (s. 86).

Evsiz çocuklar olumsuz hava koşullarına karşı savunmasız olarak, hijyenik olmayan ortamlarda yaşamak zorunda kalacaktır. Bu ortamlar aynı zamanda çocuğun yetersiz ve düzensiz uyku ve beslenme alışkanlığı geliştirmesine, madde kullanmasına ve çeşitli nedenlerle ciddi sağlık problemleri yaşamasına neden olacaktır (İlhan ve Ergün, 2010: 80).

Yoksulluk ayrıca ailelerin çocuklarını yatılı bakım kurumlarına verme kararına yol açan önemli bir faktördür. Çocuklarının ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadıklarını düşünen aileler, çocukların eğitime ulaşabileceği, sağlık hizmetlerinden yararlanabileceği ve yeterli beslenebilecekleri, evdeki mevcut durumdan daha iyi şartlara sahip olduklarına inandıkları bakım kuruluşlarına vermeyi tercih edebilmektedirler (Arkadaş- Thibert ve Salman, 2013: 41). Bu durum evsizliğe karşı çözüm gibi gözüküyor olsa bile, çocuğun ihmal ve istismarına zemin oluşturarak daha komplike sorunlara maruz kalmalarına yol açmaktadır.

5.1.1.2 Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma, sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak; ilk kez 1970'li yıllarda Fransa'da kullanılmış bir terimdir. Bireyin ekonomik, sosyal ve siyasal süreçlere katılamama durumunu ifade etmektedir (Yıldırım, 2014: 92). Toplumu oluşturan bireylerin birbirine karşı sorumluluklarının olduğu ahlaki düzenden kopma durumu yoksullukla gelen sorunlara yeni bir boyut kazandırarak sosyal dışlanmayı meydana getirmiştir (Şahin, 2009: 72). Bireyler kendilerini toplumun bir parçası olarak hissetmediklerinden, kültürel yapının kişi üstündeki etkisi ve baskısı azalarak kişinin kontrolsüz kalmasına neden olacaktır.

Çocukların yaşadığı çevredeki fiziksel koşulları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim imkanları ve gerçekleştirebildiği çocuk katılımı, bireysel özelliklerinin gelişmesini sağlayacak ve sosyal ilişkilerini etkileyerek çocuğun iyi olma halini oluşturacaktır. Bu iyi olma hali, çocukların bugünleri kadar yarınlarına da anlam kazandıracaktır. Dünyadaki birçok çalışma sonucu ortaya çıkmıştır ki; hayata yoksul bir ailede içinde başlamış olmak, çocukların eşit fırsatlara sahip olamayacakları gerekçesiyle geleceklerini doğrudan etkileyecektir (Müderrişoğlu ve ark., 2013: 22).

Eşit yurttaşlık hak ve sorumlulukları temelinde düzenlenen dayanışma mekanizmasının zayıflaması, kişide “eksik yurttaşlık” meydana gelecektir. Böylece kişi, mutlak bir yoksulluk sınırında yaşamakla, yaşamı iyileştirecek fırsat ve imkanları kısmen ya da tamamen yitirmekle de karşı karşıya kalmış olacaktır (Sapançalı, 2005: 55-56).

Sosyal dışlanma, statik değildir. Bireylerin maddi ve manevi olanaklardan yoksun kalarak sosyal hayatın dışına itilmelerini, eğitim, sağlık, siyasal, bireysel, sosyal ve kültürel alanlardaki yoksunlukları takip ederek dinamik bir hal alacaktır. Ailelerinden destek göremeyerek ekonomik yoksunluk içinde kalan bireyler, devletten de ihtiyaçları olan sosyal korumayı göremediklerinde sosyal dışlanmayı daha ağır hissedeceklerdir (Şahin, 2009: 110-111).

Dışlanmanın sonuçlarını toplumsal ve bireysel olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bireysel sonuçlar; toplumla olan bağların yitimi sonucu yabancılaşma, kişinin etrafındaki insanlara ve kurumlara olan güveninin yitirilmesi ile stres kaygı özsaygı yitimi gibi psikolojik ve fiziksel bazı hastalıkları içermektedir. Toplumsal sonuçlar arasında ise; toplumsal kurumların ve normların etkinliğinin azalmasıyla kişisel ve toplumsal patlamalar, suça eğilimin artması gibi toplumun geleceğini tehdit edebilecek durumlar yer alacaktır (Çakır, 2002: 99-100) . Vasıfsız olmaları nedeniyle nitelikli istihdam alanlarından uzaklaşarak, sosyal güvenlik şemsiyesi altında korunmaktan mahrum kalan çocukların biran önce sisteme dâhil edilmesi, toplumsal yaraların derinleşmeden önlenmesi açısından özel önem taşımaktadır (Yıldırım ve Yenihan, 2013).

Yoksul ve sosyal dışlanmaya maruz kalmış, çocukluğunu; çoğu zaman asgari fiziksel şartların bile sağlanamadığı sağlıksız ortamlarda, eğitimden, dolayısıyla iyi bir iş ve iyi bir statü sahibi olmaktan mahrum geçirmiş bir birey; kendisi ve gelecek nesilleri için kırılması çok zor bir kısır döngüye dahil olacaktır. Sokaklarda, metrolarda, gecekondulu mahallelerinde, bazen tezgah başlarında bazen kaldırım üstlerinde gayet net görünür olan dışlanmaya maruz kalmış çocuklar; görmezlikten gelinmektedir. Çocuğun olmaması gereken bu mekanlarda olması, olması gereken ortamlarda olmaması anlamına gelecektir. Sonuçta okula gidemeyerek eğitim alamamış bir çocuk, iyi bir işe sahip olma umudu bile taşıyamayacaktır. Gelecekte beklentilerini kaybetmesi ise belki

de suça yönelmesine sebep olacaktır. Bu tabloda en optimistik bakış açısında bile ihmal ve istismar yer alacaktır. Bu yok saymanın, ötekileştirmenin faturasının yeniden topluma kesileceği tahmin edilebilir bir olgudur. Öyleyse yarınlar için bugünü sadece kendimiz ve bizim çocuklarımız için değil, bütün çocuklar için fırsat eşitliği olan yaşanabilir bir hale dönüştürmemiz zorunlu bir gerçekliktir.

5.2 Şiddet

BM ÇHS'nin 19. maddesinde yer alan haliyle, “şiddet”, cinsel istismarı da kapsamak üzere, her çeşit fiziksel veya zihinsel zarar vermeyi, ihmali ve kötü muameleyi içermektedir. Sözleşmede şiddetin; yalnızca çocuklarla yetişkinler arasında meydana gelmediği, çocukların birbirleriyle olan ilişkilerinde de ortaya çıktığı vurgulanmıştır (Council of Europe, 2009: 9). Çocuğun ticari veya başka amaçla sömürülmesi de çocuk şiddetinin somutlaştığı alanlardandır (Uslu ve Kapçı, 2014). Bu tanımlarda şiddet uygulayanın niyeti, şiddeti bilerek ya da bilmeyerek yapmış olması değil, şiddetin çocuk üzerinde bıraktığı etki önem taşımaktadır.

Çocuğa karşı şiddet; ekonomik durum, fiziksel güç, sosyal statü, toplumsal cinsiyet rolleri gibi eşit olmayan güç ilişkileri sonucu ortaya çıkmaktadır. Kadına karşı şiddetin kadına karşı bir ayrımcılık durumunda var olması gibi, çocuğa karşı şiddet de çocuğun yetişkine oranla daha güçsüz olması, yaşının küçüklüğü ve sosyal konumu nedenleriyle var olmaktadır (Arkadaş- Thibert ve Salman, 2013: 11).

Çocuğa karşı şiddetin en çok görüldüğü alan olan aile içi şiddette, çocukların ihmal ve istismara maruz kalmasına neden olan faktörlerin başında ana-babanın ya da bakmakla yükümlü kişilerin, bireysel özellikleri ile toplumsal destek görememeleri gelmektedir (Yolcuoğlu, 2010: 73). Çocuklarına onları iterek, tokatlayarak, vurarak ya da dayak atarak muamele eden anne-babalar; çocuklarına, benzer koşullarda benzer davranışlar sergileyebileceklerini öğretmiş olurlar (Gökler, 2006: 74). Araştırmalar, şiddetin şiddet doğurduğunu, sorun çözme metodu olarak öğrenildiğini, ceza verme yöntemi olarak kullanılan bir ortamda büyüyen çocuğun, gelecekte kendi eşlerine ve çocuklarına da şiddet uygulama olasılığının bulunduğunu göstermektedir (Oral, Engin ve Büyükyazıcı,

2010: 10). Sonuç olarak çocuk; şiddetin bazen tanığı, bazen mağduru bazen de uygulayanı olarak büyüyecektir (Uğurlu ve Gülsen, 2014: 8).

Şiddet oluşumunda sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler iç içedir. Şiddet, içgüdüsel meydana gelirken, çevresel etkenlerden de etkilenmektedir (Ünal, 2008: 16). Kabadayılık gibi özentili sonucu yapılan hareketler, kontrolden çıktığında aşırı şiddet doğurabilmektedir. Kabadayılığa bulaşan çocukların yarısı hem mağdur hem de fail olmaktadır. Günümüz kabadayılığına internet ve cep telefonları, metin mesajları ile uygunsuz resim göndererek rahatsız etmek gibi bir dizi çeşitli tacizler eklenerek şiddet türleri çeşitlenmiştir (UNICEF, 2007b: 49).

Çocuğa karşı şiddet sorununun nedenlerini ve sonuçlarını kavrayarak etkili çözümlere ulaşabilmek için gerekli olan, konuyla ilgili araştırma ve verilerin azlığı, bir sorun olarak karşımıza durmaktadır (Greijer, 2012: 6). Yapılan kısıtlı çalışmalar arasından aşağıdaki örnekler yaşanan sorunun büyüklüğünü yansıtmaları açısından önemlidir:

- **2007** yılında ortaöğretime giden 26.009 çocuk üzerinde yapılan anket çalışması sonucunda TBMM tarafından yayınlanan “Türkiye’de Ortaöğretime Devam Eden Öğrencilerde ve Ceza ve İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlü Çocuklarda Şiddet ve Bunu Etkileyen Etkenlerin Saptanması Araştırma Raporu”, son üç ay içinde çocukların %53’ünün sözel, %36.3’ünün duygusal, %22’sinin fiziksel ve %15.8’inin cinsel şiddete uğradıklarını göstermektedir (TBMM Araştırma Komisyonu, 2007: 111).

- **2010** yılında SHÇEK öncülüğünde ve UNICEF’in desteği ile 7-18 yaş aralığında bulunan 1.886 çocuk ile yapılmış olan “Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması” sonuçları aile ve okul ortamlarında çocukların %25’inin ihmale, %45’inin fiziksel istismara, %51’inin duygusal istismara ve %3’ünün cinsel istismara maruz kaldığını göstermektedir (Oral ve ark., 2010:32).

- **2012** yılında Genç Hayat Vakfı öncülüğünde, 11-17 yaş aralığındaki 440 öğrenci ile yürütülen “Çocukların Ev İçinde Yaşadıkları Şiddet Araştırması”; %25.7’sinin ihmal davranışlarına, %67.9’unun duygusal şiddete, %37’sinin ise fiziksel şiddete uğradığı, %20.5’inin de ev içi şiddete tanıklık ettiğini göstermektedir (Genç Hayat Vakfı, 2012).

Şiddet ihmal ve istismar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Pişi (2013: 8)'ye göre çocuğun karşılaşmaması gereken durumlara maruz bırakılması istismar, fiziksel ve psiko-sosyal gelişimi için gerekenlerin yapılmaması ise ihmal kapsamında ele alınmaktadır.

Çocuğa karşı şiddetin iki önemli çeşidi olan istismar ve ihmal, çocuğun anne-babası veya çocuğa bakan kişi tarafından çocuğun sağlıklı gelişimine engel olacak eylem ve eylemsizlikler olarak ortaya çıkar. Bu durumların varlığında çocuğun fiziksel ya da psiko-sosyal yönden zarara uğratılması söz konusudur (Tıraşçı ve Gören, 2007: 70).

5.2.1 İhmal ve Türleri

Çocuğun pasif istismarı olarak da adlandırılabilir çocuk ihmali, ailesi ya da bakmakla yükümlü olan kişiler tarafından, yeterli beslenmesinin, sağlık ve eğitim hizmetlerinin sağlanmaması, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmaması ya da gelişimine engel olunması halidir.

Çocuğun sağlıklı gelişimi için gerekli temel ihtiyaçlarının ihmal edilmesi sıkça gözden kaçan bir çocuğa yönelik şiddettir. İhmal çocuğun fiziksel ve duygusal gelişimi için gerekli ihtiyaçların karşılanmaması kadar, çocuğa yaşına uygun olmayan sorumlulukların yüklenmesini de kapsamaktadır (Müderrişoğlu ve ark., 2014: 17).

İhmal tipleri arasında gözetim yetersizliği ilk sırada sayılabilirken; bu durumu fiziksel ihmal, suç sayılabilecek hareketlerinin görmezden gelinmesi, terk etmek ya da terk etmekle terbiye etmeye çalışmak gibi ihmaller takip etmektedir (Yalçın, 2011: 44). İhmal durumunu tıbbi, fiziksel ve duygusal olarak kategorileştirebiliriz.

5.2.1.1 Tıbbi ihmal

Çok sık karşılaşılan bir durum olan tıbbi ihmal; hekimin tıbbi önerilerine uyulmamasının yanı sıra, hastalanan çocuğu sağlık kuruluşuna geç getirmesi biçiminde de görülebilir. Sebep olan durumlar arasında cehalet, ekonomik sıkıntılar, hastanın sağlık kuruluşuna ulaşımının çok zor olması, sosyal güvencenin olmaması, verilen tedavinin iyi anlaşılmamış olması ya da tedavinin aileye çok zor gelmiş olması gibi

faktörler sıralanabilir (Şahin, 2002: 103). Bir çocuğun, olasılıkla ya da kesinlikle zarar göreceği biçimde temel sağlık bakımı ihtiyaçlarının karşılanamadığı durumda tıbbi ihmalden söz edilir. Gebe bir annenin hamilelikte, bebeğin ise doğum sonrasında rutin kontrollerine devamının yapılmayarak koruyucu sağlık hizmetlerinden yoksun bırakılması da tıbbi ihmal içermektedir (Dağlı ve İnanıcı, 2011: 101).

5.2.1.2 Fiziksel ihmal

Fiziksel ihmal, çocuğun ihtiyaç duyduğu şekilde beslenmemesi, bakımının sağlanamaması, sağlık hizmetlerinden yararlanamaması, tehlikeli ortamlardan korunamaması şeklinde tanımlanabilir. Fiziksel ihmal, hizmetlere ulaşamamakla birlikte çocuğa birinci dereceden bakan kişilerin bakım becerisinden yoksun olmasıyla da alakalı bir durumdur (Çoban, 2013: 106).

Çocuğun yeterli beslenememesi, temizliğinin yapılamaması, uygun olmayan giysiler giydirilmesi, kazalara karşı önlem alınmaması gibi durumlarda ortaya çıkan tablodur. İhmalin özel bir şekli de henüz doğmamış bebeğin ihmali olan intrauterin ihmaldir. Annenin doğum öncesi yapılması gereken tıbbi bakımı almaması, bebeğe zarar verecek herhangi bir madde kullanması, dengesiz ve yetersiz beslenmesi, bu kategori içinde sayılabilir. Bu duruma maruz kalan bebeğin anne karnındaki gelişimi kadar doğum sonrası sağlığı da etkilenecektir (Şahin, 2002: 104).

İntrauterin ihmal imkanların yetersizliğinden kaynaklanabileceği gibi anne karnında bebeğe zarar verme olasılığı yüksek olan; yükseğe uzanma, ağır iş yapma, düşüğe yol açacak madde kullanma, fiziksel ya da zihinsel hasar verebilecek ilaçlar tüketmekten sakınmama durumları olarak da karşımıza çıkabilir.

Fiziksel ihmale maruz çocuklar zayıf, hatta gelişim geriliği içindedirler. Seyrek yıkanmaya bağlı olarak idrar, dışkı ya da ter nedeniyle kötü kokabilirler. Saçlarında bit olabilir. Ağız hijyeninin bozukluğuna bağlı olarak dişlerde çürük ve ağız kokusu yaşayabilirler (Dervişoğlu, 2012: 26).

5.2.1.3 Duygusal ihmal

Duygusal ihmal; uyarılma, imkan tanıma, özendirme eksikliğine bağlı meydana gelen gelişim eksikliği ile karakterize davranış bozukluğu olarak tanımlanır (Milanlıoğlu, 2014).

Özellikle çocuğun birincil bakımını üstlenen kişiler tarafından çocuğun dışlanması, önemslenmemesi hatta yok sayılması, duygusal karşılıktan mahrum bırakılması, çocuğun etrafındaki insanlarla iletişime geçmesi için gerekli ve uygun şartların oluşturulmaması, uygun olmayan davranışlarına duyarsız kalınması ya da güzel davranışına pozitif tepki verilmemesi (Dağlı ve İnanıcı, 2011: 112-113), diğer bir deyişle çocuğun ihtiyacı ve hakkı olan sevgi ve ilgiden yoksun bırakılarak yakınlık gösterilmemesi, gelişme çağında denetimden yoksun bırakılması, çocuğun duygusal olarak ihmal edilmesine neden olacaktır (Yalçın, 2011).

5.2.2 İstismar ve Türleri

İstismarda çocuğun aktif olarak zarar görmesi ve bundan etkilenmesi söz konusudur. İstismarcı bir çevrede yaşamak zorunda kalan çocuk, kendince istismarın etkilerine karşı adaptasyon geliştirecektir.

Çocuklar bir şekilde güvenli olmayan bir ortamı güvenli hissetmek, korkutucu bir bilinmezlik içinde kontrolü, bir çaresizlik durumunda gücü korumanın bir yolunu bulmak için güvenilmez insanlara güvenmek zorunda kalacaktır. Bir yetişkin tarafından bakım ve koruma görmenin eksikliğini, henüz olgunlaşmamış bir psikolojik savunma sistemiyle telafi etmek zorunda kalacaklardır (Ergündüz, 2010: 72).

Bozuk sosyal ve psikolojik adaptasyonların çocuğun gelişiminde ortaya çıkaracağı dezavantajlar riskli ortamlara sebep olacaktır. İstismar türleri karşımıza fiziksel, ekonomik, duygusal ve cinsel istismar olarak çıkmaktadır.

5.2.2.1 Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, en çok geleneklerinde dayağı disiplin aracı olarak kullanan toplumlarda görülmektedir (Beyaztaş, Özen ve Bütün, 2014: 13-19). Çocuğı dayakla cezalandırma ve disipline etme anlayışı öylesine yaygındır ki; bu konuda “Hocanın vurduğı yerde gül biter”, “Dayak cennetten çıkmadır” gibi deyişlerimiz bulunmaktadır (Pelendecioğlu ve Bulut, 2009: 51).

Fiziksel istismarın başında soğuk ya da sıcak suyu kişinin üzerine atmak, sigarayı vücudunda söndürmek, iğne batırmak, vücudunun herhangi bir yerine cisim sokmak, yanıcı-yakıcı maddeler atmak gibi durumlar gelmektedir. Tokat atma, tırnaklama, yumruklama, dövme, tekmeleme, saçını ya da kulağını çekme gibi aletsiz olmayan saldırılar ve kemer, kayış, kamçı, kalın ip, hortum gibi aletlerle uygulanan saldırılar ile boğmaya çalışarak, ağızına biber sürerek, zorla yedirerek ağız içinde hasar oluşturma da fiziksel istismar kapsamında yer alır (Yalçın, 2011: 14-15).

Çocuğa bakan kişinin bilerek çocukla ilgili hastalıklar uydurarak çocuğı hastane hastane gezdirmesi, bunun sonucunda çocuğun gereksiz tetkik ve tedavilerle fiziksel ve duygusal zarara uğratılması demek olan Munchausen by Proxy Sendromu ile şiddetli bir şekilde sarsılmaları ile ortaya çıkan bebeğin başının öne arkaya hızlı salınımları sonucu oluşacak beyin kanamalarına ve yaygın beyin ödemi gelişmesine neden olan Sarsılmış Bebek Sendromu da fiziksel istismarın türleri arasında sayılmaktadır (Yalçın, 2011: 15). Sarsılmış bebek sendromuna özellikle bebeklerin daha çok ağladığı dönemlerde sık rastlanmaktadır (Dağlı ve İnanıcı, 2011: 123).

5.2.2.2 Ekonomik İstismar

Ekonomik istismarda çocuk üzerinden maddi bir kazanç elde edilmesi söz konusudur. Bu maksatla çocuğı çalıştırmak, çocuğun bedenini ya da organlarını pazarlamak ya da çocuğun kazandığı ve/veya sahip olduğu paraya el koymak bu istismar türleri arasındadır (Çoban, 2013: 107). Bu ekonomik istismar türleri çocukları riskli ortamlara sürükleyeceğinden gelişimlerini olumsuz etkileyecektir (Bahar, Savaş ve Bahar, 2009). Günümüzde gelir dağılımında artan adaletsizlik, yaygınlaşan yoksulluk ve göç sonucu

oluşan toplumsal sorunlar, çocuğun ucuz işgücü sağlaması dolayısıyla işveren tarafından tercih edilmesi gibi nedenlerle çalışma yaşamına zorlanan çocuk sorunu oluşmaktadır (Deniz, 2014: 24). Çocuğa cep harçlığının verilmemesi ya da ihtiyaçlarını karşılamak için sahip olduğu imkanların elinden alınması da ekonomik olarak çocuğun istismar edilmesidir.

Ekonomik istismar, ailenin maddi olanaksızlıklarıyla ilgili olarak ortaya çıkan bir olgudur. Yoksul aileler çocuklarını çalıştırmayı, hayata tutunabilmek için bulunmuş bir yöntem olarak kullanmaktadırlar. Çalışmaları nedeniyle eğitimlerine devam edemeyenler, ya da eğitimlerine yeterli ilgiyi gösteremeyenler, gelecekte toplumun içinde geri kalmış gruplar arasında yer alacak ve belirli bir çevrenin kalıpları arasında sıkışacaklardır (Kalaycı ve Çiçek, 2013: 133-134).

Çalışmak zorunda kalan çocuklar; yaptıkları işlerin çoğunlukla sermayesiz, vasıfsız, geçici ve düzensiz nitelikte olması nedeniyle kısa yoldan aile bütçesine katkıda bulunmak için sokakta çalışmayı tercih etmektedir (Bilgin, 2009: 242). Bu durum beraberinde birçok ihmal ve istismarı yanında getirecek ve başa çıkamayacağı tehlikelerle karşılaşmasına sebep olacaktır.

5.2.2.3 Duygusal İstismar

Duygusal istismar; sıklıkla karşımıza tek bir olay şeklinde çıkmaz. Söz konusu olumsuz davranış belirli bir süre devam eden, genelde sözlü olarak gerçekleşen, çocuğun duygusal bütünlüğüne ve kişilik gelişimine zarar veren eylemlerdir (İnsan Hakları Derneği, 2008: 12).

Çocuğun cezalandırılması, korkutulması, tehdit edilmesi, aşağılanması, reddedilmesi, sevilmemesi (Ünal, 2008: 12), bağırılması, kendini ifade etmesinin engellenmesi, sevdiği bir şeyin yasaklanması, izni olmadan kişisel eşyalarının karıştırılması, evden dışarı çıkmasının yasaklanması, diğer çocuklarla karşılaştırılması, bırakılmak ya da terk edilmekle, evden uzaklaştırılmakla tehdit edilmesi ve zarar verilmekle korkutulması duygusal istismara yol açan durumlardandır (Genç Hayat Vakfı, 2012: 21). Diğer

istismar türlerine göre tanımlanması daha karmaşık olan fakat en sık görülen istismar türüdür. Diğer istismar türlerine sıklıkla eşlik etmesinin yanında ayrı da görülebilir.

Emirler vermek, kişi üstünde baskı uygulamak, duran çocuğu ağlatmak veya duygusal tepkilerine engel olmak, çocuk yokmuş gibi davranarak isteklerine ve sorularına cevap vermemek, çocuğun yaşlıları ile iletişim kurmasını engellemek, kardeşler arasında ayırım yapmak, ebeveyleerin evliliklerini kurtarmak adına kendi çıkarı için çocuğu kullanması, medya ya da diğer görsel araçlarla çocuğa uygun olmayan, görmesi sakıncalı olan şeyleri görmesine zemin hazırlamak (porno ve korku gibi), çocuğun suç işlemede kullanılması duygusal istismara yol açan diğer durumlar arasında sayılmaktadır (Yalçın, 2011: 40).

5.2.2.4 Cinsel İstismar

ÇHS cinsel şiddeti, çocuklara fiziksel ya da duygusal zarar verecek her türlü cinsel etkinliğe teşvik edilmesi veya zorlanması; ticari amaçlı pazarlanmaları ya da satılmaları; görsel ya da işitsel materyallerde cinsel yönden kullanılmaları olarak tanımlamaktadır (madde 34). Bununla birlikte aileden biri ya da herhangi bir yabancı tarafından tecavüze uğramaları, iyilik karşılığında çocuktan cinsel ilişki talep edilmesi, silahlı çatışma sırasında tecavüz edilmeleri, engelli çocukların cinsel olarak istismar edilmeleri de bu kategori içinde yer almaktadır (Çocuk Çalışma Grubu, 2012: 85). Ülke sınırlarında veya ülkeler arasında çocuk kaçırma ve çocuğu fuhuşa zorlama, çocuğun isteği dışında evlendirilmesi amacıyla satılması da cinsel istismar kapsamında değerlendirilmektedir (Berghan, 2014: 4). Bu durum medikal, sosyal hukuki ve ahlaki yönleri olan çok boyutlu bir sorundur (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004: 143).

UNICEF (2007b :57)'e göre, 1,8 milyon çocuğun fuhuş ve pornografide cinsel amaçlı istismara maruz bırakıldığı tahmin edilmektedir.

Para karşılığı cinsel ilişkiye zorlanan çocuklar çoğu zaman cinsel şiddete ek olarak, fiziksel ve duygusal istismara ve ihmale de maruz kalmaktadır. Bu çocukların yardım arama olanakları ya hiç olmayacaktır ya da bunu denediklerinde suçlu muamelesi görecektir.

Özellikle kız çocuklarının fuhuş sektörüne kaydırılmaları sokaktaki sayıca çoğunluğu erkek çocuklarına bırakmasına yol açmıştır (Polat, 2008: 155). Çocuğa karşı Cinsel Sömürü ve İstismarın Önlenmesi: Politika Notu'nda belirtilen Adalet Bakanlığı 2013 verilerine göre ceza istatistiklerinde çocuklara karşı işlenen cinsel suçlarla ilgili 19.757 suç davası açılmıştır. Bunlardan 14.417'si mahkumiyet almıştır ki bu rakam çocukların mahkumiyetleri arasında toplam mahkumiyetlerin %61'ini oluşturmaktadır (UÇM, 2014a).

İstismar edenlerin, çocuğun tanıdığı biri olması, çocuğa ihanete uğradığını hissettirirken, saldırganın yabancı biri olması durumunda ise, ihanete uğramışlık duygusu ve güvensizlik hissi, çocuğun kendisini koruyamadığını düşündüğü ailesine yönelmektedir.

Çocuk, büyüdüğünde hissettiği güçsüzlüğü yenmek için yaşadığı şiddeti ve cinsel istismarı başkalarına yaşatmayı seçecek ya da güçsüzlüğünün meydana getirdiği öfkeyle kendine zarar verecektir (Öztürk, 2009).

5.2.2.4.1 Ensest

Ensest, birbirleriyle evli olanlar hariç tutulmak üzere aile üyeleri arasında gerçekleşen görsel, fiziksel ya da sözlü erotik davranış olarak nitelenmektedir. Cinsiyet yaş ve güç gibi hiyerarşilerden beslenerek baskı altında tutulan ensest ilişkilerde, her yaştan çocuklar taciz ve/veya tecavüzle karşılaşabilmektedirler.

Enseste cinsel istismar sıklıkla okşama gibi dokunma şeklinde başlar. Bazen bu durum uzun süre devam ederek son da bulabilirken, bazı durumlarda vajinal ya da anal tecavüze kadar sürebilmektedir. Kimi zaman istismar, doğrudan tecavüzle de başlayabilmektedir. Ensestin devamı için ödüllendirmeler görülebileceği gibi, fiziksel şiddetle, intiharla ya da sevdiklerine zarar verme gibi tehditlerle korkutmalar da görülmektedir. Namus adı altında oluşan toplumsal baskı; ensestin açığa çıkışını her aşamada engellemekte hatta yaşadığı mağduriyete rağmen çocuk suçlanabilmektedir (Çavlin-Bozbeyoğlu, 2009). Cinsel istismarın ortaya çıkmasıyla, ailenin mahremiyeti sarsılacak ve durum aile için çok hassas bir hal alacaktır (Öztürk, 2009: 97).

Cinsel istismar konularının bahsedilmesi hem çocukların kendilerinde hem de ailelerinde utanca sebep olduğundan bu deneyimi sözlerle ifade etmeleri çok güçtür. İstismarı gerçekleştiren kişinin çocuk üstünde sağladığı psikolojik baskı sonucu çocuklar genellikle kendilerini kurtarabilecek herhangi bir girişimde bulunamazlar (Spasova, 2011: 15).

5.3 Çocuklarda Sigara- Alkol- Madde Kullanımı

Madde bağımlılığı, ilaç özelliği taşıyan bir maddenin beyni etkileyerek keyif vermesi, yoksunluğundan kaynaklanacak histen kaçınmak için, sürekli ve düzenli aralıklarla madde alınması işlemidir. Bağımlılık, kişilerde ödül, motivasyon, hafıza ve karar verme mekanizmalarını etkileyerek kontrolü kaybetmesine sebep olur.

Bağımlılık yapan maddelerin kullanımı için dünyada dolaşan para yıllık 500 milyar Amerikan Dolarıdır ve bu parayı organize suç örgütleri yönetmektedir (Özdoğan, 2014: 35). Alkol, eroin, tiner, esrar ve morfin gibi maddeler bağımlılık yapan maddeler arasında yer almaktadır.

Madde kullanımı sadece kullanan çocuğu değil aynı zamanda etrafında iletişim içinde oldukları kişileri de etkileme riski bulunan sosyal yönlü bir olgudur (Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi [TUBİM], 2014).

Çocuğun uyuşturucu veya alkol denediğini ya da düzenli kullandığı gösterecek birçok işaret vardır. Amerikan Okul Psikologları Birliği (2002: 153)'ne göre; bunlar arasında okula devamsızlık yapma, akademik başarıda düşme, aşırı derecede hareketli ya da hareketsiz olma, dış görünüşünün kötüleşmesi, iştah ve uyku düzeninde değişiklikler, bedensel hareketlerinde koordinasyon eksikliği, ani sinirlenmeler, daha önce pek yapmadığı halde vaktinin tamamını odasında yalnız başına geçirme, borç para alma ya da para çalma, arkadaş grubunda ani değişiklik, çevresindeki etkinliklerden uzak durma ile kırmızı sulu gözlerle, akan bir burunla ve kesik kesik nefes alarak dolaşması sayılabilir.

Tablo 1: Madde Bağımlılığı İle İlgili Tedavi Verileri

YILLAR	Yatarak Tedavi Olan Kişi Sayısı	Ayaktan Tedavi Olan Kişi Sayısı
2011	5214	155.099
2012	5846	187.329
2013	8526	249.763

Kaynak: Türkiye’de ve Dünyada Madde Bağımlılığı Boyutları, s. 49.

Tablo 1’e göre 2011 yılından sonra tedavi olan kişi sayısında ciddi bir artış söz konusudur. Bu durum çare arayanların tedavi yöntemlerine başvurduğunu gösterdiği kadar bağımlı sayısının artışı da göstermesi bakımından önemli kabul edilmektedir.

Tablo 2: Alkollü İçecekler, Sigara Ve Tütün Kullanma Alışkanlıkları Olan Fertlerin Bulunduğu Hanelerin Oranı, 2010 – 2013

YILLAR	SİGARA, TÜTÜN, PURO İÇME ALIŞKANLIĞI OLAN FERT BULUNAN HANE ORANI	SİGARA, TÜTÜN, PURO İÇME ALIŞKANLIĞI OLAN VE 0-17 YAŞTA EN AZ BİR ÇOCUK BULUNAN HANE ORANI	ALKOLLÜ İÇECEK KULLANAN FERT BULUNAN HANE ORANI	ALKOLLÜ İÇECEK KULLANAN VE 0-17 YAŞTA EN AZ BİR ÇOCUK BULUNAN HANE ORANI
2010	54,5	36,0	5,6	2,7
2011	53,8	34,7	6,3	2,8
2012	54,8	34,9	6,3	2,9
2013	54,2	33,8	5,7	2,8

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2013 (TÜİK, 2014: 67).

Madde kullanım sıklığı erkeklerde %2,3 kızlarda %0,7’dir. Halen madde kullananların %42,1’si haftada 1 kez madde kullanmaktadır. İlk sırada açık ara esrar gelirken 2.sırada uçucular (gaz, uhu, 404) yer almaktadır. Her 5 kullanıcıdan biri çoklu madde kullanmaktadır. Bekarlarda %3,8 olan madde

kullanım sıklığı, evlilerde%2,4'dür. En alt gelir grubunda olanlarda (500 TL ve altı) %5,6 olan madde kullanım sıklığı, bir üst grupta %2,2'dir, en üst gelir grubunda hafif artma eğiliminde olup %2,9'dur. Halen Türkiye'de 13 tanesi İstanbul, Ankara ve İzmir'de olmak üzere 29 adet Yataklı Bağımlılık Tedavi Merkezi bulunmaktadır. TUBİM tarafından yapılan ülkemize uyarlanmış ve Türkiye'yi temsil eden standart çalışma ile genel nüfusta yaşam boyu madde kullanım prevalansı (en az bir kez kullanmış olmak) % 2,7'dir. Bu sıklık yaklaşık 1.350.000 insanımızın en az bir kez madde kullandığını göstermektedir. Okul çocuklarımızda yaşam boyu madde kullanım prevalansı (en az bir kez kullanmış olmak) % 1,5'dir. Maddeyi ilk kez kullanma yaşı ortancası 14,0'dür (İlhan, 2014: 48).

Bağımlılık tedavisinde karşılaşılan en önemli zorluk; kullananların etiketlenerek sosyal dışlanmaya maruz kalmaları ve toplumla entegrasyonun sağlanması amaçlı bütüncül bir programın bulunmasıdır. Devlet eliyle sağlanan yardımlar eğitim barınma ve istihdam yörüngelidir (TUBİM, 2014: 93).

Sokakta yaşayan çocukların; sokağın zorluklarına ve şiddetine karşı durabilmek, şiddete maruz kaldıklarında acıya dayanabilmek, zorluklara karşı kendilerini güçlü ve cesaretli hissedebilmek, soğuğa karşı dayanıklı olabilmek, hayallere dalarak yaşadıkları olumsuz olayları untabilmek, utanmadan dilenebilmek ve her istediğini söyleyebilmek için bağımlılık yapan maddelere ihtiyaç duydukları belirtilmektedir (Uslu, 2009: 104).

5.4 Sokak Çocukları ve Çocuk Suçluluğu

UNICEF'in tanımına göre sokak çocukları, aileleriyle olan ilişkilerine göre üç gruba ayrılır:

Aileleriyle ilişkileri düzenli olan çocuklar diğer bir deyişle "sokakta çalışan çocuklar"

1. grubu oluştururlar. Bu gruptaki çocuklar günlerini sokakta çalışarak geçirirler de ailelerine geri dönerler ve ailelerinin koruması altında bulunurlar.

Aileleriyle ilişkileri ara sıra olan 2. Grup çocuklar "sokaktaki çocuklardır". Söz konusu çocukların aile ile iletişimleri zayıftır fakat tamamen kopmamıştır. Gündüzleri sokakta satıcılık yaparak ya da dolaşarak geçirirler de, gecelerini genellikle evlerinde geçirmektedirler.

Aileleriyle ilişkileri kopmuş olan "sokakların (sokağın) çocukları" 3. grubu oluştururlar. Parçalanmış ailelerin çocuklarından oluşan bu grup, toplumun en yoksul

kesiminden ortaya çıkmıştır. Ailelerinden zorla ya da kendi rızalarıyla ayrılmışlardır. Hem gündüzü hem geceyi sokakta geçirmektedirler (Akt. Güngör, 2008: 28).

TBMM Araştırma Komisyonu (2004) tarafından hazırlanan sokak çocukları hakkındaki Meclis Araştırma Komisyonu Raporu'na göre; çocukları sokağa iten başlıca sebepler; yoksulluk, eğitimsizlik, göç, zorla çalıştırılma, aile içi şiddet, kontrol edilemeyen nüfus artışı, istismar türleri, sevgi ve ilgiden mahrum olmak olarak sıralanabilir. Şiddetin her çeşidi, suça bulaştırılma, madde kullanmaya alışma, uygun olmayan ortamlarda yaşam sürdürmeye bağlı sağlık problemleri ise sokakta yaşayan/çalışan çocukları bekleyen tehlikeler arasında yer almaktadır.

Güngör (2013: 423) yaptığı araştırma sonucu, çocuklarla suç arasındaki ilişkiyi tanımlamak için çocukları şu şekilde sınıflandırmaktadır:

- 1. Grup: Sokakta yaşadıkları ve/veya çalıştırıldıkları için, suça bulaşan ya da eğilimi olan çocukların oluşturduğu 'yasayla ihtilafa düşerek suça itilen çocuklar' grubudur. Bu çocuklar, kötü niyetli kişi veya kişiler ya da suç örgütleri tarafından gasp, kapkaç gibi işlerde kullanılabilmektedirler.
- 2. Grup: Sokakta yaşayan/çalışan çocuklardan aile içi şiddete maruz kalmış, ihmal ya da istismar sonucu yaşadıkları travma nedeniyle 'uçucu ve uyuşturucu madde kullanan çocuklar' grubudur. Söz konusu çocuklar açıklarını, olumsuz duygularını ve korkularını, madde kullanarak unutmak isterler.
- 3. Grup: Sokakta çalışan/yaşayan çocuklardan özellikle kız çocuklarının oluşturduğu 'fuhuş ve/veya çocuk pornosuna bulaşan çocuklar' grubudur.
- 4. Grup: Genellikle aileleri veya başkaları namına yalnız veya grup olarak hareket eden, sokakta hem yaşayıp hem çalıştırılan çocukların oluşturduğu 'dilenen çocuklar' grubudur.
- 5. Grup: Bir bölümü ailelerinden uzaklaşmış, bir bölümü ise ailesiyle yaşayan, sıklıkla 15 yaşından büyük çocukların oluşturduğu organize olarak sokaklara yayılan 'sokak çeteleri' grubudur.
- 6. Grup: Gün içinde ailelerinin haberi olmaksızın amacı olmadan evden ya da okuldan kaçan 'başıboş çocuklar'dır. Bu çocuk grupları ince bir perdeyle birbirinde ayrıldıkları için ansızın diğer bir gruba geçiş gerçekleştirebilmektedir.

Çocuklar tarafından oyun oynamak için bulunulması gereken sokaklar, çeşitli tehlikelere açık alanlara dönüşmeye başlamıştır (Erbay, 2013: 163). Çocuğa yönelik aile içi şiddet, ihmal ya da istismar durumlarında, çocuk için gerekli olan ailesi tarafından korunma ihtiyacı, ailenin çocuğa sağlayacağı güvende hissetme duygusu yok olacak yerini çocuklar tarafından doldurulmak üzere uzak çevredeki tehlikelere bırakacaktır (İçli, 2009: 141). Duvarların dışında kalmak yetişkin bir insanoğlunun bile en temel korkularından biriyken, kamuoyunun sokak çocuklarına ilişkin bakışının, onları toplumsal güvenliği tehdit eden gruplar olarak görmek şeklinde olması, çocuğu anlamaya çalışmamak demek olacaktır (Acar, 2007: 90). Sokakta çalışan çocuklar kimi zaman etraflarında gördükleri üst sınıfın sahip oldukları ayrıcalık ve imkanlara özenerek kendilerinin de sahip olması için gayri meşru yollara yönelmekte ve suç çetelerine karışmaktadırlar (Bilgin, 2012: 94).

Tablo 3: Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren Çocuk Hükümlüler, 2009 – 2013

Yıl	Türkiye toplamı			Çocuk toplamı			Yaş grubu				Çocukların toplam içindeki oranı (%)
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	12-14		15-17		
2009	74 404	71 349	3 043	1 087	1 064	23	179	8	885	15	1,5
2010	88 480	84 956	3 524	1 443	1 402	41	184	7	1 218	34	1,6
2011	80 096	76 753	3 343	1 665	1 622	43	217	6	1 405	37	2,1
2012	115 505	111 619	3 886	3 069	2 978	91	408	16	2 570	75	2,7
2013	161 711	156 184	5 527	6 132	5 967	165	1 102	35	4 865	130	3,8

Kaynak: TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri (TÜİK, 2014: 111).

Tablo 3'e göre her yıl hükümlü sayısı büyük oranda artmaktadır. Erkek çocuklar kız çocuklarına kıyasla daha çok suça bulaşmaktadırlar.

Suç, devletin ülkesinde yaşayanlar tarafından, koyduğu kuralların ihlal edilmesinden doğmaktadır (Kobat, 2009: 46). Çocukların ceza sorumluluğunun varlığı, bu sorumluluğunun başlangıç yaşının saptanmasına ve çocukluğun özelliklerine bağlıdır. Ceza sorumluluğunda Türkiye'deki asgari yaş sınırı 12'dir. 12-15 yaş aralığındaki

çocukların ceza sorumluluğunun var olup olmadığının tespiti için çocukta işlediği fiilin gerektirdiği yaptırımları anlama kapasitesi ile fiilin sonuçlarını anlayabilme yeteneğinin varlığı aranır. 15-18 yaş grubundaki çocuklarda ise ceza sorumluluğu var kabul edilmiş ancak bir yetişkinden az olacağı kabul edilerek daha az ceza verilmesi benimsenmiştir (Kırımsoy ve ark., 2013: 69).

Tüm dünyada suça itilen çocuk oranında artış yaşanmasına neden olan faktörler arasında göç, sınıf ayrımcılığı, çocukların işgücüne katılması, çekirdek ailenin geleneksel ailenin yerini alması ve savaşlar sonrasındaki toplumsal yıkımlar sayılmaktadır (Turan, 2012: 1). Avcı (2008: 49)'nın tutuklu çocuklar üzerine yaptığı araştırmasında; ailelerin demografik yapılarının, oturdukları konutların, çocuğun arkadaş ve okul çevresinin hatta boş zaman ilgilerinin suça yönelmede etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

5.5 Çocukların Çalıştırılması ve Çocuk İşçiliği

Başta ILO yer almak üzere çocukların çalıştırılması hakkında çalışma yürüten birçok kuruluş; zorla çalıştırma, çocuk satışı, fuhuşa zorlama gibi olumsuz durumları en kötü biçimlerde çocuk işçiliği olarak belirlemekte, çalışmalarda söz konusu çocuklar özel olarak ele alınmaktadır (Şişman, 2006: 252). Her çocuk yaşının gerektirdiği gibi yaşama hakkına sahip olmalıdır. Hiçbir çocuktan şartlar ne olursa olsun iş hayatının zorluklarıyla başa çıkmasını beklememek, yaşamın onları bu hale getirdiğini kabul etmemek gerekir.

Ülkede yoksul ailelerin bulunması ve bu ailelerin düşük eğitim seviyeleri, çocuğun çalışmasının geleneklerde yer alması hatta çoğu zaman takdir bile edilmesi çocuk işçiliğinin önü alınamayan bir gerçeklik olma sebepleri arasındadır (Erbay, 2013: 159).

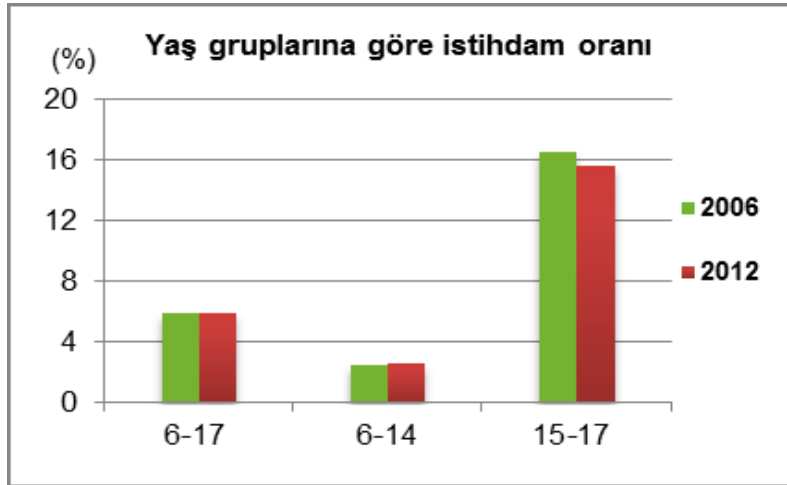
Yoksulluğun en büyük sebeplerinden olan hızlı göç; istihdam alanındaki baskıların da artmasına sebep olur. Vasıfsız emeğe dayalı enformel sektörün dışında iş bulmanın zor olması, genellikle yoksulluk sınırının altında yaşam sürmelerine neden olacak kadar düşük gelirli olmaları, çocukların aile gelirine yaptıkları katkının önemini artırmaktadır. Bu durumda çocuklar günü kurtarmak amacıyla gelir kaynağı olarak görülmeye başlanmaktadır (Polat, 2008: 152-153).

Çocuk işçiliği; nüfus artışı ve gelir yetersizliği gibi nedenlerle hem arz yönü olan, iş piyasasındaki kurumsallaşmanın eksikliği sonucunda, hem de talep yönü olan bir olgudur (Fidan, 2004: 32).

Çocukların emeğinin ucuz olması, yetişkinlerin çalışmak istemediği bazı işler için çocukların daha uygun olmaları ve haklarının ihlal edilmesi durumlarında haklarını arayamamaları, çocuk işgücünün işveren tarafından tercih edilme sebepleri arasında sayılmaktadır (Gökalp, 2011: 125).

Küreselleşme süreci vasıfsız çalışanlar üzerinde düşük ücret ve işsizlik riski oluşturduğundan düşük gelirli ailelerin daha da yoksullaşmasına ve çok sayıda çocuğun istihdam edildiği kayıt dışı sektörün genişlemesine yol açmaktadır (Yıldız, 2008: 93).

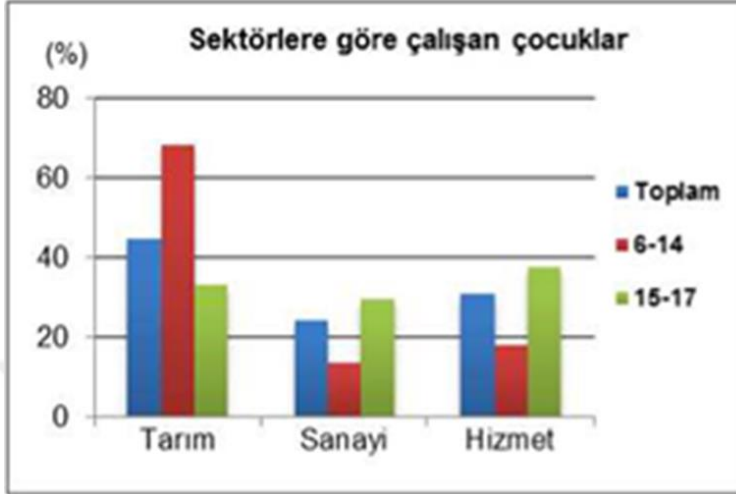
Genellikle okulu bırakmak ya da hiç başlamak zorunda bırakılan çocuk işçiler, gelecekte de içinde buldukları olumsuz koşullardan kurtulma imkanını bulamayacak ve vasıfsız kişiler olarak büyük çoğunluğu yoksulluk döngüsünün içinde kalacaklardır (Beşpınar ve Aybars, 2013: 32).

Grafik1. Yaş Gruplarına Göre İstihdam (TÜİK, Çalışan Çocuklar 2012, s. 17).

Grafik 1'e göre 2006'dan 2012'ye geçen sürede çocuk işçilerin sayısında ciddi bir azalma görülmemektedir. Bu durum söz konusu süreçte uygulanan politikaların sorgulanmasına sebep olmalıdır.

Türkiye’de 2012 yılında yapılan ‘Çalışan Çocuklar’ anketine göre 6-17 yaş aralığındaki 15 milyon 247 bin çocuk içinden, 893 bini bir işte çalışmaktadır. Çalışan çocukların %68.8’i erkek, %31.2’si kız çocuklarıdır (TÜİK, 2013: 16).

Grafik 2: Sektörlere Göre Çalışan Çocuklar (TÜİK, Çalışan Çocuklar 2012, s. 18).

Grafik 2’de görüldüğü üzere çocuklar en çok tarım sektöründe, sonra hizmet sektöründe ve en az sanayi sektöründe istihdam edilmektedir.

Çalışan çocuklardan %31’i hizmet, %24,3’ü sanayi ve %44,7’si tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu çocuklardan %52,6’sı ücretli olarak çalışırken, %46,2’si ücretsiz aile işçiliği yapmaktadır (TÜİK, 2013: 17-18).

Bireyin gelecek beklentileri, tecrübe ettiği kişisel deneyimleri ile sosyal ilişkileri üzerinde şekillenmektedir. Dolayısıyla bireyin sosyal çevresi ve içinde büyüdüğü toplum birey için altyapı niteliği taşımaktadır (İkizoğlu, Dölek ve Çifci, 2007: 27). Eğitim hakkına, mesleklerini seçme hakkına sahip çocuklar; vasıflı ve sağlıklı işgücü oluşturarak, Türkiye’nin kalkınmasına ve gelişmiş ülkeler statüsünde yer almasına yol açacaktır (Karaman ve Özçalık, 2007: 40).

5.6 Çocuk Gelinler

Çocuk gelinler sorunu Türkiye’de de, diğer birçok ülkede olduğu gibi önemli bir sorundur. Kanuna göre çocuk; 18 yaşını doldurmamış kişiye denmektedir. Bu tanımdan

yola çıkılarak; 18 yaşını doldurmayan çocukların yaptığı evlilik çocuk evlilikleri, 18 yaşını doldurmadan evlenen kız çocukları ise çocuk gelinleri ifade etmektedir.

Erken evlenen çocuk ne psikolojik ne fizyolojik ne de sosyolojik olarak gelişimini tamamlamamıştır. Büyümekte olan bir çocuk evlilikle gelin, eş ve anne olmak gibi bir dizi ağır yükün altına girmekte, bu durumda depresyon ve intihar gibi psikolojik sorunları doğurmaktadır (Özcebe ve Biçer, 2013: 88).

ÇHS ışığında; okulu terk etmek zorunda kalmaları, küçük yaşta cinsel istismara maruz kalmaları, oyun çağındaki çocuklara zor sorumluluklar yüklemesi gibi nedenlerle, sahip oldukları hakların ihlal edileceği açıktır.

2011 yılı itibarıyla evli bulunan yaklaşık her beş kişiden birinin ilk evlenme yaşının 18 yaş altı olması (Turgut ve Feyzioğlu, 2014: 121) tehlikenin boyutunu göstermektedir. Türkiye’de yürürlükte olan kanunlar yaş konusunda ihtilaflar içermektedir. 18 yaşın altındakiler çocuk olarak nitelendirilirken, 15 yaşın üstünde çocuklarla evlenme konusundaki sakınca şikâyet etme şartına bağlanmaktadır. Olağan üstü durumlarda ya da önemli bir sebep varlığında 16 yaşından büyük olan çocukların evlenmelerine resmi olarak izin verilebilmektedir. Bu durum çocuk evliliklerinin nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Diğer nedenler arasında ailenin ekonomik durumu, geleneksel uygulamalar, aile içi şiddet, ailenin ve bireyin önyargıları, toplumsal cinsiyet anlayışı (Malatyalı, 2014: 34-36), evlilik dışı gebe kalmak ile geleneksel itaat kültürü şeklindeki inanışlar sayılabilir. Ancak bu sebepler arasında, iktisadi gerekçeler önde gelmektedir (Çakmak, 2009).

Maddi sıkıntıları olan ailelerin kız çocuklarının evlenmeleri başlık parası sayesinde aile bütçesine katkı sağlamakta aynı zamanda ailenin üstündeki yükü azaltmaktadır.

Fazlıoğlu (2013: 39)’na göre ASPB tarafından 2011 yılında yapılan Aile Yapısı Araştırması’nda, ilk evlenme yaşı; kırsal, kent, bölge, gelir düzeyi, yoksulluk, eğitim ve toplumsal cinsiyete bağlı olarak farklılık göstermektedir. Erkeklerde ortalama ilk evlenme yaşı 23.5, kadınlarda ise 19.9 olurken, İstanbul’da kadınların evlenme yaşı 20.5, Güneydoğu Anadolu’da ise 18.6’dır.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)'na göre 91 bin kız çocuğu her yıl anne olmakta ve toplam evliliklerin 1/3'ünü 18 yaş altı kız çocukları oluşturmaktadır. Raporda 18 yaş altı çocuk gelinlerin sayısı 39 bin olarak geçmektedir. 15-19 yaş aralığındaki her bin kadından 28'i doğum yapmaktadır (Gupta ve ark., 2014).

Boran ve ark. (2013: 60); erken evliliklerin aile ve toplum üzerinde; binyıl hedeflerinden; çocuk ölüm oranlarının azaltılması, aşırı yoksulluğun ve açlığın önlenmesi, herkes için ilköğretimin ulaşılabilir olması, kadınların güçlendirilerek cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi başlıklarda olumsuz etkileri olduğunu savunmaktadır.

Tablo 4: 16 - 17 Yaş Grubundaki Çocuklar ve Toplam İçindeki Oranı, 2002 – 2014

Yıl	Toplam evlenme sayısı		Evlenen çocuk sayısı		Evlenen çocukların toplam içindeki oranı (%)	
	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız
2002	510 155	510 155	2 592	37 263	0,5	7,3
2003	565 468	565 468	2 236	45 981	0,4	8,1
2004	615 357	615 357	2 168	49 280	0,4	8,0
2005	641 241	641 241	2 270	51 944	0,4	8,1
2006	636 121	636 121	2 315	50 366	0,4	7,9
2007	638 311	638 311	2 279	50 723	0,4	7,9
2008	641 973	641 973	2 214	49 703	0,3	7,7
2009	591 742	591 742	2 072	47 859	0,4	8,1
2010	582 715	582 715	2 000	45 738	0,3	7,8
2011	592 775	592 775	1 860	42 700	0,3	7,2
2012	603 751	603 751	1 903	40 428	0,3	6,7
2013	600 138	600 138	1 866	37 481	0,3	6,2
2014	599 704	599 704	1 670	34 629	0,3	5,8

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk 2014, s. 23.

Tablo 4'te görüldüğü üzere evlenen kız çocuklarının sayısı erkek çocuklarının sayısından oldukça fazladır. Bu durum kız çocuklarının kendilerinden oldukça büyük erkeklerle evlendirildiklerinin kanıtıdır. Aynı zamanda tabloya göre evlenen çocukların toplam içindeki oranları yıllar geçtikçe azalma göstermiştir.

Tablo 5: Annenin Yaş Grubuna Göre Doğumlar

Yıl	Annenin Yaş Grubu	
	<15	15-19
2013	326	87226
2012	433	93083
2011	477	96220
2010	644	101770
2009	918	110895

Kaynak: TÜİK, Doğum İstatistikleri, 2013 (TÜİK, 2014: 46).

Tablo 5’te doğum yapan çocukların sayısındaki düşüş Tablo 4’teki görülen kız çocuklarının evlenme oranlarındaki düşüşle paralel ve tutarlıdır.

5.7 Engelli Çocuklar

BM Engelli Hakları Sözleşmesinde engelli kişiler, kronik bir kısım fiziksel ya da zihinsel engelleri sebebiyle, topluma etkin olarak katılamayan kişilerdir (Lord ve ark., 2007: 14). 2006’da BM Genel Meclisi, engelli haklarını özel olarak ele alan ve engelliliğe ilişkin ilk uluslararası sözleşme olan Engelli Hakları Sözleşmesi’ni kabul etmiştir.

Yetişkinler henüz çocukları hak sahibi bireyler olarak kabul edememişken, özel ihtiyaçları olan çocuklar, haklarına ulaşmakta daha çok güçlük yaşamaktadırlar. Sözü edilen çocuklar; aile içinde, okul ortamlarında ve toplumsal hayatlarında eğitim, sağlık ve kültürel hizmetlere erişim gibi çeşitli konularda birçok katılım hakkı ihlalleri ile karşılaşabilmekte bu durumların sonucunda ise kendilerini ifade edememektedirler (Çelik ve ark., 2013: 342).

Arıkan (2002)’a göre engelli bireyler toplumun azınlık gruplarından biri olmasıyla, dışlanma, ayrımcılık ve önyargılar gibi temel olumsuz toplumsal tutumlar ile karşı karşıyadırlar. Bununla birlikte, yeterli istihdam edilmemeleri, yoksullukla mücadele etmeleri ya da düşük gelir sahibi olmaları, yapılaşma sırasında engellilerin ihtiyaçlarının dikkate alınmaması, şiddetin her türüsü ile kaynaştırma olması gerekirken ayrıştırılmış

eğitim gibi sorunlar hayatlarının her safhasında karşılarına çıkmaktadır. Engelliler de kendilerini ilgilendiren konularda yine kendilerinin karar vermeleri haklarına sahiptirler. Ancak bireye, engelli oluşu nedeniyle aciz olarak yaklaşılması ve haklarının engellenmesi engellilerin kendilerini daha da sınırlandırılmış hissetmelerine, dolayısıyla özgüvenlerinin sarsılmasına başta depresyon olmak üzere intihara varabilen çeşitli psikolojik sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır.

Arkadaş- Thibert ve Salman (2013:8)'a göre engellilik üç modele ayrılmaktadır. İlki tıp ilmi içinde değerlendirilen, fizik ve zihin yapısına, fonksiyonlara dair sorunlar içeren 'Tıbbi Model'dir. Sorunun çözümlü fiziksel, zihinsel ve fonksiyonel farklılıkları olan bu kişilerin tedavi edilmesinde yatmaktadır. Kişiye hasta rolünün atfedilmesi ve bu rolle çalışma hayatı dahil olmak üzere tüm sosyal yükümlülüklerinden muaf tutulması söz konusudur. Bu muafiyetin bedeli ise söz konusu kişilere toplumsal dışlanmışlık olarak geri dönmektedir. İkinci model olan 'Toplumsal Model' ise, engelliliğin kişinin fiziksel özelliklerinden kaynaklanmadığı, aksine kendine uygun olmayan fiziki çevresi ile etrafındaki insanların kalıp yargılarından oluşturulduğu tezine dayanmaktadır. Bu modele göre, kişi fiziksel ve zihinsel fonksiyon farklılıklarına, kalıp yargılardan bağımsız saygı gösterilmesini talep etmekte, hizmet sunumlarında ve fiziki çevresinin inşa edilmesinde sahip olduğu farklılıkların dikkate alınmasını bir yükümlülük olarak ifade etmektedir. Bireyden topluma sorunu aktarmasıyla tıbbi modelden ayrılan bu model de etkili bir çözüme ulaşma konusunda yetersiz kalmıştır. Bu ihtiyaçlardan oluşan üçüncü model 'İnsan Hakları Modeli' ise; engelliliğin kaynaklandığı alana dair taze bir fikir ortaya atarak, sorunun hem bireyden hem de bireyin fiziki çevresinden kaynaklanmadığını ileri sürer. Söz konusu modelde sorun; engelli bireyin bütün insanlarla eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğunun benimsenememesinden kaynaklanmaktadır. Bu modele göre eşit hak ve özgürlüklere sahip herkes gibi engellilerin de yararlanabilmesi için alınacak bütün tedbirler, devletlerin güvence altına almakla sorumlu olduğu insan hakları kapsamındadır. Bu modelde çözümlü, insanın var olan her türlü niteliklerine rağmen kişinin kabiliyetlerini maksimum düzeyde kullanabileceği şartların oluşturulması esasına dayanır.

Engelliler genellikle tutum ve önyargılardan, bilinçsizlikten kaynaklanan ayrımcılıklarla karşı karşıyadırlar. Kişinin renginin, ırkının, vücut yapısının ya da renginin farklı

olması, onu herhangi bir ayrımcılığa maruz bırakmamalıdır ve engellilik de aynen böyle bir durumdur. Engellilik dolayısıyla kişinin fiziksel ya da zihinsel fonksiyonlarında etkilenme sonucu kısıtlılıklar oluşabilir. Kendinden kaynaklı olması itibariyle yaşadığı engellilik hali, kişiye değerinden veya haklarından bir şey eksiltmemeli aynı zamanda kişiye bir imtiyaz da katmamalıdır (Lord ve ark., 2007: 15-16).

Engelli çocuklar hakkında ilk kez 1977 yılında yapılan ve 2005 yılında 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’la güncellenen yasaya göre; çocuklar için; sahip oldukları sağlık sigortalarına bakılmaksızın, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri getirilmesi, kişi için daha ağır bir tablo olan doğumuyla engellilik halinin başladığı durumlarda, yaşamının her safhasında sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi, kamusal ve sivil istihdamda engelli kotasıyla iş hayatına dahil edilmesi gibi olanaklar sağlanmıştır (UNICEF, 2012b: 104).

Tablo 6: Engel Türüne Göre Engelli Çocuk Oranı, 2011

Cinsiyet	Engel Türü (Zorluk Çekenler) %					
	Görmede	Duymada	Konuşmada	Yürümede, merdiven çıkımda inmede	Taşımada/ tutmada	öğrenmede/ basit dört işlem yapmada/ hatırlamada/ dikkatini toplamada
Toplam	0,4	0,3	0,6	0,5	0,6	1,3
Erkek	0,3	0,4	0,7	0,6	0,7	1,4
Kız	0,4	0,2	0,5	0,5	0,5	1,1

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması, 2011 (TÜİK, 2014: 57).

5.8 Teknolojik Gelişmelerin Doğurduğu Yeni Sorun: Çocuk ve Medya

Modern toplumda çocuklar televizyon, müzik programları, çocuk romanları ya da bilgisayar oyunları da olmak üzere geniş bir yelpazede görsel ve işitsel medya ürünleriyle iç içedir (Arkadaş- Thibert ve Salman, 2013).

Rahatlama ve kaçış etkisi nedeniyle davranışsal, kolay ulaşılabilmesi ile oyalanma ihtiyaçlarının karşılanması gibi nedenlerle psikolojik, değerler sisteminin aktarılmasında ve gündemin takip edilmesinde rol oynadığı için bilişsel olarak

teknolojik bağımlılık meydana gelmektedir. Çocuklar taklit ve özdeşim yöntemiyle gördüklerini ve yaşadıklarını içselleştireceklerdir (Ertürk, 2011).

Programlar arasında verilen reklamlarda özendirici tüketim maddeleri bulunmaktadır. Sosyo-ekonomik düzey açısından imrendirici olan bu reklamlar, bazılarında özentili ya da kıskançlık olarak ortaya çıkmaktadır (Müftü, 2011: 274). Bu durumun kimi zaman çocukların dışarıda daha güzel hayatlar yaşadığı düşüncesiyle içinde buldukları ortam yüzünden ailelerini suçlamasıyla, kimi zamansa daha güzeline kavuşma hayaliyle kendini evden uzaklaştıracak bir maceraya kendini bırakmalarıyla sonuçlanabileceğinden büyük risk oluşturmaktadır.

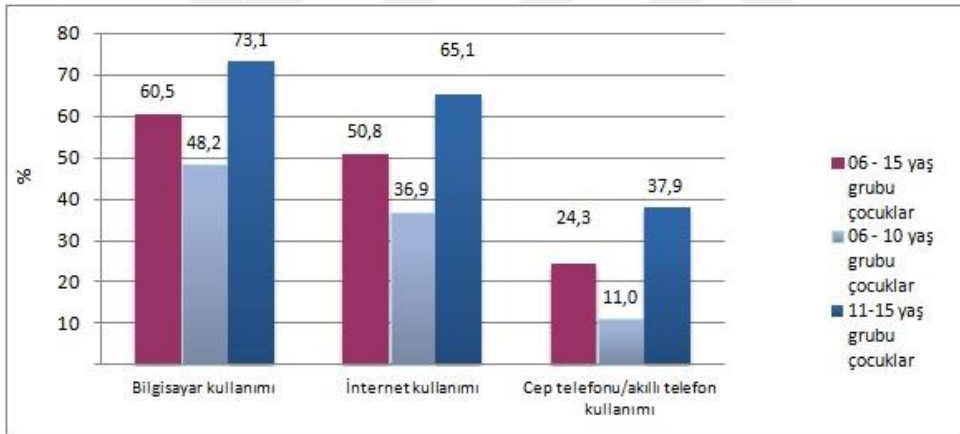
Çocukların güvenlik açığına, dünyanın her yerinde artan koruma yasalarına rağmen daha fazla gizlilik ve özen gösterilmesini gerektirmektedir (İnceoğlu ve Akıner, 2011: 137). Buna rağmen çocuklar mesajlaşma, sohbet odaları ve sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla önceden tanışmamış oldukları kişilerle dahi kolay irtibata geçebilmektedirler. Aynı zamanda teknolojik alanları yaşitlarını rahatsız etmek, korkutmak, utanmasına sebep olmak gibi olumsuz davranışların sergilenmesi için de kullanabilmektedirler. Her geçen gün söz konusu bu yeni şiddet türüne maruz kalan çocukların sayısı artmaktadır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2014: 61).

UNİCEF (2007a)'e göre Norveç'in başkenti Oslo'da 1999 yılında yapılan ve 'Oslo Çağrısı'nı oluşturan toplantıda, dünya ölçeğinde medyanın çocuk hakları konusunda korunması ve geliştirilmesinde yönünde çocukların; medyaya erişim ve katılım hakkı, medyanın oluşturduğu çeşitli şiddet türlerinden korunma hakkının tanınması ile medya okur-yazarlığının kazandırılması, çocuk haklarını uygulama ve yaygınlaştırma rolleri olduğu vurgulanmıştır. Bu belgeye göre, çocuk-medya ilişkisi, çocuk hakları şehrine giriş kapısıdır ve çocuklar hayatlarının her alanında medyayla ilişki içinde olacaklardır.

Çocuk hakları alanının en karmaşık kısmını çocuğun iletişim araçlarını kullanma ve bu araçlardan eşit şekilde yararlanma hakkı oluşturmaktadır. Dünya çocuklarının kullandığı iletişim araçlarının nicel ve benzerlik olarak farklılığıyla birlikte çocuk medyasının her geçen gün çeşitlenmesi ve evrilmesi adaletsizliğin temelini oluşturmaktadır (Şirin, 2011: 12). Bu durumda karşımıza her türlü medyaya erişimiyle

kültürleşmiş olarak yetişen, ufku genişleşmiş çocukların oluşturacağı açık bir toplumla, geleneksel bir kültürle yetişen kısıtlı bakış açısının hakim olduğu çocukların meydana getireceği kapalı bir toplum çıkacaktır. Söz konusu toplumlar arası ortaya çıkan uçurum eşitsizlik olarak meyve verecektir.

Bugün medya; üstlenmesi gerekli olan çocuk haklarının bilinmesini sağlamak ve tanımlamak yerine, adeta kendisi çocuk haklarının ihlallerine sebep olan bir yapıya dönüşmüştür (Erbay, 2012: 64). Bunun sonucunda karşımıza medyanın çocuk üzerinde meydana getireceği menfi ve müsbet tesirler çıkmaktadır. Medyanın çocuk haklarının tanıtıcısı ve savunucu olarak üstlenmesi gereken misyon, müsbet tesiri oluştururken, çocukların korunma hakkı kapsamında şiddetten, cinsel istismardan, kötü örnek almaktan, kendisinin haber olması halinde toplumda negatif bir etkiye maruz kalmaktan korunamaması gibi durumlar ise menfi tesir meydana getirecektir.

Grafik 3: Bilişim Teknolojileri Kullanımı İle İlgili Temel Göstergeler (TÜİK, İstatistiklerle Çocuk 2014, s. 85).

Çocuk Dostu Medya; etkili medya okuryazarlığının olduğu, çocuğun iletişim ortamından gelebilecek olası tehlikelerden, bilişim suçları ve siber medya açısından korunduğu, medyanın kötüye kullanımının engellendiği, çocuk haklarına duyarlı, çocuğun yüksek yararının gözetildiği bir medyayı ifade etmelidir (Şirin ve Gülan, 2011: 30). Çocuk haklarına saygılı bir medya için atılacak her adım çocukların var olan haklarını güçlendirerek insan onuruna yaraşır bir hayat sürmesine yardımcı olmakla birlikte, ülkede insan hakları kültürünü de geliştirip kuvvetlendirecektir (Arcan, 2011: 262).

Ekonomik, siyasi ya da kültürel ne sebeple olursa olsun, çocukların olası tehlikeli durumlarla karşılaşma olasılığı ve bu karşılaşmadan doğabilecek zarar görme durumu, yani risk altında bulunma halleri korkutucu bir realite olarak karşımızda durmaktadır. Bu durumdan hareketle çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarına erişimindeki engellerin tespiti ve uygun müdahale yöntemlerinin kullanılması sadece ‘görünür’ ve ‘günlük’ sorunlara odaklanmayan, kapsayıcı ve riski ortadan kaldırmaya yönelik politikalar üretilmesine bağlı olacaktır (Gündem Çocuk Derneği, 2009: 23).

5.9. Mülteci ve Sığınmacı ve Göçmen Çocuklar

Mülteci kavramı, ırkı, dini, mensubiyeti ya da siyasi düşüncesi gibi nedenlerle zulme uğramaktan korktuğu için ülkesine dönemeyen kişiyi tanımlar. Bu süreçte uluslararası koruma talep etmişken statüleri resmi olarak tanınmamış kişilere sığınmacı denmektedir (Vardar, 2015). Göçmen ise; ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel sebeplerden dolayı başka bir bölgeye ya da ülkeye göç eden kişilere denmektedir. Göç nedenleri ve sonuçları ile toplumlar üzerinde etkili değişimler meydana getiren hareketli bir olgudur (Akkaş, 2015: 92).

Mülteci, sığınmacı ya da göçmen adı ne olursa olsun, söz konusu insanların ortak noktası; sıkıntılarının kendi ülkelerinde başlayarak, yolculuk süreçlerinde ve yerleştikten sonra uyum sürecinde de devam ederek geniş bir alana yayılmasıdır (Buz, 2003).

Topçuoğlu (2012) tarafından göçmen çocuklar hakkında hazırlanan araştırmaya göre, göç eden çocuklar; göç öncesi, yolculuk sırasında ve geçiş bölgeleri ile varış noktasında olmak üzere bir dizi risklerle karşılaşır.

- Göç öncesi yaşanan süreçte karşılaşılan riskler arasında; toplumda oluşan etkili baskıya, silahlı çatışmalara, şiddetin her çeşidine maruz kalma, temel ihtiyaçlara ulaşamamak başta olmak üzere çeşitli ekonomik sıkıntılar yaşamak ile yaşam hakkı ihlalleri yer almaktadır.
- Yolculuk sırasında karşılan riskler arasında ise; insan ticareti, çocuk işçiliği, kötü beslenme, uygunsuz barınma koşulları, eğitime ve ihtiyaç duyduğunda sağlık

hizmetlerine ulaşamama, ailesini kaybederek yalnız kalma, dolayısıyla her türlü ihmal ve istismara maruz kalma bulunmaktadır.

- Geçiş bölgeleri ile varış noktasında karşılaşılan riskler arasında ise; kötü beslenme, uygunsuz barınma koşulları, eğitime, sağlık hizmetlerine ve sosyal yardımlara ulaşamama, dil bilmeme, sosyal ve kültürel uyumsuzluktan kaynaklı kendisine yardımcı olabilecek ilgili kurumlara erişim sağlayamama, yasal haklardan ve kendine ait fikirleri beyan etme ortamından mahrum kalma, yoksulluğa ve sonucunda çocuk işçiliğine ya da insan ticaretine maruz kalma yer almaktadır.

Türkiye, 2011 yılının başlarından beri, mültecilerin ihtiyaçları için bütçe ayırmıştır. 220.000'den fazla Suriyeli mülteciyi kamplarda barındırmaktadır ve 2013 yılının Eylül ayında mültecilere sağlık hizmetlerine ücretsiz erişim hakkı tanımıştır. Son olarak, 2014 yılının Ekim ayında ise Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarmış ve mülteci konusunda birçok politikaya imza atmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2014: 37).

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Başkanı Fuat Oktay'ın belirttiği üzere; Türkiye dünyada en yüksek sayıda mülteciye barındıran ülkedir. 2011'de açılan kapılardan beş yıldan az sürede 2,1 milyon mülteci kabul edilmiştir. Kamplardaki mülteci sayısı 300 bin iken, bu sayının 270 bini Suriyeli'lere aittir. 1,7 milyondan fazla Suriyeli, kampların dışında yaşamını devam ettirmeye çalışmaktadır. Eğitim olanağı bulan çocuk sayısı ise 250 bin civarındadır (<https://www.afad.gov.tr>). Mülteci çocukların akranları gibi eğitim olanaklarına erişememeleri ayrımcılık, fırsat eşitsizliği gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir (Gündem Çocuk Derneği, 2009: 46).

UNICEF, kamp dışında yaşayan ve okul çağındaki Suriyeli çocuklardan sadece yüzde 26'sının okula erişimi olduğunu vurgulamaktadır. Kayıt olma şartıyla sağlanan sağlık hizmetinden ise kayıtlı olmayan yaklaşık %50 Suriye'li mülteci yararlanamamaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2014: 32-33).

Save the Children adlı sivil toplum kuruluşunun verilerine göre, sadece 2015'te 26 bin civarında çocuk Avrupa ülkelerine yanlarında anne ya da babaları olmaksızın gelmiştir. Avrupa Polis Örgütü Europol son iki yılda 10 binin üzerinde göçmen çocuğun AB

lkelerine geldikten sonra kaybolduğunu ve bu kayıpların suç örgütlerinin eline düşme olasılığının oldukça yüksek göründüğünü açıklamıştır (<http://bianet.org/bianet/cocuk>).

Bu veriler ışığında denilebilir ki; uluslararası mevzuatta ve Türkiye mevzuatında haklar maddeler halinde sözleşmelerde yer bulurken, uygulamada oldukça sınırlı kalmaktadır. Çünkü ocukların en temel haklardan sayılan aile yanında korunma, barınma, eğitim ve sağlık hakkından yararlanma oranları bile endişeye sevk edecek kadar düşük kalmıştır. Temel haklardan bile mahrum olan çocukların birçok hak ihlaline maruz kaldıkları tahmin edilebilir olacaktır. Bu noktada karşımıza kendi ülkemizin çocukları ve diğer çocuklar ayrımı çıkmaktadır ki; bu durum çocukları ayrımcılığın en acımasız haline maruz bırakacaktır.

BÖLÜM VI

AB'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARINA İLİŞKİN GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

6.1 AB'nin Türkiye İçin Önemi

“Avrupa'nın Babası” olarak bilinen Paris Siyasi Etütler Enstitüsü Profesörü Pascal Fontaine (2010)'e göre AB; insani ve modern değerleri kişiye kazandırmayı bununla birlikte yaşanan küresel değişimlerin olumsuz etkilerinden korunmayı sağlamayı ister. Hedef; AB'yi, bütün insanların adil bir ortamda yaşayabileceği, eşit haklarla ve fırsatlarla çevrelendiği, özgürlüklerin sunulduğu güvenliğin sağlandığı ortam haline getirmektir. AB, her ne kadar siyasi bir barış hedefiyle oluşturulmuşsa da, Birliğin dinamizmi ve başarısı, ekonomideki faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. AB bu sayede; üye ülkelerin kendi başlarına sahip olabileceği ekonomik, siyasi ve sosyal güçten daha fazlasını vaat etmektedir. Bu birliktelik sonucunda; dünyada etkili bir ticari güç haline gelmesi ve bu nedenle uluslararası müzakerelerde belirleyici bir rol oynaması; üyelerini etkileyen her türlü konuda ses getiren bir tavır alabilmesi; tüm dünyada sürdürülebilir kalkınma için önemli girişimler başlatması gibi çok işlevli katma değerleri vardır. Bununla birlikte birlik mensupları, sosyal dışlanmadan korunan dayanışmanın gelişmesine, daha etkili insan haklarına sahip olmaya, girişimcilik imkanlarına, eşit paylaşım hakkına ve modern dünyanın getirdiği zengin değerler mirasına sahip olmaktadır. AB özellikle insan hakları politikasını; hem kendi içinde hem global düzeyde meşruluğunu arttırmak için kullanmaktadır (Sanioglu, 2008: 89).

Belirtilen artılarıyla, AB mensubiyeti oldukça cazip hale gelmektedir. Bu mensubiyet için çıkılan yolda Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 1958 yılında kurulmasıyla Türkiye de bu gelişmelerden nasibini almış ve Topluluğun üyesi olmak için Temmuz 1959'da başvurmuştur.

Ankara’da 1963 yılında tam üyelik şartları sağlanıncaya kadar yürürlükte olacak bir ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde 1973 yılında Katma Protokol imzalanmış, 1996’da Türkiye'nin Gümrük Birliğine girişi sağlanmıştır. 1999 Helsinki Zirve’sinde Türkiye’nin tam üyeliğe adaylığı tescil edilmiş ve 2004 tarihinde gerçekleşen Brüksel Zirvesi ile Türkiye- AB ilişkileri önemli bir evreye geçmiştir. Zirvede, Türkiye’den beklenen siyasi kriterlerin yeterli düzeye ulaştığı belirtilerek 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlanmış, müktesebat uyum çalışmalarına ise halen devam edilmektedir (<http://www.ab.gov.tr>). Verilen tarihlerden hareketle uyum süreci içerisinde Türkiye’deki gelişmelerin değerlendirilmesinde; 1999 sonrası yeniliklere de değinilerek müzakerelerin resmen başladığı 2005 yılı ve sonrası incelenecektir.

6.2 Türkiye’de Çocuk Hakları İle İlgilenen Kurum ve Kuruluşlar

Çocuk Refahı Belgesi’nde Müderrisoğlu ve ark. (2013: 13); Türkiye’de, çocuklara dair politika geliştirmekten ve çocuğun korumasının işbirliği içinde gerçekleştirilmesinden sorumlu dört komite olduğunu belirtmiştir. Bu komiteler, çocukların refahına dair bütüncül bir nazar geliştirerek, sunulan hizmetlerin etkinliğini incelemekte ve tarafların harekete geçirilmesinde rol oynamaktadırlar. Bu komiteler:

- TBMM bünyesinde yer alan Çocuk Hakları İzleme Komitesi;
- Kalkınma Bakanı’nın başlattığı, ilgili kuruluşların temsilcileriyle meydana gelen ve Türkiye-UNICEF ülke programından öncelikle sorumlu olan Sektörlerarası Çocuk Kurulu;
- ÇKK’nın etkili uygulanmasına dair ilgili bakanlıklar arasında eşgüdümü sağlamakla yükümlü Merkezi Koordinasyon Kurulu ve
- Geniş yelpazede üye barındıran ve çocuk haklarıyla ilgili önemli fonksiyonları olan Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kuruludur. Söz konusu komitelerden son iki komite ASPB başkanlığındadır.

6.2.1 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Türkiye’de 2011 yılına dek, (Mülga) SHÇEK Genel Müdürlüğü, ÇHS’nin uygulanması ve sonuçlarının izlenmesinden sorumlu “Koordinatör Kuruluş” olarak sorumlu tutulmuştur. Ancak 3.6.2011 tarih ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ASPB kurulmuş ve

SHÇEK'in görev ve yetkileri, ASPB'ye bağı olarak kurulan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. (Mülga) SHÇEK bünyesindeyken şube müdürlüğü halinde yürütülen çocuk hakları; ASPB'ye devredildiğinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne ait ayrı bir daire başkanlığı olarak yer bulmuştur.

Bakanlık Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2. maddesi uyarınca, ASPB'nin görevleri arasında; çocuklarla ilgili kamusal ve sivil kuruluşlar arasında işbirliğini sağlamak, çocukların bütün ihmal ve istismar türlerinden korunarak gerekli gelişiminin sağlanması için ulusal politika oluşturmak ve strateji geliştirmek, çocuklara dair sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetlerini gerçekleştirmek yer almaktadır.

6.2.1.1 Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğün hedefleri arasında;

- Çocuğun öncelikle ailesi tarafından bakılmasına yönelik politikalar geliştirmek
- Aile ortamının mümkün olmadığı durumlarda bu ortamlara en yakın hizmeti sunabilecek, evlat edindirme hizmeti ve koruyucu aile hizmetlerini sağlamak, kurum bakımının gerekli olduğu durumlarda çocukları çocuk evlerine yerleştirmek
- Çocuğun karşılaşılabileceği her çeşit ihmal ve istismar konusunda gerekli tedbirleri almak
- Çocuğa yönelik gerçekleştirilecek hizmetlerin ilgili kamu ve sivil kuruluşlarla koordinasyonunu sağlamak
- Her kesimden muhtaç insanların ulaşabileceği Alo Çocuk Hattı kurmak
- Bir şekilde suça bulaştırılmış çocuklar ile sokakta yaşayan/çalıştırılan çocukları, topluma yeniden kazandırabilmek için rehabilite etmek
- Çocuğa karşı şiddeti önlemek için etkili mekanizmalar kurmak ve toplum bilinci sağlamak
- Çocuk işçiliğini, kaçakçılığını ve ticaretini önlemek amaçlı ilgili kuruluşlarla koordinasyon sağlamak
- Medya dokur-yazarlığını geliştirmek
- Bakım ve koruma altında bulunan çocuklara yönelik pozitif algı ve tutum geliştirmek bulunmaktadır (cocukhizmetleri.aile.gov.tr).

6.2.1.2. Çocuk Hakları Daire Başkanlığı

Çocuk Hakları Daire Başkanlığının görevleri arasında;

- ÇHS'nin Türkiye'de uygulanmasından ve sonuçlarının gözlemlenmesinden sorumlu olmak
- ÇHS'nin hükümlerini, ilgili alanlardaki mevcut yapısını değerlendirmek ve izleyerek raporlamak
- Türkiye'de çocuklara yönelik mevcut yasaların ÇHS'ye uyumunu sağlamak
- ÇHS gereğince ulusal raporların hazırlanmasında kamu ve sivil kuruluşlarla işbirliği yapmak ve uluslararası platformda sunmak
- ÇHS'ye ek ihtiyari protokollerin uygulanmasını koordine etmek ve izlemek
- ÇHS'nin ihlal edildiği durumlarda etkili müdahale yolları geliştirmek ve izlemek
- ÇHS'nin hükümlerinin bilinirliğini sağlamak ve güvence altına almak için etkinlikler düzenlemek ve sonuçlarını değerlendirmek
- Çocuk Hakları İl Çocuk Komitelerinin çalışmalarını koordine etmek yer almaktadır (cocukhizmetleri.aile.gov.tr).

6.2.1.3 İl Çocuk Hakları Komiteleri

2000 yılından itibaren çocuk hakları kültürünün geliştirilmesi ve çocuk katılımının hayata geçirilmesini sağlamak üzere Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri bünyesinde Çocuk Hakları Komiteleri kurulmuştur. ÇHK toplumun her kesimlerinden üyeleri olan, gerek yerel gerekse ulusal çapta ÇHS'nin ilke ve hükümlerinin toplum tarafından bilinmesi ve gerçekleştirilmesine yönelik etkinlikler gerçekleştiren birimlerdir (Kurt, 2014: 79).

Her ilde kurulan çocuk hakları komiteleri 1999-2000 dönemi Ulusal Çocuk Kongresi sonrası, ulusal çocuk forumunu gerçekleştirmiştir. Böylece 81 ile yayılan İl komiteleri ile ulusal çocuk forumları arasında doğrudan bir çalışma imkanı oluşmuştur. Sokakta yaşayan ve /veya çalışan çocuklar, öğrenciler, aileleriyle ya da kurum bakımında kalan çocuklar, engelli çocuklar da komitelerde temsil olanağı bulabilmektedirler (UNICEF, 2011b: 14).

6.2.1.4 Bakanlık Bünyesinde Çocuklara Sağlanan Hizmet Modelleri

6.2.1.4.1 Kreş Hizmetleri

Ücretsiz kreş hizmetinden, ekonomik yetersizliği olan çocuklar; ana-babası vefat ettiği için yakın bir akrabası tarafından bakımı sağlanan çocuklar, tek ebeveynli olan ve o ebeveyni de çalışan çocuklar, cezaevinde yaşayan kadın tutukluların çocukları, çalışmak zorunda kalan ve boşanmış kişilerin çocukları ile kadın konukevinde bakımı sağlanan kadınların çocukları yararlanmaktadır (Başer, 2013: 39).

Tablo 7: Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Sayısı

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri (0-5 yaş)				Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ve Çocuk Kulüpleri		Özel Çocuk Kulüpleri	Toplam
0-2 yaş	3-5 yaş	0-5 yaş	Toplam	3-13 yaş	0-13 yaş	6-13 yaş	
9	1260	336	1605	173	46	59	1883

Kaynak: ASPB 2014 Yılı Faaliyet Raporu, s.135

6.2.1.4.2 Sevgi Zinciri Uygulaması

Sevgi Zinciri Uygulaması, korunma altında bulunan ve kurumlarda kalan 0-6 yaş aralığındaki çocukların, resmi kurumlara bağlı anasınıfı-anaokulu ya da özel kreş ve gündüz bakımevlerinden yararlandırılmaları demektir (ASPB, 2014: 136).

Tablo 8: Sevgi Zinciri Uygulaması Kapsamında Koruma Altındaki Çocuklardan, Bakımevlerinden Faydalanan Çocukların Sayıları, 2014

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevine giden çocuk sayısı	MEB Anaokuluna giden çocuk sayısı	MEB Anasınıfına giden çocuk sayısı	DİĞER (Kamu Kuruluşu, Belediye vb.) bünyesindeki kreşlere giden çocuk sayısı	Toplam
308	158	54	0	520

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)

Kaynak: ASPB 2014 Yılı Faaliyet Raporu, s.137.

6.2.1.4.3 Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM)

2014 yılı sonu itibarıyla 43 ilde 54 birim olarak hizmet veren ÇOKİM'ler; suça sürüklenen ya da korunmaya muhtaç bulunan çocuklar hakkında uygun hizmet modeli seçilecek süre içerisinde ve mahkeme kararı çıkıncaya kadar temel gereksinimleri karşılanmak üzere hizmet vermektedir (ASPB, 2014: 160). 2012 Haziran itibarıyla sokakta çalışma riski taşıyan çocuklardan 434'ü ile sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklardan 294'ü yaşadıkları olumsuz ortamlardan kurtarılarak eğitim hizmetlerine erişimi sağlanmıştır. 1893 çocuk ise, eğitim sistemine dahil edilmiştir. 1298 çocuğun yoksul ailelerine, sosyal yardım yapılmasıyla çocukların sokakta yaşamaktan veya çalışmaktan kurtarılması temin edilmiştir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2013: 148-149).

6.2.1.4.4 Uçurtmayı Vurmasınlar Uygulaması

Uçurtmayı Vurmasınlar Uygulaması; Adalet Bakanlığı ve ASPB arasında yapılan protokol uyarınca, Cezaevlerinde bulunan 0-12 yaş aralığındaki hükümlü ve tutukluların, olumsuz cezaevi ortamlarından uzaklaştırılmaları için kreş ve gündüz bakımevlerine gönderilmelerini içermektedir (ASPB, 2014: 137).

Tablo 9: Uçurtmayı Vurmasınlar Projesi Kapsamında Kreşlerden Yararlanan Çocuk Sayısı 2005-2014

Yıllar	Özel Kreş ve Gündüz Bakımevi	Diğer Kreş ve Gündüz Bakımevi, Okul Öncesi Eğitim Kurumları	Korunma Altında Bulunan Çocuk Sayısı	Sosyal ve Ekonomik Destek	Toplam
2005	15	1	22	30	68
2006	12	1	36	61	110
2007	6	0	26	55	87
2008	6	2	28	125	161
2009	8	1	25	116	150
2010	10	0	21	134	165
2011	17	0	18	207	242
2012	21	1	65	360	447
2013	42	0	39	361	442
2014	48	2	37	622	709
Toplam	265	29	449	1662	2405

Kaynak: ASPB 2014 Yılı Faaliyet Raporu, s.137-138.

Tablo 9’da görüldüğü üzere proje kapsamında sunulan kreş sayısı, korunma altına alınan çocuk sayısı ve SED hizmetlerinden yararlanan çocuk sayısı sürekli artan bir ivme göstermektedir.

6.2.1.4.5 Ekonomik Destek Hizmetleri

ASPB tarafından, vatandaşlarımızın muhtaçlık halinin belirlenebilmesi maksadıyla Sosyal Yardım Bilgi Sistemi kurulmuştur. Bu durum merkezi veri tabanı oluşumunu sağlayarak, 6.7 milyon hanede yaşamını sürdüren 23.6 milyon bireyin ilgili bilgilerinin kayıt edilmesine ve izlenmesine olanak sunmuştur (ASPB, t. y.: 7).

Sosyal yardımlar; yoksul oldukları için temel ihtiyaçlarını dahi karşılamaktan mahrum olan kişi ve ailelere uygulanan ve karşılıksız yapılan aynı nakdi yardımlardır.

Sosyal yardımları iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlar süreli yardımlar ve geçici yardımlardır.

Süreli Sosyal Yardımlar: Kişilerin yaşadıkları hayat zorluklarını gidermeye matuf, muhtaç kişilere yapılacak bir yıllık ve/veya daha uzun süren yardımlardır. Yardım yapılan aileler, yardımın devamı için iki yıl boyunca takip edilmektedirler.

Geçici Sosyal Yardımlar: Sosyo-ekonomik sorunlara yönelik yardım sağlamaya yönelik kişilere yılda bir, en fazla iki defa olarak yapılan yardımlardır. Çocuklara yapılan sosyal yardımlar çocukların öğrenim durumlarına göre değişmektedir (ASPB, 2014: 139).

Tablo 10: 2015 Yılı Sosyal Yardım Miktarları Tablosu

Eğitim durumları	Katsayı	2015 Temmuz-Aralık Ayı Ödeme tutarı
Okul öncesi çocuk	50%	394,65
İlköğretime devam eden çocuk	75%	591,97
Orta öğretime devam eden çocuk	80%	631,44
Orta öğretim seviyesinde okula devam etmeyen çocuk	50%	394,65
Yükseköğretime devam eden çocuk	90%	710,37
Yetişkinler için	40%	315,72

Kaynak: ASPB Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (SED), s.14.

SED verilecekler kişiler arasında; ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen ailelerin çocukları, kuruluştaki korunma kararıyla kalırken aileye dönüşü sağlanan çocuklar ile yaş sınırı nedeniyle kurumdan ayrılmak zorunda kalan gençler yer almaktadır (Soylu ve ark., 2015: 9).

Sağlanan ekonomik destek miktarı 2002 yılında kişi başı 62 TL iken 2011 yılında 451 TL'ye yükseltilmiştir (Öncül ve Köse, 2012). 2014 yılında ise bu rakam ortalama olarak 539,47 TL'dir. Geçici ve süreli yardımlardan faydalandırılan kişi sayısı 2014 yılı içinde 80.375 olmuştur. Bu kişilerin 77.295'si çocuktur. 2014 yılı içinde çocukların öncelikle ailesi yanında bakımının sağlanması amacıyla toplam 342.370.725 TL ödenek kullanılmıştır (ASPB, 2014: 141). Koruma altına alınmaksızın aile yanında desteklenen çocuk sayısının 2014 Aralık ayı itibariyle 56.018 iken, 2015 Eylül ayı itibariyle 69.248 olması (cocukhizmetleri.aile.gov.tr) bu konuda ne kadar kararlı, başarılı adımlar atıldığının ve değişen çocuk koruma sisteminin kanıtı olarak karşımızda durmaktadır.

SED hizmet modelinin çocuk ve aileye katkıları arasında; çocuk adına aileye ekonomik destek yapılmasıyla çocuğun ailedeki öneminin artması, ekonomik sebepler yüzünden ailenin parçalanmasının engellenmesi, kurum bakımının zorunluluk hali olmaksızın tercih edilmemesi böylelikle sorunların derinleşmesinin baştan önüne geçilmesi yer almaktadır (Soylu ve ark., 2015: 13).

Tablo 11: Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması Kapsamında SED Verilen Çocukların Toplam Sayısı 2005- 2014

Yıllar	SED Yapılan Kişi Sayısı	Yıllar	SED Yapılan Kişi Sayısı
2005	19.735	2010	35.298
2006	27.319	2011	41.778
2007	28.681	2012	49.461
2008	30.909	2013	62.256
2009	35.756	2014	80.375

Kaynak: 2014 yılı Faaliyet Raporundan Uyarlanmıştır s. 140.

Tablo 11'de görüldüğü üzere SED yapılan kişi sayısı yıllar içinde artış göstermiştir. En önemli artış 2014 yılında gerçekleşmiştir.

Eğitim ve sağlık gibi temel alanlarda teşvik amaçlı oluşturulan şartlı Nakit Transferi (şNT) programı; konuya ayrılan kaynağın büyüklüğü ve yararlandırılan kişi sayısı itibarıyla en kapsamlı yardım programlarındanadır.

Sosyal yardımın devamı için yoksul ailelerin olumlu davranış geliştirmeleri gerekli önkoşul olarak belirlenmiştir (Beşpınar ve Aybars, 2013: 33). şartlı eğitim ve sağlık yardımları programı kapsamında annelere, yıllık ortalama 3 milyon çocuk için destek verilmektedir (ASPB, t. y.: 5).

Ailelere (ve özel olarak annelere) çocuklarını okula göndermeleri karşılığında verilen ve gebe annelere 6 yaşına kadar çocuklarına sağlık hizmetlerini düzenli vermeleri şartıyla yapılan şNT'den nüfusun en yoksul %6'lık kesimi yararlandırılmaktadır. Program kapsamında 2011 yılında yapılan toplam yardım miktarı 541 milyonu bulmuştur. Dünya Bankası projesi olarak başlayan bu program, daha sonra Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) tarafından devam ettirilmiştir.

Araştırmalar programın özellikle kız çocukları üzerinde okula devamının ve sağlıklı gelişiminin sağlanması gibi konularda olumlu etkiler meydana getirdiğini kanıtlamıştır. Eğitim sektöründeki sosyal yardım programları kapsamında; kitaplar ücretsiz olarak dağıtılmakta, eğitimin taşımalı olarak sunulması sağlanmakta ve ücretsiz öğle yemeği verilmektedir. Taşıma Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ücretsiz sağlanırken SYDTF de çocukların öğle yemeklerini karşılamaktadır. 2011 yılında SYDTF tarafından ortaöğretim kitaplarının ücretsiz dağıtılmasına yönelik MEB'e 265 milyon aktarılmıştır (Müderrişoğlu ve ark., 2013: 11-12).

ASPB tarafından verilen ekonomik desteklerden biri de engelliler için verilen evde bakım hizmetleridir. 2014 yılında engelli çocuğun Sağlık Kurulu Raporunu ibraz etmesi şartıyla ağır engelli olduğunu belgelendirmesine dayanan yardım kapsamında 450.031 engelli için yapılan ödeme miktarı 3.982.548.684TL'dir (ASPB, 2014: 223).

Tablo 12: Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması Kapsamında Sosyal ve Ekonomi Destek (SED) Verilen Çocukların Yıllara Göre Sayısı 2005- 2014

Yıllar	Korunma Kararsız Aile Yanında Desteklenen Çocuk Sayısı	Destek verilerek kuruluştan aileye döndürülen korunma kararlı çocuk sayısı			Diğer yrd.(Geçici, evlenme)	Kullanılan ödenek miktarı (TL)
		Kız	Erkek	Toplam		
2005	5.995	1.276	2.341	3.617	10.123	15.236.957,00
2006	10.225	1.662	2.978	4.640	12.454	36.739.093,00
2007	14.632	1.889	3.285	5.174	8.875	47.756.686,00
2008	18.081	1.95	3.266	5.216	7.612	59.269.506,00
2009	22.225	1.942	3.191	5.133	8.398	78.421.542,00
2010	26.667	2.086	3.181	5.267	3.364	94.804.977,00
2011	34.982	2.076	3.285	5.361	1.435	140.736.482,00
2012	43.482	1.85	2.975	4.825	1.154	199.161.500,00
2013	55.087	1.808	3.053	4.861	2.308	263.381.284,00
2014	73.164	1.57	2.561	4.131	3.08	342.370.725,00

Kaynak: ASPB 2014 Yılı Faaliyet Raporu, s. 140.

Tablo 12’de görülen korunma kararlı ve kararsız aile yanında desteklenen çocuk sayısındaki artış planlanan politikaların uygulanabildiğini göstermektedir.

6.2.1.4.6 Koruyucu Aile Hizmeti

Alternatif bakım türleri arasında sayılan koruyucu aile hizmeti, önceliğin çocuğun bir aile yanında bakılmasına verilmesinden doğmuştur (Karataş, 2007). Kendi aileleri tarafından bakılma olanağı bulamayan çocukların, kuruluş bakımı yerine kendilerinin seveceği ve korunacağı aile ortamında güvende hissederek normal yaşamlarına devam etmeleri bu hizmetin temel mantığını oluşturmaktadır (Başer, 2013).

2014 yılı Aralık ayı itibariyle 4008 çocuk için 3.283 koruyucu aileye, her türlü bakım ve eğitim giderleri, için toplam 39.028.695,06 TL ödenek kullanılmıştır (ASPB, 2014: 145-146). 2015 yılı Eylül ayı itibariyle koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı 4.464 olurken koruyucu aile sayısı ise 3.683’ü bulmuştur (cocukhizmetleri.aile.gov.tr).

Tablo 13: Koruyucu Aile Hizmetinden Yararlandırılan Çocuk Sayısı, 2005-2014

Yıllar	Koruyucu Aile Olmak İçin Sırada Bekleyen Aile Sayısı	Yıl İçinde Yanına Çocuk Yerleştirilen Aile Sayısı	Yıl İçinde Koruyucu Aile Yanına Yerleştirilen Çocuk Sayısı	Koruyucu Aile Sayısı	Koruyucu Aile Yanında Bakılan Çocuk Sayısı		
					Kız	Erkek	Toplam
2005		121	127	648	451	212	663
2006		209	204	798	555	258	813
2007		206	241	958	651	322	973
2008		217	224	1025	728	375	1.103
2009		191	216	1032	750	405	1.155
2010		197	232	1085	765	462	1.227
2011		160	173	1190	790	492	1.282
2012		249	306	1350	899	593	1.492
2013	1004	1549	1934	2776	1856	1495	3.351
2014	1142	846	1046	3283	2103	1905	4.008

Kaynak: ASPB 2014 Yılı Faaliyet Raporu, s. 146.

Tablo 13'e göre koruyucu aile sayısı ile birlikte koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk sayısı da yıllar içinde düzenli olarak artış göstermiştir. Tabloda belirtilen diğer bir husus ise; koruyucu aile yanında bakılan çocuklardan kız çocuklarının önceki yıllarda erkek çocuklarının sayısının yaklaşık iki katı olmasıdır. Bu durum; koruyucu ailelerin kız çocuğu tercih ettiğinin bir göstergesi olarak karşımızdadır, fakat yıllar ilerledikçe bu belirgin fark büyük oranda azalma göstermiştir. Erkek çocukları da yaklaşık kız çocukları kadar koruyucu aile yanına yerleştirilmeye başlanmıştır.

6.2.1.4.7 Evlat Edindirme Hizmeti

Evlat edindirme; evlat edinmesinde yasal bir sakınca bulunmayan bir aile ile çocuk arasında hukuki olarak kurulan ve aile ortamının kurulmasını çocuğun yüksek yararı önceliğinde sağlayan hizmet modelidir (Başer, 2013: 34). 2005 yılında 620 olan evlat edindirilen aile sayısı 2014'te 824'e ulaşmıştır (ASPB, 2014: 148). Kasım 2011 itibariyle toplam 11.393 korunmaya muhtaç çocuk evlat edindirilmiştir (Öncül ve Köse, 2012).

Evlat edindirilen çocuk sayısı 2012 Aralık ayında 12.057, 2013 Aralık ayında 12.822, 2014 Aralık ayında 13.646 ve 2015 Eylül ayı itibariyle ise 14.026'dır (cocukhizmetleri.aile.gov.tr).

6.2.1.4.8 Merkezi İşe Yerleştirme Sınavı

2828 sayılı Kanuna göre korunma ve bakım altındaki kişilerden, ilkokul ve ortaokul mezunları yapılacak kuraya göre, lise ve üstü öğrenim durumundakiler ise Kamu Personeli Seçme Sınavı puanlarına göre kamu kurumlarındaki memur kadrolarına hizmetli olarak atanırlar. Tüm kamu kurum ve kuruluşlarının % 0,1 oranında bu konuya kontenjan ayırması gerekmektedir. 2014 yılı için bu kapsamda 3168 kişi için kontenjan ayrılması sağlanmıştır (ASPB, 2014: 153).

6.2.1.4.9 Kurumdan Ayrılanlardan Destek İçin Müracaat Edenlere Yardım Sağlanması

Korunmaya muhtaç çocuk olarak korunma altında bulunan ve korunma kararının kaldırılmasıyla kurumdan ayrılan kişiler arasından merkezi işe yerleştirilmeyen ve başvuru yapanlara, SED kapsamında yardım sağlanmaktadır. 2014 yılında 1.400 genç reşit olması nedeniyle kurumdan ayrılmış olup, bu çocuklar arasından başvuran 419 gence yardım yapılmıştır. Bu gençler için yapılmış ekonomik destek miktarı 1.151.440 TL olmuştur (ASPB, 2014: 153).

6.2.1.5 Kurum Bakımındaki Çocuklara Sağlanan Eğitim Faaliyetleri

Koruma ve bakım altında bulunup 2013-2014 yılında; özel okula giden çocukların sayısı 367 olmuştur. Üniversite sınavına giren 415 çocuktan, %71'i bir yükseköğretim kurumuna yerleşmeye hak kazanmıştır.

Koruyucu aile hizmetinden yararlanan çocukların başarı puanı 3,79 iken, kuruluşlarda fiilen kalan çocukların başarı ortalaması 3,36, SED hizmetinden yararlananların başarı oranı ise 3,4'tür (ASPB, 2014: 157). Bu rakamlar çocuğun her türlü aile ortamında büyütülmesinin çocuğun eğitimi üzerinde pozitif etkisi olduğunu kanıtlar.

6.2.1.6 ASPB Bünyesindeki Yatılı Kuruluşlar

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen çocuklara yönelik hizmet politikasına göre; çocukların öncelikle koruyucu önleyici çalışmalar kapsamında kuruluş bakımına alınmaksızın aile yanında desteklenmesi sağlanacaktır. Kuruluş bakımında bulunan ve alınması gereken çocuklar için ise; ailesi yanına döndürülmesine, öncelikli olarak çocuğun akrabalarından başlamak üzere koruyucu aile modellerinden yararlandırılmasına ya da hukuken engeli yok ise evlat edindirilmesine, bu durumların da mümkün olmadığı çocuklar için ise; aile ortamına en yakın ev tipi hizmet modelleri olan çocuk evine ve sevgi evine yerleştirilmesine öncelik verilmektedir (Başer, 2013: 3). Çocukların yemekhanelerde yemek yediği, kalabalık koşulların olduğu yatakhanelerde uyuduğu, sıkı disiplin kuralları altında yaşamaları gereken kışla tipi kuruluşlardan aile ortamına yakın ev tipi kurumlara kaydırılmaları, toplumun sağlıklı bireyleri olarak toplumsal bütünleşmelerine katkı sağlaması açısından büyük önem içermektedir (Yazıcı, 2012).

ASPB tarafından gerçekleştirilen çalışmalar değerlendirildiğinde kurum bakımında iyileşmeye gidilerek alternatif bakım hizmetlerinin geliştirilmesi dikkat çekmektedir. Bu durum çocuk koruma sisteminde sağlanan en önemli gelişmedir. Maddi sebeplerle kurum bakımına alınmış çocukların öncelikli olarak aile yanında desteklenmeleri, soğuk kurumların sevgi evlerine dönüştürülmeleri ve bir üst basamak olan çocuk evleri modelinin yaygınlaşması ile aile temelinde bakım ve korunmanın sağlanması üzerinde durulmuştur. Bakanlığa bağlı kuruluşlar olan ve suça sürüklenen çocuklar için kurulmuş olan “koruma bakım ve rehabilitasyon” merkezleri ile istismar ve ihmal mağduru çocuklara dair hizmet sunan “bakım ve sosyal rehabilitasyon”, merkezleri çocuklara yönelik hizmetlerin ihtisaslaşarak verilmesinin somut örnekleridir. Bu durum önemli bir başlangıç olsa da; merkezlerin çocukların toplumsal bütünleşmesi için gerekli rehabilitasyonunun yeterlilik düzeyi çok düşüktür. Sözü geçen hizmet birimlerinin maksatlarına ulaşabilmeleri için konusunda uzman insan kaynaklarına ve fiziki imkanlara ihtiyacı vardır (Hatun ve ark., 2014).

Değerlendirilmesi gereken bir diğer önemli husus ise bakanlığın ulaştığı çocuklara verdiği hizmetler kadar ne kadar çocuğa ulaşabildiğidir. Alo 183 hattı, İl Müdürlükleri ve Sosyal Hizmet Merkezlerine yapılan başvurular bakanlığın sunduğu diğer hizmetler arasında olsa

da, çocukların karşılaşması olası riskler değerlendirildiğinde toplumda bilinirliği ve ulaşılabilirliği hala yetersiz kalmaktadır.

Tablo 14: ASPB Bünyesindeki Yatılı Kuruluşların İstatistiksel Dağılımı

ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ 2015 YILI EYLÜL AYI İTİBARIYLA		
	Kuruluş Sayısı	Bakılan Çocuk Sayısı
Çocuk Yuvaları (0-12)	7	370
Yetiştirme Yurtları (13-18)	13	468
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18)	6	294
Refakatsiz Sığınmacılara Yönelik Yetiştirme Yurdu	7	150
Sevgi Evi (Çocuk Evleri Sitesi)	84	4.673
Çocuk Evleri	1.027	5.297
Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM = KBRM+BSRM+ÇOGEM)	60	1.085
TOPLAM	1.204	12.337

Kaynak: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr>

Tablo 14 bize planlanan kuruluş tipi bakımından aile odaklı bakım hizmet modeline dönüşümün büyük oranda gerçekleştirildiğini fakat tamamlanamadığını göstermektedir.

6.2.2 Çocuk Ombudsmanlığı

Avrupa Çocuk Ombudsmanları Ağı çocuk dostu toplumlar oluşturulması için, çocukların çocuk ombudsmanına ihtiyaç duyduğuna dikkat çekmiştir. Çocuk ombudsmanlığı ofisinin amaçları arasında; toplumda çocuğun yüksek yararına uygun hareket edilmesinin yaygınlaştırılması, iç hukuk sistemlerinin BM ÇHS'nin ruhuna uygun düzenlemelerinin sağlanması, çocuklar için yapılan yasal düzenlemelerin etkilerinin değerlendirilmesi, çocuklara katılım hakları için ihtiyaçları olan siyasal hakların tanınması, kamusal tutum ve yargıların çocukların lehine iyileştirilmesi, çocukların insan hakları konusunda politika geliştirilmesi, bütün şikayet mekanizmalarını çocukların erişebileceği hale getirilmesinin izlenmesi gibi işlevler yer almaktadır (Özgürlüğünden Yoksun Gençlerle Dayanışma Derneği, 2010: 48-49).

Türkiye'de uluslararası standartların hayat bulması, çocuk haklarının etkili şekilde uygulanması ve çocukları koruyacak sivil inisiyatif artırılması için bir çocuk ombudsmanlığına ihtiyaç duyulmuştur. 2006 yılında bir yasa ile genel ombudsmanlık

oluşturulması kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesi'ne götürülen yasa anayasaya aykırı bulunmuş, Aralık 2008'de hiç uygulanmadan iptal edilmiştir (Musayeva, 2013: 38-39). Bu olumsuz duruma rağmen UNICEF-Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) işbirliğiyle "KDK Çocuk" web sitesi hazırlanmıştır. Site çocuklara; haklarının ihlal edildiğini düşündükleri durumlarda yetkili merci olarak şikâyet etme imkanı tanımaktadır. 2014 yılından beri teknolojik gelişmeler sayesinde çocuklar, hak ihlaline maruz kaldıklarında, Kamu Denetçiliği Kurumu'na, www.kdkcocuk.gov.tr web sitesi aracılığıyla başvurabilmektedir (www.unicef.org.tr). Aralık 2015 itibariyle internet sayfası üzerinden 258 çocuğun başvurusu bulunmaktadır. Başvuruların tamamı değerlendirilmiştir (www.kdkcocuk.gov.tr).

Başvuru sayısının azlığından anlaşılacağı üzere, çocuklar hak arama konusunda oldukça zayıf kalmaktadırlar. Çocukların şikayetlerinin değerlendirilip yardım edilebilmesi için, önce çocukların haklarından ve ihlallerinden daha sonra ihlallerini şikayet edebileceklerin mercilerin varlığından ve şikayet mekanizmalarından haberdar olmaları, başvuru için gerekli asgari şartlara ulaşabilme olanaklarına sahip olmaları, tüm bunlar için de hak arama kültürünün toplumda kabul edilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

6.2.3 Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu Türkiye

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF); çocuk haklarının korunmasına yönelik savunma yapmak ve bilgilendirmek ile çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak üzere BM Genel Kurulu tarafından görevlendirilen kuruluştur (tr.wikipedia.org).

UNICEF, BM'nin çocuk hakları konusunda uzman kurumudur. BM Şartı ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne göre çocuk hakları; sosyal kalkınmanın temel taşıdır. UNICEF Türkiye, çocuk haklarını konusunda çalışmalar yapabilmek için fon tedarik eden UNICEF Milli Komitesi ile çocuk esenliği için işbirliği programları yürüten Ülke Ofisini bir arada bulundurmaktadır. Söz konusu ofis, STKlarla, çocukların kendileri ile ve medya aracılığıyla hükümetle uzlaşılabilir bir ülke programına göre hareket etmektedir. UNICEF çocuklarla ilgili politika üretmeye yardımcı olmaktadır. Bunun için hükümete mevzuat ve uygulamalarda değişiklikler için öneri sunmakta ve birçok ortakla işbirliği içinde programlar yürütmektedir.

Çocuk hakları ile ilgili veri toplanması ve analiz etmesi ile çocuk dostu hizmet modellerinin oluşturulması hükümete yardımcı olduğu konular arasındadır (www.unicef.org.tr).

Örnek vermesi açısından UNICEF'in uyguladığı projelerden "Çocuk Dostu Okullar" projesini değerlendirebiliriz. Bu proje uyarınca şiddet; okullarla ilgili birçok sebepten kaynaklanabilir. Okulun yerleşkesi, dizaynı, tesisatları, okulda uygulamada olan müfredat, toplumsal cinsiyet rollerine tutumları bu sebepler arasında sayılabilir. Bu konular ele aldıkları geniş perspektifin sadece bir kısmını oluşturmaktadır (MEB, 2014: 17).

6.2.4 Diğer Bakanlık Kuruluşları Tarafından Sunulan Hizmetler

6.2.4.1 Sağlık Bakanlığı

Sağlık hizmetlerinde yaşanan kapsamlı bir dönüşüm sonucu ortaya çıkan aile hekimliği sistemi Sağlık Bakanlığının şüphesiz en önemli hizmetlerinden biri olmuştur. Aile hekimlerine verilen geniş sorumluluklar ile hekimler, anne-çocuk izleme hizmeti sunabilmektedirler. Bu hizmet gebelik ve erken çocukluk dönemlerinden başlamaktadır. Anne ve çocuklardan toplanan bilgiler; hem bu tarama sonucu engelli çocukların saptanması ve tedaviye yönlendirilmesi, hem de ailelerle yakın temas sonucu toplumun eğitilmesi yönleriyle çok önemli sonuçlara ulaşmaya hizmet etmektedir (UNICEF, 2011a: 38).

ASPB (2013b)'ye göre 2008 yılından itibaren Türkiye'de, 18 yaşın altında bulunan bütün çocuklar, Genel Sağlık Sigortası içerisine alınmıştır. Bununla birlikte 0-18 yaş arasındaki nüfusun %12,3'ü, 2010 yılında Şartlı Sağlık Yardımı Programından faydalanmıştır (s. 11). Bakanlık tarafından çocuk istismarını baştan önlemek, önlemenin mümkün olmadığı durumlarda ise etkili müdahale sistemleri geliştirmek için tıbbi ve adli işlemlerin konusunda uzman kişilerce bir merkezden tek seferde gerçekleştirilmesi amacıyla Çocuk İzlem Merkezleri kurulmuştur. Hali hazırda hizmet veren Çocuk İzlem Merkezi sayısı 11 olup yaygınlık ve etkinlik için çalışmalar devam etmektedir (s. 21).

Sağlık Bakanlığına bağlı olarak riskli grupların ihtiyaçları için Alkol ve Madde Bağımlılığı Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi ile Uçucu Madde Bağımlılığı Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi kurulmuştur. Bu merkezlerin birincil koruma hizmetleri; bireyleri alkol

başta olmak üzere madde bağımlılığının etkilerinden korumaktır. Sunulan ikincil koruma hizmetleri ise; arınma sonrası toplumsal bütünleşme için gerekli olan psiko-sosyal desteğin sağlanmasıdır (Acar, 2012: 28).

6.2.4.2 Milli Eğitim Bakanlığı

Türkiye’de Anayasanın 42. maddesine göre eğitim ücretsiz, ilköğretim zorunludur. MEB tarafından ilköğretime kayıt olmamış çocukların tespiti ile her çocuğun eğitim hakkından yararlanmasını sağlamak amacıyla e-okul sistemi geliştirilmiştir. Zorunlu eğitim yaşında olmasına rağmen yaşlarıyla zamanında okula gidememiş veya hiç kayıt yaptıramamış olan 10-14 yaş aralığındaki çocuklara, akranlarına yetişmeleri için “Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı” uygulanmıştır. 2012 yılında toplumundaki eğitim seviyesini artırmak ve çocukların kabiliyetlerine yönelik daha uzun süreli eğitim alabilmeleri için, 4+4+4 olarak kamuoyunda yer bulan ve zorunlu eğitim süresini 12 yıl olarak belirleyen kanun kabul edilmiştir (ASPB, 2013b: 10-11).

Bakanlığa bağlı Halk Eğitim Merkezlerinde toplumun her kesiminde bireylere mesleki kurslar, okuma-yazma kursları ile ebeveynlere yönelik erken çocukluk eğitimi ve gelişimi gibi programlar düzenlenmektedir. 2005 yılında engelli çocuklar için geliştirilen düzenlemelerle, farklılıkları yüzünden ayrımcılığa tabi tutulmayacakları kaynaştırma ortamlarında eğitim imkanı sunulmuştur (Acar, 2012: 27). Rehberlik Araştırma Merkezleri tarafından değerlendirilerek özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine gitmesine karar verilen engelli çocukların eğitim masrafları, MEB tarafından karşılanmaktadır

6.2.4.3 Adalet Bakanlığı

ASPB (2013b)’ye göre çocuk koruma sisteminde etkili tedbir kararlarının alınabilmesi ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanması için “Çocuklar İçin Adalet” projesi başlatılmıştır (s. 11). Kanun gereği suçun mağduru ya da faali olarak bir şekilde suça sürüklenen çocukların bütün adli ve idari işlemleri Çocuk Şube Müdürlüklerinde yürütülmelidir. Hükümlü çocuklara hizmet sunan kurumlar; çocuk ceza infaz kurumları ve çocuk eğitim evleridir. Türkiye’de 2013 Mayıs itibariyle söz konusu kurumlarda kalan çocukların sayısı 1783’tür. Ceza infaz kurumlarının sayısı üçken, çocuk eğitim evi sadece iki tanedir.

Türkiye’de yargılama süreleri; çocuk ağır ceza mahkemelerinde 502 gün, çocuk mahkemelerinde ise 414 gündür. Yargılama süreleri oldukça uzun olduğu için mevcut tutuklu sayısı hükümlü sayısına oranla çok fazladır. Örneğin 2013 Mayıs ayı itibariyle 1354 tutuklu çocuk bulunurken, 429 hükümlü çocuk vardır. Çocuk mahkemelerinin sorunlarının temelinde uzman insan kaynaklarının yetersizliği ve çocuk üzerine ihtisaslaşan mahkemelerin sayıca az olmaları yatmaktadır (s. 20).

6.2.4.4 Gençlik ve Spor Bakanlığı

Gençlik ve Spor Bakanlığının çocukların katılımı konusunda başarılı çalışmaları bulunmaktadır. Projelerden birisi 14-29 yaş aralığındaki çocuklar için çalışan Sivil Toplum Kuruluşu (STK)’lara yapılan 5.000 ile 250.000 TL arası proje desteğiyle çocukların seslerinin duyurulmasıdır. İkincisi ise Seyyah Projesi’dir. Geniş kapsamıyla 78.000 çocuk ve genç bilmediği coğrafyaları görme olanağı yakalamıştır. Gençlik kampları adı altında özellikle dezavantajlı çocuk ve gençlerin toplumsal gelişimleri desteklenmektedir (Hatun ve ark., 2014:28). Bu kamplara katılım gösteren çocuk ve gençlerin ulaşım ve yemek masrafları bakanlık tarafından karşılanmaktadır. Ücretsiz Deniz Kampları 12-15 yaş aralığındaki çocuklara hizmet verirken, Ücretsiz Doğa Kampları ise 16-22 yaş aralığına hizmet vermektedir (<http://genclikkamplari.gsb.gov.tr>).

11-29 yaş arasındaki gençlerin katılabileceği Çanakkale Zaferi ve Sarıkamış konulu gençlerden ecdada mektup yarışması, 14 yaş ve üzeri herkesin katılabileceği eğitim, çevre, spor, kültür ve turizm, sağlık ve sosyal hizmetler ve afet ve acil durum kategorilerinde gönüllü olabileceği “Genç Gönüllüler” projesi, 18 yaşındaki çocukların da katılabileceği “Genç Mimarlar” ve “1 Usta 10 Çırak” projeleri, 14-29 yaş aralığındaki gençlerin sosyalleşme ve rehabilitasyon sürecine katkı sunmaya yönelik düzenlenen “Genç Hükümlülere Yönelik Tiyatro Günleri” projesi, tarihimizde isim yapmış büyük devlet adamlarının ve edebi şahsiyetlerin öğretilerinden ve yaşamlarından kesitler, müzik dinletisi ve tiyatro gösterimi şeklinde sahnelenerek gençlere bu büyük şahsiyetleri ve manevi dünyalarını daha yakından tanıtmak ve bu vesileyle gençlerin ahlaki ve manevi gelişimlerine katkıda bulunmak için hazırlanmış “Söz Sultanları” projesi, 17-29 yaş aralığındaki gençlerin katılabileceği, gençlerin kişisel ve sosyal gelişimi ile tarih bilincine katkıda bulunmak amacıyla düzenlenen "57. Alay Vefa Yürüyüşü" projesi, 6-29 yaş aralığındaki gençlerin

katılabileceği, iyilik alışkanlığı kazandırmak amacıyla başlatılan “Gençlerin İyilik Ağacı” projesi, spor faaliyetlerine ilgiyi artırarak katılımı sağlamak amacıyla düzenlenen “Büyük Adımlar’ı Takip Edin” projesi bakanlığın aktif projeleri arasındadır (<http://www.gsb.gov.tr/Projects.aspx#>).

Devlet imkanlarıyla gerçekleştirilen söz konusu projeler; çocukların enerjilerini doğru yönde kullanmaları için fırsatlar sunması ve bunu bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmak amacıyla ücretsiz gerçekleştirmesi, çocukların kişilik gelişimlerine ve toplumsallaşmalarına olumlu katkı sağlamaları gibi nedenlerle son derece faydalı bulunmaktadır. Dolayısıyla Gençlik ve Spor Bakanlığının da özellikle yukarıda sözü edilen projeler aracılığıyla koruma, önleme, sağlıklı geliştirme ve bakım altına alma, rehabilite etme gibi birçok boyutu bulunan çocuk politikasında önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmalıdır.

6.2.4.5 İçişleri Bakanlığı

İçişleri Bakanlığı korunmaya muhtaç çocuklar ve suça sürüklenen çocuklara yönelik çalışmalarını jandarma çocuk merkezleri ile çocuk polisinin oluşturduğu kolluk birimleri aracılığıyla yürütmektedir (Acar, 2012: 28). Asayiş Dairesi Başkanlığı tarafından Güvenli Hayat Ve Güvenli Gelecek İçin Çocuk ve Gençler Sosyal Koruma ve Destek Programı başlatılmıştır. Bu programın amaçları arasında çocuklara, sosyal ve eğitim desteği sağlayarak onları topluma faydalı bireyler haline getirmeyi sağlamak, çocukların gelişimine katkıda bulunurken de toplumsal açıdan korunmalarına ilişkin tedbirleri almak ve olumsuz yönde etki eden yoksunlukları azaltmak yer almaktadır (<http://www.asayis.pol.tr>).

6.2.4.6 Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Ankara’da son iki yılda yaz tatillerini yararlı işlerle uğraşarak geçirmeleri için çocuklara Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından; çevreye duyarlılığı geliştirmek, organik ve güvenli gıda konularında bilinç sağlamak, ve doğa farkındalığı oluşturmak adına bazı illerde Çocuk Tarım Kampları gerçekleştirilmiştir (Hatun ve ark., 2014: 28).

6.2.5 Belediyelerin Verdiği Hizmetler

5393 sayılı Belediye Kanunu uyarınca ile nüfusu 100.000'i geçen belediyeler ile Büyükşehir belediyeleri çocuklara yönelik koruma evleri açmakla yükümlüdür. Belediyelerin sunmakla yükümlü etkinlikleri arasında; çocuk kulüpleri, çocuk meclisleri, parklar, oyun alanları, dezavantajlı çocukların rehabilitasyonu için merkezler kurmak ile çocuklara gezi ve yarışma gibi çeşitli faaliyetler düzenlemek yer almaktadır (Çelik, 2013: 73). Faaliyet ve yükümlülükleri arasında en önemli sayılabilecek husus; çocuk hakları konusunda önemli gelişme sayılan çocuk katılımını sağlamak amacıyla çocuk meclisleri açmasıdır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi çocuk meclisi iç tüzüğünde de belirtildiği üzere çocuk meclisinin amaçları arasında; kurulan ilde ikamet eden çocukların taleplerini ve görüşlerini ifade ederek aktif katılımlarını sağlamak, görevleri arasında ise, çocuklar için faaliyet alanları oluşturarak belediye çalışmalarını için tavsiye kararları almak yer almaktadır (cocukmeclisi.ankara.bel.tr).

2013 yılı itibarıyla belediyeler bünyesinde açılan çocuk meclisi sayısı 130'dur. Söz konusu meclislere 186.283 üye çocuk vardır. Çocuk meclisi sayısı ve üye sayısı bakımından 175.357 çocuk ve 30 meclis sayısı ile Ankara birinci sırada yer almaktadır. Bu haliyle üye sayısının % 94.13'ünü kapsamaktadır. 45 ilimizde ise çocuk meclisi bulunmamaktadır (ASPB, 2013b: 28).

6.2.6 Diğer Kuruluşlar

Türkiye'de toplumsal yapı giderek artan bir ivmeyle çocuklara önem veren bir niteliğe bürünmüştür. Bu artan ilginin varlığı çocukla ilgilenen kuruluşların sayısında da göze çarpmaktadır. Bu kuruluşlar başta koruma, eğitim ve sağlık alanlarına odaklanmakla birlikte geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Usta, Özdaş, ve Canbulut (2013: 33)'un hazırladığı Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddetin Önlenmesi Alanında Çalışan Kuruluşlar Rehberi'ne göre çocuklar ve hakları alanında çalışan 100 sivil toplum kuruluşu, 10 üniversite merkezi ile 12 meslek kuruluşu bulunmaktadır.

6.2.6.1 Sivil Toplum Kuruluşları

Resmi kamu kurum ve kuruluşlarının dışında ve onlardan bağımsız olarak faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşları, kar amacı gütmeyen, kendi çizdikleri amaçlar doğrultusunda topluma faydalı işler yapmak için çalışanlarını gönüllülük esasına göre belirlemiş kuruluşlardır. Vakıflar, dernekler ve sendikalar sivil toplum kuruluşları bünyesinde yer almaktadır. Çocuk hakları konusunda STK'ların rolü başlı başına bir çalışma konusu olabilecek kadar önem arz etmektedirler.

6.2.6.2 Üniversite Merkezleri

Çocuklara yönelik çalışmalarda üniversitelerin üstlendiği temel görev; toplumda konuya ilişkin bilinç oluşturarak duyarlılık geliştirmektir. Çocuk koruma alanında şiddete karşı çocuklarla çalışan personelinin uzmanlardan oluşmasına önem verirken, çocuk ve haklarıyla ilgili araştırma ve eğitim faaliyetleri yürütmektedir. İhmal ve istismar mağduru çocuklara, üniversitelerin çocuk koruma uygulama ve araştırma merkezleri bünyesinde yer alacak Hastane Temelli Çocuk Koruma Birimleri tarafından hizmet verilmektedir. Çocuk koruma birimleri, çocukla ilgili diğer kurumlarla işbirliği içinde çalışan üniversite hastanelerinin içinde yer alan yapılanmalardır. Bu birimlerin ekip üyeleri; sayı, eğitim ve nitelik açısından özel seçilmiş bireyler olmalıdırlar (Dağlı ve İnanıcı, 2011: 208-209).

6.3 Avrupa Birliği İle İlişkiler Çerçevesinde Türkiye'nin Çocuk Hakları Konusunda Gerçekleştirdiği Düzenlemeler

Türkiye Avrupa Birliğine üyelik sürecini, adalet sisteminde hayati önem taşıyacak reformlara temel sağlaması için verimli kullanmalıdır. AB'ye aday ülke olabilmek için Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu zorunluluk 2005 Ekim ayında başlayan AB ile üyelik müzakereleri sayesinde ülkede demokrasi ve özgürlüklerin toplum tarafından benimsenmesi sağlanmıştır.

Kopenhag kriterlerinde yer alan; hukukun üstün olduğu, insan haklarına saygılı, demokrasinin hakim kılınacağı istikrarlı yapıların var olması şartı gerçekleştirilmesi gerekli kriterlerdendir. Bu durum Türkiye gibi aday ülkelerin, bu konularda çalışma yapmalarını

üyelik için gerekli hale getirmektedir. Türkiye bu üyelik için özellikle 1999'dan bu yana insan hakları konusunda birçok düzenleme gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede yapılan düzenlemeler arasında, ifade özgürlüğünün artırılması için anayasada yapılan değişiklik, yaşama hakkını kişinin elinden alan idam cezasının 2004'te kaldırılması, 2010'da çocuk, yaşlı, kadın ve engellilere pozitif ayrımcılık uygulanmasının mümkün kılınması gibi düzenlemeler yer almaktadır (İnsan Hakları ve Çocuk Hakları, t.y.: 4).

AB sürecinde hedeflenen asıl maksat, bir coğrafyaya, müktesebatının uygulanmasıyla dahil olmak değil; kurumsal yapıların hakim olduğu, çoğulcu demokrasinin geçerli, hukukun üstün tutulduğu bir düzene sahip olmak ve en önemlisi daha müreffeh bir Türkiye oluşturmaktır (Vatandaş, 2014). Bu da süreçte yaşanacak her türlü sorunlara rağmen yılmadan AB sürecini en etkili şekilde değerlendirmeye devam etmekle mümkün olacaktır.

6.3.1 Mevzuat Uyumlaştırma Çabaları

Çocuk hakları alanında iyi niyetli yapılan her çalışma muhakkak önem arz etmektedir. Ancak yasalarla korunma altına alınmayan her hak ihlale açık olacaktır. Bu riskin ortadan kaldırılması için mevzuat çalışmaları önem arz etmektedir.

6.3.1.1 1999 Öncesi Var Olan Kanunlarda Çocuk Hakları

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) korunmaya muhtaç çocuğun tanımını yaparak, bakım ve korunması ile ilgili hükümler içermektedir. Bu kanunun 3. maddesinin b bendine göre Korunmaya Muhtaç Çocuk; fiziki duygusal ve ahlaki güvenlikleri tehlike altında olan, ana ve/veya babasız olan ya da var olsalar dahi onlar tarafından terk edilen, ihmal ve istismara maruz bırakılan çocuk olarak tanımlanır.

Çocukların korunmasında sorumluluk; zorunlu sunulması gereken sosyal hizmet olarak devlete ait kurum ve kuruluşlara, gönüllülük esasına dayalı zorunlu olmayan çalışmalarla ise STK'lara aittir (Yazıcı, 2012: 500). 1983 yılında sosyal hizmetlerin tek elde toplanması amacıyla çıkarılan kanunla, sorumlu kuruma (Mülga SHÇEK) aile bütünlüğü kapsamında ihtiyacı olan kişilere ayni ve nakdi olarak yardım sağlama yetkisi tanınmıştır (Yolcuoğlu, 2009: 8-9).

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (1961), çocukların eğitim hakkına sahip olduklarına ve zorunlu eğitime dair hususları içermektedir. İlköğretim; yaşını doldurmuş olan bütün kız ve erkek çocukları için zorunlu tutulmuş, devlet tarafından parasız olarak belirlenmiştir (madde 2). Çocuğunu okula göndermeyen ailelere yönelik cezai işlemlerin usulleri düzenlenmiştir (madde 56). 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu herkesin ilköğretime gitme hakkının bulunduğunu (madde 7) ve eğitimde kız-erkek fırsat eşitliği sunulması gerektiğini (madde 8) belirtmiştir.

3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu (1986), 14-19 yaş aralığındaki ilköğretimini tamamlamış çocukların, mesleğe hazırlık eğitimine dair hükümler içermektedir.

1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu (1927), 18 yaş altı çocuklara olumsuz etki yapacağı düşünülen basılı eserlerin sınırlandırılabilceğini (madde 1), bu maksatla kurul oluşturulmasını (madde 2) ve çocukların maneviyatına olumsuz tesir edebilecek yayınların dağıtılmasının engellenmesini içermektedir.

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (1934), polisin yetki ve sorumluluklarını belirlemektedir. Polisi; çocuklara her türlü taciz uygulayanları, kötü ahlaka teşvik edenleri, her hangi bir müracaat veya şikayet olmasa bile engellemekle, davranışlarının devamı varsa durdurmakla, sanıkları adliyeye tevdi etmekle yükümlü tutar (madde 11). Meyhane pavyon gibi uygunsuz mekanlara yanlarında velileri bulunsa bile 18 yaşını doldurmamış çocukların girmelerinin engellenmesi (madde 12) gibi görevlerle görevlendirir.

6.3.1.2 1999 Sonrası Anayasa Değişikliklerinde ve Kanunlarda Çocuk Hakları

Altıntaş (2008: 3)'a göre 1982 Anayasası, çeşitli konularda 1999, 2001, 2002, 2004 ve 2005 yıllarında değişikliklere uğramıştır.

Anayasa'nın 90. maddesinde 2004 tarihinde gerçekleştirilen değişiklikle getirilen yeni hüküm sayesinde; kanunlarda aynı konularda birbirinden farklı hükümler içermesi sebebiyle oluşabilecek anlaşmazlıklarda, uluslararası anlaşma hükümlerinin geçerli olacağını hükme bağlamaktadır. Bu hüküm 1961 Anayasasından beri süregelen tartışmalara açıklık

kazandırılmıştır (Belgin, 2008: 110). Bu çerçevede, BM ÇHS, hiyerarşi olarak kendisiyle çatışan ulusal düzenlemelere karşı üstün pozisyona getirilmiştir.

2010 Eylül ayında yapılan Anayasa değişikliği ile “çocuk hakları” terimi anayasada ilk kez yer bulmuştur. Çocuklara dair sağlanan güvenceler pekiştirilmiştir. “Ailenin ve Çocuk Haklarının Korunması” şeklinde madde başlığı düzenlenmiştir. Önceki anayasada ailelerin esenliğini sağlamak üzere tedbir almakla ve değişiklikler yapmakla sorumlu olan birim devlet iken, değişiklikler sonucu çocuğun kendini ilgilendiren konularda kararlarını ifade edebileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte çocuğun her türlü istismara karşı korunma sorumluluğu devlete verilmiştir (madde 4). Aile ve çocuğun korunmasına yönelik alınacak önlemlerde yapılan ayrımcılığın anayasa değişikliğinde pozitif ayrımcılık olarak yer alması (Çolak, 2011), önemli bir dönüm noktası olmuştur.

2010 Eylül ayında referandum sonucu yapılan düzenlemelerle; çocuklar için sağlanacak pozitif ayrımcılığın eşitlik ilkesine aykırı olmadığı ve çocuğun yüksek yararının anayasal hak olduğunun vurgulanması çocuklar açısından anayasa değişikliğindeki olumlu gelişmelerdendir. 61. madde çocuklara sağladığı sosyal güvenlik açısından bu bağlamda ele alınabilir. Ancak Anayasa’da ilgili maddelerin ‘koruma’ kapsamında kaldığı görülmektedir. Çocukların kamusal alana ve medyaya katılım hakları ile ifade özgürlüklerine dair hükümlerin ise gerektiği değeri bulamadığı diğer bir deyişle ‘katılımcı’ bir anlayışa geçemediği söylenebilir (Şirin ve ark., 2013: 32). Aynı değişiklik kapsamında temel hak ve özgürlüklerin korunması adına önemli bir adım olan Kamu Denetçiliği Kurumunun getirilmesi de diğer kayda değer gelişme olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu düzenlemeyle herkesin kamu denetçisine başvurma hakkı doğmuştur. Bu gelişme; Türkiye’nin Avrupa Birliğine giriş amacına da uygun düşmekte ve insan haklarına ilişkin mağduriyetlerin yargı dışında bir mekanizmayla daha kısa sürede giderilmesinde yardımcı olmaktadır (Hakyemez, 2010: 393-394). Bu durumun çocuk hakları açısından kullanışlı olması için çocuk haklarına ait ayrı bir birimle özerkleştirilerek geliştirilmesi gerekmektedir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (2001)’nda, çocuğun evlat edinilmesi, fiil hakkının varlığı, miras hakkı, boşanma sonrası velayet işlemleri gibi hususlar yer almaktadır. Kanunda; çocuğun doğumuyla başlayacak kişiliğin, ölümle son bulacağı, ana rahmine düştüğü an hak ehliyetine sahip olduğu belirtilmektedir (28. madde). Çocuğun korunması konusunda;

Kanununun 346. maddesinde belirtilen çocuğun menfaatlerinin gözetilmediği, ana-babasının bu sorunu çözemediği durumlarla, 347. maddesinde belirtilen çocuğun manen terk edildiği ve fiziksel, zihinsel gelişiminin tehlikeye girdiği durumlarda hakim, çocuğu korumak adına aile yanında veya kurumda bakılmasına karar verebilir.

Yasama organı, çocuk hakları konusunda düzenleme yaparken Yeni Medeni Kanun hazırlanırken olduğu gibi ana-baba veya diğer kişilerle çocuğun menfaatleri çatıştığında, çocuğun yararını öncelikli tutmaya başlamıştır. Mesela sahih-gayrisahih nesep farklılıklarını bitirerek çocuğun suçu olmadığı halde bedel ödediği adaletsizliği ortadan kaldırmıştır. Bu gelişme çocuk haklarının hukuki gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır (Çelik, 2005).

4857 Sayılı İş Kanunu (2003)'nunda çocuk istihdamına dair hususlar yer almaktadır. Kanunda, 15 yaş altı çocukların çalıştırılmasının yasaklandığı, istisnalarıyla birlikte bildirilmiştir. Bu istisnaya göre ilköğretimi tamamlayan 14 yaşını doldurmuş çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerine engel teşkil etmeyecek hafif işlerde çalıştırılabileceği yer almaktadır. İlgili madde devamında çocuk işçilerin çalıştırılabileceği işlerde çocukların gelişimlerinin, kişisel özelliklerinin ve kabiliyetlerinin dikkate alınmasını ve çalışmasının eğitimine engel teşkil etmeyecek şekilde olması gerektiğini düzenlemektedir (madde 71).

4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun (2003)'da, aile mahkemelerine atanacak hakimlerin, 30 yaşını dolduran, çocuk sahibi evli kişiler arasından, mümkünse aile hukuku konusunda lisansüstü eğitim yapanlar içinden seçileceği (madde 3) vurgulanmıştır. Ayrıca gerekli durumlarda mahkemeye istenen çalışmaları sunmak ve/veya hazır bulunmak üzere, sözü geçen aynı şartlara sahip sosyal hizmet uzmanı, pedagoğ ve psikologların bulunduğu (madde 5) aile mahkemelerinin kurulması öngörülmektedir. Bu noktada çalışacak kişilerin özelliklerinin vurgulanması verilecek hizmetin niteliği açısından önemli gözükmektedir. Bu kanunla aile mahkemeleri yargılama görevinin yanında, ailenin korunmasına yönelik; nafaka konularını düzenlemek ile çocuğun tehlike altında olduğu düşünüldüğünde gerekli kurumlara yerleştirmeye karar vermek (madde 6) gibi çeşitli sosyal ve koruyucu önlemleri de gerçekleştirecektir.

5237 Sayılı TCK (2004), çocuklara özel düzenlemeler içermektedir. TCK'nın ilgili bölümlerinde, çocuklara fiillerine göre verilecek cezalarda yetişkinlere göre indirim

uygulanacağı, (madde 31, 50, 51, 53, 58, 66, 68 vb.), işkence, eziyet, ölüm gibi hallerin çocuğa yapılması halinde nitelikli suç sayılması gibi çocukların lehine düzenlemeler yapılmıştır. Bununla birlikte çocuğa yönelik gerçekleşen suçlarda ceza artırımının olması (madde 38, 82, 94, 96, 103, 104, 109, 228, 234 vb.) ile çocuğun var olan fiziksel ve zihinsel bütünlüğünü koruma altına almaya dair hükümler içermektedir. Kanunda 18 yaş altı kişilerin çocuk kabul edilmesi (madde 6) ÇHS’de geçen çocuk tabiri ile uyum sağlaması açısından büyük önem arz etmektedir. 12 yaş altı çocukların ceza sorumluluklarının olmadığı dolayısıyla haklarında soruşturma açılmayacağı sadece çocuklara mahsus önlemler alınabileceği ilgili kanunda yer almaktadır (madde 31). Madde 33’e göre sağır ve dilsiz kişilerde çocuk olma yaşı 21’e yükseltilmiştir. Madde 90’da çocuklar üzerinde hiçbir surette bilimsel deney yapılamayacağına üzerinde durulur. Tartışmalara konu olan madde 104 ise; 15 yaş altı çocukla cinsel ilişki yaşayan kişiler ile ilgili cezayı tehdit ya da zor kullanma durumu yoksa şikayet şartına bağlamıştır.

5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (2004)’nda; dinlenme sırasında 15 yaşını doldurmamış olanların yeminsiz dinlenmesi (madde 50), mağdur çocukların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya ses kaydının zorunlu tutulması (madde 52), çocuklara karşı suç işlenirken suçüstü yakalananlarda şikayet şartının aranmaması (madde 90), sanığın 18 yaş altı çocuk olması durumunda kapalı duruşma yapılması (madde 185), suç oluşturan fiil nedeniyle psikolojisi bozulan çocuğun soruşturma sırasında bir kez dinlenilmesi, çocuk mağdur olarak tanıklık yapacaksa ortamda konusunda uzman meslek elemanlarının bulunması (madde 236) gibi yargılanma sırasında çocuğu koruyacak hükümler yer almaktadır.

5187 sayılı Basın Kanunu (2004), madde 21 ile 18 yaş altı mağdur ve failerin teşhis edilmelerine sebep olacak yayınların yasak olduğu belirtilmektedir.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004) ile Büyükşehir Belediyeleri’ne; dezavantajlı gruplara yönelik sağlık hizmetleri ile sosyo-kültürel hizmetler sunmak üzere merkezler ve tesisler kurmak, çocukların gelişimlerine yönelik kurslar açmak, kamu kurumları ve sivil kuruluşlar ile ortak çalışmalar yapmak (madde 7) gibi görev ve sorumluluklar yüklenmiştir.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005); 18 yaş altı kişiyi çocuk olarak tanımlamaktadır. Kanun çocuk adalet sistemi içerisinde, suça sürüklenen ve özel korunması gereken çocukların iyi olma hallerini korumayı hedefleyen düzenlemeler içermektedir. Kanunun 4. maddesinde çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı önlem ve/veya tedbir kararı verilirken kurum bakımının en son düşünülmesi gerekliliği belirtilmektedir. Çocuğun önce kendi ailesi yanında korunmasına dair alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocukların yargılanma süreçleri ile ilgili hususlar düzenlenmektedir. Çocukların kolluk birimleri bünyesinde bulunan çocuk birimlerinde gözaltına alınabileceği (madde 16), bunu yaparken kelepçe vb. aletler kullanılmayacağı (madde 18), 15 yaş altı çocukların beş yılı geçmeyen cezalarından dolayı tutuklanamayacakları (madde 21) gibi hükümler içermektedir. Kanun ayrıca çocuklara özel hakim ve mahkeme belirlemiştir. 25. maddesinde çocuk mahkemeleri tanımlanırken 26. maddesinde mahkemelerin görev alanlarını belirlemiştir. Madde 29'da Cumhuriyet başsavcılıklarında bir çocuk bürosunun kurulması öngörülmüş ve madde 30'da çocuk bürosunun görevleri tanımlanmıştır. Madde 32'de ise mahkemelerde görev alacak hakim savcılar başta olmak üzere her türlü meslek elemanların adaylık dönemlerinde çocuk psikolojisi ve gelişimi, çocuk hukuku, sosyal hizmet gibi konularda Adalet Bakanlığının belirleyeceği usullerde eğitim alması gerekliliği belirtilmiştir. Bu durumun nitelikli elemanlarla hizmet sağlanması açısından katkıları önemli görülmektedir.

5395 sayılı ÇKK'da, 2828 sayılı yasada kullanılan korunmaya muhtaç çocuk kavramı yerini hak temelli yaklaşımla oluşturulacak, korunma ihtiyacı içinde olan çocuk kavramına bırakmıştır. Bu gelişmeler itibariyle söz konusu kanun ciddi bir paradigma değişikliği sağlamıştır (Söğütü ve Keçe, 2014: 7). Diğer önemli husus ise çocuk mahkemelerinin; diğer ceza mahkemelerinin yaptığı gibi, yargılayan, suçu tespit eden ve cezaevine gönderen kurumlar gibi çalışmayarak, suça sürüklenerek sosyal dışlanmaya maruz bırakılan çocukları; ilgili ilimler ışığında rehabilite etmeye yönelik tedbirler alan kurumlar olarak işleyiş göstermesidir. Bu haliyle çocuk mahkemeleri, özel mahkemeler olarak çocuk adalet sisteminin en önemli halkasını oluşturacaktır (Kaygas, 2011). Kanunda çocuklara yaklaşımdaki hassasiyetle uygunluk içinde "suçlu ya da suç işlemiş çocuk" kelimelerinin telaffuz edilmesinden özellikle kaçınılmış ve 'suça sürüklenen çocuk' tabiri kullanılmıştır. Kanunun önemli katkılarından birisi de suça sürüklenen çocukları da çocuk koruma anlayışının içinde değerlendirerek salt ceza-adalet sisteminin sorunu olmaktan çıkarmasıdır. Kanun incelendiğinde çocuğun yüksek yararının gözetildiği ve pozitif ayrımcılıkla

hükümlere yer verildiği görülecektir. Bu yüzden mevzuat uyumlaştırma çabalarında bu kanun çok önemli görevler ifa etmektedir.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006) ile; 18 yaş altı, meslekî eğitim alıyorlar ise 20 yaş altı, yüksek öğrenime gidiyorlar ise 25 yaş altı kişiler (madde 3), sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kişiler kapsamına alınmıştır. Bu gelişmeye rağmen sağlık hakkı ile ilgili mevzuat genel ilkeler çerçevesinde Sözleşme ile uyumlu olsa da, BM ÇHK'nın rapora ilişkin sonuç gözlemlerinde Komite; çocuklar açısından erken hamilelik, alkol, sigara, madde kullanımı oranının yüksekliği üzerinde durarak, tedavide rehabilitasyon programlarının sınırlı olması ile mültecilik statüsü tanınmayan çocukların yeterli sağlık hizmetinden yararlanamaması gibi sorunların çözüm beklediğini hatırlatmaktadır (Tahranlı ve ark., 2010: 42).

5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun (2007) ile internette içeriğinde çocukların cinsel istismarına neden olabilecek yeterli kanıt barındıran yayınlara erişimin engellenebileceği (madde 8) hükmü yer almaktadır.

5717 sayılı Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Yön ve Kapsamına Dair Kanun (2007); velâyet hakkı ihlâl edilerek başka bir ülkeye götürülen çocuğun eski yaşadığı ülkesine iadesine veya kendi karar vereceği şekilde ilişki kurma hakkının olduğuna dair Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Veçhelerine Dair Sözleşmenin uygulanmasına yönelik hükümler içermektedir (madde 1).

6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunu (2011) madde 8'de Avrupa Konseyi Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi ile Avrupa Birliği Sınır Ötesi Televizyon Direktifi doğrultusunda müstehcenlik, şiddet ve ayrımcılık konularında düzenlemeler yer almaktadır. Uluslararası standartlara uygun olarak radyo ve televizyon yayınlarında tele alışverişlerde ve reklamların içinde çocukların istismar edilmemeleri gerektiğine dair hükümler yer almakta (madde 9) ve madde 24'te değindiği gibi koruyucu sembol sistemi ile çocukların zararlı yayın ve içeriklerden korunmasını sağlamaktadır.

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012) kapsamında, şiddete maruz kalan ya da maruz kalma ihtimali taşıyan çocuk, kadın ve diğer aile üyelerine yönelik koruyucu ve önleyici düzenlemeler yer almaktadır. Şiddet olarak adlandırılan tutum ve fiillere doğrudan ve/veya dolaylı olarak maruz kalanlara ek olarak maruz kalma tehlikesi bulunan çocuklar da bu kanunla koruma kapsamına alınmıştır (madde 2). Mülki amir, ihtiyaç duyduğu hallerde çocuğu olan şiddet mağduruna günlük hayata katılmasına olanak verecek şekilde dört ay ya da mağdur kişi çalışıyorsa iki ay olmak üzere kreş imkânı sağlayabilecektir (madde 3). Hâkim, şiddet uygulayan kişilere yönelik çocuklarıyla aralarındaki ilişkiyi refakatçi eşliğinde devam etmesine veya sınırlandırılmasına hatta tamamen sonlandırılmasına dair önlemlere karar verebilecektir (madde 5).

Kanun'un gerekli gördüğü tedbirlerden faydalanacak kişilerin kapsamı, aile bireyleriyle birlikte aile dışında kalan çocuk ve kadınlar ile takip edilerek taciz edilen mağdurları da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Kanun'da düzenlenen tedbirler şiddete maruz kalan ya da maruz kalma ihtimali bulunan kişilere karşı koruyucu, şiddeti uygulayan taraf olan ya da uygulama ihtimali olan kişilere karşı tedbir alıcı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kanun gereğince koruyucu tedbir kararları şiddetin varlığına kesin delil aranmaksızın verilebilecektir. Tedbir kararlarına aykırı davranılmasında yaptırım olarak zorlama hapsi uygulanabilecektir (Günay, 2012).

6328 Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu (2012)'nda çocuk ombudsmanlığı; baş denetçilerden birinin çocuk ve kadın hakları konusunda görevlendirilmesini içeren bir madde ile düzenlenmektedir (madde 7). Çocukların karşılaşması olası durumlar göz önüne alındığında çocuklarla ilgili olarak ayrıntılı görev tanımlamasının yapıldığı özerk bir birimin varlığının ihtiyaç olduğu ve büyük yararlar sağlayacağı muhakkaktır.

6.3.2 Avrupa Birliğine Uyum Çerçevesinde Yapılan Başlıca Kanun Değişiklikleri (Uyum Paketleri)

Bu başlık altında AB'ye uyum çerçevesinde gerçekleştirilen uyum paketlerinin çocuk haklarıyla alakalı kısımları ve sağlayacağı değişiklikler değerlendirilecektir.

6.3.2.1 Birinci Uyum Paketi (2002)

4744 Sayılı Kanun ile yürürlüğe giren Birinci Uyum Paketi ile Ceza Yargılaması Usulü Kanununda ifade özgürlüğü tutuklananın yakınına acilen haber verebilmesi şeklinde genişletilmiştir (madde 107 ve 128). Bununla birlikte, gözaltı sürelerinde uluslararası standartlara ulaşılmıştır.

6.3.2.2 İkinci Uyum Paketi (2002)

4748 Sayılı Kanun ile yürürlüğe giren İkinci Uyum Paketi kapsamında; örgüt kurma hakkına, barışçıl toplanma hakkına sahip olmayı ve ifade özgürlüğünün kullanılmasını güçlendiren hususlar bulunmaktadır. Ayrıca insanlık dışı muamele sebebiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince verilen kararlar sonucunda Devlet Memurları Kanununda değişikliğe gidilmiş ve verilen tazminatların fiili işleyen personele rücu edilmesi hükme bağlanmıştır.

6.3.2.3 Üçüncü Uyum Paketi (2002)

4771 Sayılı Kanun ile yürürlüğe giren Üçüncü Uyum Paketi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hükümlerine uygun olarak Türkiye'de 1984'ten beri uygulanmayan ölüm cezası, terör ve savaş hariç tutularak kaldırılmıştır. Radyo ve Televizyon Kuruluşları Kanununda değişikliğe gidilerek farklı dil ve lehçelerde öğrenim ve yayın hakkı üzerindeki sınırlamalar kaldırmıştır.

6.3.2.4 Dördüncü Uyum Paketi (2003)

4778 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren Dördüncü uyum paketinde kamu görevlilerinin kötü muamele ve işkence suçları için izin alınarak yapılabilecek soruşturmalarda izin şartı kaldırılmış, fiillerden kaynaklı alınan hapis cezalarının ertelenmesi ya da başka bir tedbire çevrilmesi yasaklanmıştır.

Adli Sicil Kanunu'nda geçen 15 yaşını doldurmamış ya da 15-18 yaş arası çocuklar hakkında olan cezai müeyyideler 18 yaşını doldurmamış olan küçükler olarak değiştirilmiş ve 18

yaşından küçükler hakkında adli sicile geçirilen bilgilerin gizliliğinin önemi üzerinde durulmuştur.

6.3.2.5 Beşinci Uyum Paketi (2003)

4793 Kanun ile yürürlüğe giren Beşinci Uyum Paketi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararları uyarınca bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını içermektedir.

6.3.2.6 Altıncı Uyum Paketi (2003)

4928 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren Altıncı Uyum Paketi ile ölüm cezası, savaş hali hariç tutulmak üzere kaldırılmıştır. Töre cinayetleri ile namus cinayetleri için belirlenen cezalar ağırlaştırılmıştır. Terörizmin tanımında şiddet ve kuvvet kullanımı yer almıştır. Vatandaşların günlük kullandıkları lehçelerde TV ve radyo kullanımının önü açılmıştır. Geleneklere uygun görülmeyen isimler hakkındaki kısıtlamalar kaldırılmıştır.

6.3.2.7 Yedinci Uyum Paketi (2003)

4963 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren Yedinci Uyum Paketi'nde Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulü Hakkında Kanununda yapılan değişiklikle çocuk olma yaşı 15den 18'e çıkartılarak yeniden tanımlanmıştır. Farklı dillerde kurs açılabilmesinin önü açılmıştır.

6.3.2.8 Sekizinci Uyum Paketi (2004)

5218 sayılı Kanun ile kabul edilen Sekizinci Uyum Paketi genel anlamda idam cezası yerine ağırlaştırılmış müebbet hapis konusunda düzenlemeler içermektedir. Millî Güvenlik Kurulu tarafından Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kuruluna üye seçilmesi durdurulmuştur.

AB ile ilişkilerde gerekli önkoşul olan Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi çerçevesinde gerçekleştirilen reformların iç hukukumuza etkisi ve katkıları muhakkak yadsınamaz derecedir. Bu kapsamda temel yasalardan olan Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu gibi yasalarda düzenlemelere gidilmiş; özgürlükler ve temel haklar konusunda AB

standartları gözetilmiş; ceza sistemimiz açısından ölüm cezası bütünüyle kaldırılmış; denetimli serbestlik mekanizması iç hukukumuzda eklenmiştir. AB sürecinde hayata geçirilen gelişmeler; kötü muamele ve işkenceyle mücadelede etkili olunması, insan haklarını güçlendirmesi ve ifade özgürlüğünü artırması gibi yönleriyle, demokrasinin toplumda yayılmasına önemli katkılar sağlamıştır (Altıntaş, 2008: 13).

6.4 İlerleme Raporları Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin Çocuk Hakları Sürecine Etkileri (2005-2014)

AB Komisyonu, her yıl Kasım ayında aday ülkelerin adaylık yolunda gösterdikleri çabayı incelemek üzere Avrupa Parlamentosuna söz konusu ülke hakkında İlerleme Raporları sunmaktadır. AB ile Türkiye arasındaki ilişkileri açıklayan İlerleme Raporları; Türkiye'den beklenen gelişmeleri değerlendirmekte, gerekli kriterlerin yerine getirilip getirilmediğini incelemekte ve sorumluluklarını hatırlatmaktadır. Müktesebatı üstlenme kapasitesini gözden geçiren, bu yönüyle uluslararası arenada ve Türkiye'de AB Uyum Yasalarının iç hukuka etkisinin en objektif değerlendirildiği raporlar olarak karşımızda durmaktadır (Altıntaş, 2008: 2). Türkiye'nin ilk raporu 1998 yılında düzenlenmiştir.

Raporlar Çocuk Hakları açısından genel olarak kategorize edilmek istenirse bu alanlar; eğitim, sağlık, çocuk işçiliği, çocuk adalet sistemi, çocuk koruma sistemi, ve çocuk yoksulluğu ile bazı lokal gelişmelerin değerlendirildiği diğer başlığı olarak adlandırılabilir. Türkiye'nin yıllar içinde çocuk hakları açısından kat ettiği mesafe, İlerleme Raporlarında yer alan gelişmelerle daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle, söz konusu başlıklar altında 2005 yılı ve sonrasında Türkiye Cumhuriyetinin, İlerleme Raporlarına yansıyan hem başarılı adımlarına hem de eksikliklerine yer vermek yararlı olacaktır.

6.4.1 2005 İlerleme Raporu

- Eğitim alanında; çocukların ve özellikle kız çocuklarının bölgeler arası eşitsizliğine dikkat çekilmiş, eğitim haklarının ihlal edildiği belirtilmiştir.
- Çocuk İşçiliği alanında; Sokaklarda çalışan ve/veya yaşayan çocuklara temel eğitim ve sağlık hizmetlerini sunmak ve toplumsal bütünleşme için rehabilite etmek amacıyla MEB,

Sağlık Bakanlığı, Adalet ve İçişleri Bakanlığı ile ASPB temsilcileriyle oluşturulmuş Bakanlıklar arası komite ile sekiz ilde pilot uygulamaya geçilmiştir.

- Çocuk Adalet Sistemi alanında; 2005 yılında kabul edilen Çocukların Korunmasına ilişkin yeni yasayı olumlu bir gelişme kabul etmekle birlikte, 12-18 yaş aralığındaki çocukların suçlulukla ilgili hükümlerin ceza yasası kapsamında değerlendirilmesi uluslararası standartları yakalayamama olarak değerlendirmektedir. Çocuk suçlarıyla ilgili, sadece 16 çocuk mahkemesi ile üç islahevinin bulunması ihtiyaca cevap vermede yetersiz bulunmuş, söz konusu Çocukları Koruma Yasası kapsamında her ilde çocuk mahkemelerinin kurulması hatırlatılmıştır (European Commission, 2005).

6.4.2 2006 İlerleme Raporu

- Eğitim alanında; özellikle kız çocukları açısından bölgeler arası farklılıklar ve düşük düzeydeki okula kayıt sorununa değinilmiş, SYDTF tarafından yeni başlatılan 'şartlı mali transfer' programının başarısı vurgulanmıştır.

- Çocuk koruma sistemi alanında; 2005 yılı sonlarında Malatya'da SHÇEK'e bağlı bir yetimhanedeki çocuklara yapılan kötü muamele hatırlatılarak, sistemdeki eksiklikler belirtilmiştir.

- Çocuk İşçiliği alanında; 15 yaşın altındaki çocukların çalıştırılmasını yasakladığı Türk İş Kanunu ve Çocuğun Korunması Kanunu ILO sözleşmelerine uyumlu bulunmuş, etkinliğinin artırılması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

- Diğer alanlarda belirtilen hususlar ise; 15 yaş altı çocukların çalıştırılmaları ve eğitimden yararlandırılmaları hususundaki hükümlerin uygulamasının etkinleştirilmesi gerekliliğidir (European Commission, 2006).

6.4.3 2007 İlerleme Raporu

- Eğitim alanında; ilköğretimde %5 olan 2005-2006 eğitim-öğretim yılı cinsiyetler arasındaki fark, 2006-2007 eğitim-öğretim yılında % 4.6 olduğu, 2004 ile 2006 yılları içerisinde 114.734 erkek, 191.879 kız çocuğunun ilköğretime kazandırıldığı, ilköğretim kayıt oranının % 90 civarında olduğu fakat kız çocuklarının okul bırakma oranının üzerinde durulması gerekliliği vurgulanmıştır. İlköğretimde okullaşma oranının kız çocuklarında arttığı ancak, orta öğretimdeki kız-erkek çocuk arasındaki okullaşma oranı arasındaki büyük

farkın devam ettiği belirtilmiştir. Şartlı nakit transferi gibi okul öncesi ve ilköğretim kayıt oranlarının artmasına yönelik kampanyalarından olumlu bahsedilmiştir.

- Sağlık alanında; doğum anında ölen çocukların oranı yüksek bulunmuş, son 10 yılda kayıt edilmemiş çocuk oranının düşüşe geçmesine rağmen, güneydoğu ve doğuda 5 yaş altı çocukların kayıt edilmeme oranının yüksek seviyede kaldığı vurgulanmıştır. Bu durumun çocukların gelecekte eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşmada sıkıntı oluşturacağı hatırlatılmıştır.

- Çocuk koruma sistemi alanında; kurumlarda çocukların maruz kaldığı kötü muamele endişe verici bulunmuş, SHÇEK'in bakım ve koruma standartlarının değerlendirilmesi gerekliliği ile personelinin uzmanlaşması gerektiği vurgulanmıştır. Kurumsal korumaya alternatif olarak evlat edinmenin özendirilmesi tavsiye edilmiştir.

- Çocuk İşçiliği alanında; oran 1999 yılında %10.3 iken, 2006 yılına gelindiğinde % 5.9'a gerilemiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çocuk yoksulluğuna yönelik ulusal bir politika oluşturmaya çalışılması ve sokak çocuğunun en fazla bulunduğu yedi şehirde uygulanan eylem planları olumlu bulunmuştur. Buna rağmen sokak çocuklarının yaygınlığı, mevsimlik tarım işçileri, İş Kanunu'nun uygulanmasında eksiklikler ve çocuk işçiliği ile mücadele adına ayrılan milli kaynakların yetersizliği üzerinde durulmuştur.

- Çocuk Adalet Sistemi alanında; Çocuk Mahkemelerinin daha donanımlı hale getirilmesi ve sayılarının artırılması vurgulanmıştır. Hüküm giymeden tutuklu bulunan çocukların fazlalığı, nezarethanelerin olumsuz şartları ve çalışanların niteliklerinde kayda değer ilerlemeye gereksinim duyulduğu belirtilmiştir. Çocuk korumada çocukların bir soruşturmada uzman eşliğinde tek seferde dinlenilmesi, savcılık bünyesinde çocuklara yönelik hizmet veren birimlerin olması gerektiği gibi önemli hükümler içeren ÇKK'nın uygulanmasına yönelik çıkarılan yönetmelik önemli bulunmuştur (European Commission, 2007).

6.4.4 2008 İlerleme Raporu

- Eğitim alanında; 2006-2007 öğretim yılında %90 olan ilköğretim kayıtları oranı, 2007-2008 öğretim yılında %97'ye ulaşmıştır. İlköğretimde yaşanan cinsiyetler arası farklılıklar ise %4.6'dan %2.3'e çekilmiştir. Son üç sene içerisinde okul öncesi eğitim okullaşma oranı %28 yükseltilmiştir. Hedef; okul öncesi kayıt oranını %25'ten %50'ye ulaştırmaktır. MEB tarafından e-okul veritabanı oluşturulmuştur. Bu sayede, devamsızlıklar

tespit edilebilecek, kayıt sayısı artırılabilir. 2008'in Mayıs ayında, Eğitim Kurulu tarafından okula kayıt olmamış veya okuldan ayrılmış 10-14 yaş aralığındaki çocuklar için tanınacak ikinci bir şans olan hızlandırılmış müfredat çalışmaları olumlu bulunmuştur. Çalışan çocuklar ile Romanları hedef alan bu uygulama ve tarım sektöründe çalışanlara ulaşmaya çalışan seyyar okullar uygulaması takdir edilmiştir. 6-14 yaş aralığındaki 450.000 çocuğun devamsızlık yaptığı, e-okul veritabanı sayesinde ortaya konulmuştur.

- Sağlık alanında; Yeni Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu uyarınca, 18 yaşın altında bulunan bütün çocuklar, sağlık koruması içine alınmıştır ki bu durum; çok önemli bir gelişme olarak karşılanmıştır.

- Çocuk koruma sistemi alanında; SHÇEK'in sağladığı hizmetlerin kalitesini arttırmak için çaba gösterdiği ve ÇKK'nın uygulanmasında daha fazla sorumluluk üstlendiği belirtilmiştir.

- Çocuk Adalet Sistemi alanında; çocuk gözetimi ile ilgili kurumların personelleri yargı erkinin üyeleri dahil çocuk yargı sistemi konusunda eğitim almışlardır. Çocuk mahkemelerinin sayısı yetersiz bulunmuş olup, bu mahkemelerde görevli sosyal hizmetler uzmanı sayılarının az, iş yüklerinin fazla olduğu belirtilmiştir. Bu durum duruşmaların uzamasına dolayısıyla çocukların daha uzun süre tutuklu kalmalarına sebep olmaktadır. Gözaltı koşullarının hizmetin kalitesi ve fiziki koşullar açısından geliştirilmesi ile çocukların tekrar suça bulaşmamaları için şartlı tahliye sistemi geliştirilmesi de önerilen konular arasındadır.

- Diğer alanlarda belirtilen hususlar içinde ise; 2005 yılında %27.7 olan 15 yaş altı yoksul çocuk oranı, 2006'da %25.2'ye gerilediği yer almıştır (European Commission, 2008).

6.4.5 2009 İlerleme Raporu

- Eğitim alanında; 2007-2008 eğitim-öğretim yılında cinsiyetler arasındaki farklılıklar ilköğretimde % 2,3 iken, 2008-2009 eğitim-öğretim yılında yaklaşık olarak % 1 gerilemesiyle azalma göstermiştir. Okul öncesine kayıtlı öğrenci sayısı % 14 oranında artarak okul öncesi eğitim oranının % 33'e çıktığı belirtilmiştir. Okula gitmeyen çocukları belirleyebilmesi ve ulaşılabilmesi açısından e-okul sisteminin önemi tekrar vurgulanmıştır. Ülkenin doğusu ile batısı arasında % 10'dan fazla farklılık olduğu belirtilerek, ilköğretime kayıt konusunda bölgesel dengesizliklerin devam ettiği hatırlatılmıştır. Okula kayıt oranı ilkokulda % 96,5, ortaokulda ise % 58,5'tir.

- Sağlık alanında; 2008 yılında yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre beş yaşın altındaki çocuklar ile bebeklerde, ölüm oranlarının azaldığı, bebek ölüm oranının, 1998–2003 dönemi kıyaslandığında % 47’lik bir gerileme gösterdiği belirtilmiştir.
- Çocuk İşçiliği alanında; çocuk işçiliğiyle mücadelede etkili teftiş mekanizması bulunmadığından kayda değer bir yol alınmadığı vurgulanmıştır.
- Çocuk Adalet Sistemi alanında; 2005 yılında çıkarılmış olan ÇKK’ya göre ülkedeki her bir ilde çocuk mahkemelerinin kurulması gerektiği tekrar hatırlatılmış olup, bu mahkemelerin sayısının 40’tan 73’e yükseldiği ve her bir il yerine sadece 33’ünde bulunduğu belirtilmiştir. Çocuk ağır ceza mahkemeleri ise sadece 7 ilde bulunmaktadır. Adı geçen kanuna yapılan diğer bir atıfa göre, 18 yaş altı bütün vatandaşların çocuk olarak kabul edildiği ve dolayısıyla çocuk haklarından yararlanabileceği hatırlatılmıştır. Buna rağmen, Terörle Mücadele Kanununda 2006 yılında yapılan değişikliklerle, 15-18 yaş aralığındaki çocukların yetişkinler gibi yargılanabildiğine dikkat çekilmiş ve söz konusu çocukların sayısında önemli artış görüldüğü vurgulanmıştır. Ayrıca yetersiz sayıdaki Çocuk İslahevleri sebebiyle, tutuklu bulunan çocukların yetişkinlerin bulunduğu cezaevlerinde kalması konusundaki endişeler dile getirilmiştir. Gözaltı şartlarının iyileştirilmesi ile hapisanelerdeki çocuk sayısını azaltmak için şartlı tahliye sistemi sağlanması yeniden vurgulanmıştır.
- Diğer alanlarda belirtilen hususlar ise; 2007’de % 0,9 olan 15 yaş altı çocukların yoksulluk oranının, %26,1’e yükselmesidir. Bu oranın kırsal bölgelerde %42’ye kadar çıkabildiği kaygıyla dile getirilmiştir (European Commission, 2009).

6.4.6 2010 İlerleme Raporu

- Eğitim alanında; 2008-2009’da % 33 olan okul öncesi eğitime kayıt oranı, 2009-2010’da % 39’a yükseldiği, hem kız hem erkek öğrenciler için ilköğretime kayıt oranlarının arttığı ve ilköğretimdeki cinsiyetler arası farkın neredeyse kapandığı memnuniyetle dile getirilmiştir. 2008-2009’da % 59 olan orta öğretim kayıt oranı, 2009-2010’da % 65’e yükseldiği fakat 200.000 çocuğun okula devam etmediği vurgulanmıştır. Erkek çocuklar için % 68 olan orta öğretime devam oranı, kız çocukları için % 62’dir.

- Çocuk koruma sistemi alanında; bazı kuruluşlarda yaşanan istismar vakalarının medyada yer aldığı hatırlatılmış olup, çocuklara yönelik şiddetle mücadelede etkin mekanizmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.
- Sağlık alanında; çocukların sağlığının daha iyi izlenmesini sağlayacak olan Aile Hekimliği sisteminin tedricen genişletilmekte olduğuna değinilmiştir. 2008 yılı Nüfus ve Sağlık Araştırmasına göre beş yaş altı çocuklardan % 6'sının nüfusa kayıtlı olmadığı, bu oranın doğu bölgelerinde %11'e yükseldiği vurgulanmıştır.
- Çocuk İşçiliği alanında; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde Dezavantajlı Gruplar Daire Başkanlığı kurulması olumlu bir gelişme kabul edilmiştir.
- Çocuk Adalet Sistemi alanında; Terörle Mücadele Kanununa göre (2010) terör suçlusu olduğu iddia edilen çocuklar çocuk mahkemelerinde yargılanmalıdırlar. Adı geçen Kanun, terörle mücadelede yer alan ağırlaştırıcı hükümlerin çocuklarda geçerli olmadığını belirtmektedir. Sosyal hizmet çalışanları ve psikologların atanması ile şartlı tahliye sisteminin bütün illerde kurulması memnuniyetle karşılanmış olup, 2010 Eylül ayı itibarıyla 6.233 çocuğun şartlı tahliyeden yararlandırıldığı belirtilmiştir. ÇKK'yla 81 ilde çocuk mahkemelerinin kurulmasını gerektiği bu yıl da hatırlatılmış olup, 2010 Eylül'ünde, sadece 72'si faaliyette olan çocuk mahkemeleri sayısının 95 olduğu vurgulanmıştır.
- Diğer alanlarda belirtilen hususlar ise; çocuklara yönelik pozitif ayrımcılığın kabul edilmesi ve çocuk haklarına dair alınacak önlemlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı ile ilgilidir. TBMM Çocuk Hakları İzleme Komitesinin daha aktif olduğu fakat Komitenin gayri resmi olmasıyla sorumluluk almadığı vurgulanmıştır. % 24,4'e gerileyen 15 yaş altı çocuklardaki yoksulluk oranı genel yoksulluk oranından % 7,3 fazladır. Bu oran kırsal alanlarda artmaktadır. Dolayısıyla kırsal bölgelerdeki çocuk yoksulluğuyla yakından ilgilenilmelidir (European Commission, 2010).

6.4.7 2011 İlerleme Raporu

- Eğitim alanında; 2010-2011 eğitim yılında okul öncesi eğitim gören çocukların oranının ve öğretmen sayısının önceki yıla göre arttığı belirtilmiş olup, ilköğretime (1-8. sınıflar) kayıt oranlarının arttığı ve cinsiyetler arası farkın neredeyse ortadan kalktığı vurgulanmıştır. % 67,5 olan ortaöğretimdeki erkek çocuklarının oranı % 72,3'e, kız çocuklarının oranı ise % 62,2'den % 66,1'e artış gösterdiği, sonuç olarak cinsiyetler arası farkın cüzi de olsa arttığı dile getirilmiştir. İlköğretim ve ortaöğretime kayıt konusunda

bölgesel farklılıklar ile Roman çocukları ve mevsimlik işçi çocuklarının oranının hala endişe kaynağı olduğu hatırlatılmıştır. Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların eğitimi konusunda kabul edilen mevzuat olumlu bulunmuştur.

- Çocuk koruma sistemi alanında; çocuklara dair kurumlardan çıkarılarak topluma kazandırılmasına yönelik girişimler olduğu ancak bu hizmetin çok sınırlı kaldığı ve içerik yönünden geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kurumlara alternatif hizmet modellerinin geliştirilmesi, mevcut kurumlardaki koşulların iyileştirilmesi, ilgili çalışanların eğitilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

- Çocuk İşçiliği alanında; ölçülebilir bir ilerleme olmadığı, bu alandaki idari kapasitenin yetersiz kaldığı ve ulusal düzeyde izleme ve teftiş sistemi bulunmadığı, konuyla ilgili güncel veri eksikliğinin devam ettiği dile getirilmiştir.

- Çocuk Adalet Sistemi alanında; Ceza Muhakemesi Kanunu ile Terörle Mücadele Kanununun getirileri hatırlatılmış, fakat Kanunun tam olarak uygulanmadığı belirtilmiştir. 20 adet çocuk ağır ceza mahkemesinden 11'inin faaliyette olduğu, çocuk mahkemesi sayısının ise 75 olduğu, 12-18 yaş aralığında bulunan 2500 çocuğun hapisanede bulunduğu vurgulanmıştır. Her ilde çocuk mahkemesi olması gerekliliği bu yıl tekrar hatırlatılmıştır. Ülkenin hiçbir bölgesinde kapalı ıslahevi bulunmadığı belirtilmiştir.

- Diğer alanlarda belirtilen hususlarda ise; çocuk yoksulluğunun artış gösterdiğine dair kaygılar dile getirilmiştir (European Commission, 2011).

6.4.8 2012 İlerleme Raporu

- Eğitim alanında; okul öncesi eğitime kaydolan çocukların oranı %1 artarak %44'e ulaşmış, okul öncesi öğretmenlerinin sayısında ise %15 artış yaşanmıştır. 2011-2012 eğitim ve öğretim yılında orta öğretim ve ilköğretim kayıt oranları 6-13 yaş aralığı için %99,3 olmuştur. Bazı illerde kızlar için taşınabilir eğitim hizmeti sağlanmış fakat kapsama alanı sınırlı olmuştur. 2012-2013 eğitim yılında, çocuklara Türkiye'de kullanılan bazı dillerin dersini alma olanakları doğmuştur. Bölgelerarası farklılıklar ile Roman vatandaşların çocukları ve mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının devamsızlık oranları endişe konusu olmaya devam etmiştir.

- Çocuk Koruma Sistemi Alanında; aile odaklı bakım ve koruma politikasının benimsenmesiyle, kuruluş bakımından sıyrılmaya dair çalışmalar başlamış fakat yetersiz

kalmıştır. Mevcut kurumların şartlarının iyileştirilmesi, personelinin eğitilmesi tavsiye edilmektedir.

- Çocuk İşçiliği alanında; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı faaliyetleri yetersiz bulunmaktadır. Bu durumu gidermek için idari kapasitenin ve izleme mekanizmalarının artırılması tavsiye edilmektedir.

- Çocuk Adalet Sistemi alanında; çıkarılan kanuna rağmen, çocukların, terör örgütü suçundan tutuklanması ve ağır cezalara maruz kalması, sorgulama ve cezaevine giriş esnasında kötü muamele vakalarının devam ettiği hatırlatılmış, 19 çocuk ağır ceza mahkemesinden 9'unun faaliyette olduğu belirtilmiştir. Her ilde olması gereken çocuk mahkemelerinin sayısının, 67'si faaliyette olan 86 adet olduğu ve sayının tamamlanması gerekliliği ifade edilmiştir. 12-18 yaş aralığındaki çocuklardan 1830 çocuğun cezaevinde kaldığı ve söz konusu çocukların sadece 190'ının mahkûm olduğu dile getirilmiştir. Adana'da bulunan Pozantı Çocuk Cezaevindeki tutukluların cinsel istismar ile kötü muameleye maruz bırakıldıkları iddialarıyla, Ankara Sincan cezaevine sevk edildiği özellikle vurgulanmıştır (European Commission, 2012).

6.4.9 2013 İlerleme Raporu

- Eğitim alanında; %99 olan ilköğretimde okullaşma oranı, ortaöğretimde %70'lerde kalmış, %44'le okul öncesi kayıt oranı ise değişmemiştir. 2012-2013 eğitim ve öğretim yılında da bölgesel eşitsizlik düzeyinde farklılıklar devam etmektedir. Devamsızlık ve okulu bırakma oranlarının resmi olmasa da STK'lara göre yüksek olduğu belirtilmiştir.

- Sağlık alanında; çocuk ve bebek ölümlerinin azalması yönünde olumlu gelişim gözlenmiş olup, üreme sağlığı ve cinsellik konularının eğitim sistemine eklenmesi gerektiği tavsiye edilmiştir.

- Çocuk İşçiliği alanında; 2012'de yapılan son araştırmaya göre, 2006'dan bugüne gerileme yaşanmadığı vurgulanmıştır. 28 çocuk işçinin işyeri kazalarında öldüğü, 6-17 yaş aralığındaki çocuklardan %6'sının, ekonomik faaliyetlerde yer aldıkları belirtilmiştir.

- Çocuk Adalet Sistemi alanında; sınırlı kaynaklara dair endişeler dile getirilmiştir. Yasayla belirlenmesine rağmen hala uygulamada her ilde çocuk mahkemelerinin olmadığı vurgulanmıştır. 80'inin faaliyette olduğu 96 çocuk mahkemesinin bulunduğu, 18 çocuk ağır ceza mahkemesinden ise sadece sekizinin faaliyette olduğu belirtilmiştir. 2013 Mayıs ayı

itibariyle 12-18 yaş aralığındaki çocuklardan 2.000'inin cezaevinde olduğu, söz konusu çocukların sadece 200'ünün mahkûm olduğu dile getirilmiştir.

- Diğer alanlarda belirtilen hususlar ise; çocuk yoksulluğunda genel itibarıyla azalma olduğu fakat bölgesel farklılıkların ciddiyetini koruduğudur. Çocuk yoksulluğu azaltmak için yapılan sosyal yardım ve sosyal hizmet harcamaları yetersiz bulunurken, çocukların yaklaşık dörtte birinin yoksulluk çekmeye devam ettiği vurgulanmıştır. Bir kamu denetçisi yardımcısının özellikle kadın ve çocuk hakları konusunda görevlendirilmesi olumlu bulunmuştur. Fiziksel cezanın, hala birçok ortamda açık bir şekilde yasaklanmadığı belirtilmiştir. Ulusal çocuk hakları izleme sistemindeki eksiklikler dile getirilmiştir (European Commission, 2013).

6.4.10 2014 İlerleme Raporu

- Eğitim alanında; okul öncesi eğitimde okullaşma oranının düşerek %37 civarında kaldığı, ilköğretimde bu oranın %99,6'yı aştığı, ortaöğretimde ise uzaktan eğitim nedeniyle %6 arttığı belirtilmiştir. Ortaokulda cinsiyetler arası farklılıklar %1,5'ten %1,2'ye gerilemiştir. Eğitime erişimde bölgesel farklılıklar dile getirilmiştir.

- Sağlık alanında; 2013 yılında yapılan Nüfus Sağlık Araştırmasına göre, bebek ölümlerinde son beş yılda %23 azalma kaydedildiği ve 11 antijen aşılmasının %95'i geçtiği vurgulanmıştır.

- Çocuk İşçiliği alanında; 71 çocuk 2013 yılı içinde iş kazalarında hayatını kaybetmiştir.

- Çocuk Adalet Sistemi alanında; çocuklar için 22 ilde 31 adet adli görüşme odası oluşturulduğu, 9'u faaliyette olan 18 çocuk ağır ceza mahkemesi, 84'ü faaliyette olan toplam 100 çocuk mahkemesi olduğu belirtilmiştir. 2014 Mayıs ayı itibarıyla 12-18 yaş aralığındaki çocuklardan 1.649'unun cezaevinde olduğu, söz konusu çocukların sadece 487' sinin mahkûm olduğu dile getirilmiştir.

- Diğer alanlarda belirtilen hususlarda ise; çocuk yoksulluğu ile ilgili verilere göre, çocukların yaklaşık dörtte birinin yoksulluk çekmeye devam ettiği, çocuk yoksulluğu ile mücadelede şartlı nakit transferinin yetersiz kaldığı belirtilmiştir (European Commission, 2014).

6.4.11 2015 İlerleme Raporu

- Eğitim alanında; 12 yıllık zorunlu eğitime geçişle, okullaşma oranlarının arttığı, bu sayede; 2014-2015 eğitim yılında, çocukların %96'sının ilköğretime, %79'unun ortaöğretime, %94'ünün ortaokula, %54'ünün okul öncesine kayıt yaptırdığı belirtilmiştir. Okul devamsızlıklarının yüksek olduğu ve düzenli izlenmediği vurgulanmıştır. Eğitimin kapsayıcılığının artırılması (Roman çocuklar ve engelli çocuklar vb.) gerekliliği ile toplumsal cinsiyet farklılığının okul terklerindeki yeri üzerinde durulmuştur.
- Sağlık alanında; bebek ölüm oranlarındaki düşüşün devam ettiği belirtilmiştir.
- Çocuk Koruma Sistemi Alanında; çocuklara yönelik şiddeti önlemek için ulusal bir stratejinin bulunmadığı, bakım ve koruma hizmeti veren kuruluşların izlenmesinde etkili bir mekanizma olmadığı, istismar araştırmaların yetersizliği, evlenme yaşı ortalamasının arttığı ve bu konuda doğu illerindeki çocuk yaşta gerçekleştirilen evliliklerin sorun olmaya devam ettiği vurgulanmıştır.
- Çocuk İşçiliği alanında; çocuk işçiliğinin devam ettiği ve konuya daha fazla önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Çocuk işçilerin iş kazalarına kurban gittiği hatırlatılmıştır.
- Çocuk Adalet Sistemi alanında; çocuk mahkemelerinin bütün illerde açılmadığı, dolayısıyla olmayan illerde çocukların yetişkin mahkemelerinde yargılandığı tekrar dile getirilmiştir. 2014-2015 dönemindeki protestolarda yaklaşık 300 çocuğun gözaltına alındığı veya tutuklandığı vurgulanmıştır. Çocuk cezaevlerindeki orantısız artış, yetersiz personel, işkence ve kötü muamele, cezaevlerindeki kişiler tarafından birbirlerine istismar uygulandığı şikayetlerinin devam ettiği belirtilmiştir.
- Diğer alanlarda belirtilen hususlarda ise; kadın ve çocuk hakları konusundan sorumlu olan kamu denetçisinin çabaları takdir edilmiştir. Bununla birlikte, şikayet mekanizmaları yetersiz bulunmuştur. Sosyal koruma tedbirlerinin mevcudiyetine rağmen, çocukların yaklaşık %30'unun (7,4 milyon çocuk) nispi yoksulluk düzeyinde yaşamını sürdürdüğüne dikkat çekilmiştir (European Commission, 2015).

İlerleme Raporları ışığında görülen odur ki; Türkiye bir çizgide sürekli ve hızlı bir ivmede olmasa da, ilerleme yolundadır. Bu ilerlemede AB uyum süreci itici güç olarak karşımızda durmaktadır. Vatandaş'ın (2014) da değindiği üzere raporlar ülke gündeminde her yıl giderek azalan bir ilgi ile takip edilmektedir. Bu duruma 2002-2005 yılları arasında demokratik dönüşüm için sağlanmış iç dinamizmin sürdürülememesi yol açmıştır.

AB'nin; konjektöre göre değişen konumu ve politika uygulayıcılar üzerindeki etkileri farklı olsa da Türkiye'yi bir gelişim döngüsü içerisinde aldığı muhakkaktır. İlerlemeye alışmış, haklar kazanmaya başlamış, kendine uluslararası arenada yer bulan bir ülke olarak gelinen noktadan geri dönüşlerin kabul edilmez olacağı malumdur. Bu yolda Türkiye kendini bazen umutsuz bir yerde değerlendirse de; alışlagelen gelişmenin ister istemez oluşacağı konusu ümit vericidir. Burada sorulması gereken soru ilerlemeye odaklanmış bir ülke olarak önceliklerimizin ne olması gerektiğidir. Bu sorunun cevabında ise önemin; ülkenin geleceğinin belirleyicisi olacak yapıtaşlarına; çocuklarımıza verilmesinin gerekliliği olacaktır.

6.5 Kalkınma Planları

Kurulduğu tarihten itibaren Devlet Planlama Teşkilatı, mevcut hükümetlerce belirlenen amaçları gerçekleştirmek üzere 'Kalkınma Planları' hazırlamakla sorumlu tutulmuştur. Teşkilat 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. Aşağıdaki başlık altında 2005 yılı sonrasında geliştirilen Kalkınma Planlarında çocuk politikası boyutundaki mevcut durum analizleri ve hedefler incelenecektir.

6.5.1 Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

Plan öncesi döneme bakıldığında çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalarla, çalışan çocuk sayısında azalma olmasının ve zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasının olumlu gelişmeler olduğu değerlendirilmiş olsa da çocuk işçiliği sorununun önemini koruduğu görülecektir. Planlanan konular arasında çocuğun öncelikle aile yanında desteklenmesi, çocuk yoksulluğunu önlemeye dair politikalar üretilmesi, çocukların istihdam ve barınma konularında, ilgili bütün kurum ve kuruluşlarla koordinasyon halinde çalışmalar yürütülmesi gibi hususlar yer almaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006).

Dokuzuncu Kalkınma Planının çocuklarla ilgili belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşamadığını değerlendirdiğimizde temel risk göstergelerinde önemli bir iyileşme sağlanamadığı söylenebilir. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda dikkat çeken temel sorunların, Onuncu Kalkınma Planı'nın hazırlanması döneminde de ağırlığını koruduğu görülmektedir. Konu başlıklarına göre değerlendirdiğimizde 'Eğitim' başlığı altında, ana-baba eğitiminin

toplumun her kesimine ulaşmasının sağlanmasına yönelik çalışmalar önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ancak çocuk dostu okullar ve eğitime erişimde fırsat eşitliği gibi konularda beklenen gelişme sağlanamamıştır. ‘Koruma ve adalet sistemi’ başlığı altında; çocukların karşı karşıya kaldığı risklerin azaltılması ya da yok edilmesi konusunda temel bir dönüşüm sağlanamadığı, namus ve töre cinayetlerinin devam ettiği görülmektedir. ASPB’nin kurulması çocuk koruma sisteminde kurumlar arası eşgüdümün artırılması ve hizmet bütünlüğünün sağlanabilmesi ile koruyucu destekleyici hizmet anlayışının yaygınlaşması açısından önemli bir gelişme olmuştur. Erken uyarı sistemi ise çalışmaların devam ettiği bir konu olarak gündemdedir. ‘Sağlık’ başlığı altında anne çocuk sağlığı hizmetlerindeki ve temel sağlık göstergelerindeki iyileşmeye rağmen çocuk ihmal ve istismarı gibi konularda durum tespiti çalışmalarının yetersizliği göze çarpmaktadır. ‘Diğer’ konularda; veri toplama konusunda önemli adımlar atıldığı ve 10. Plan döneminde bu çalışmaların meyve vereceği, sunulan hizmetlerde sivil toplum kapasitesinin artırılması ve uzman meslek elemanı yetiştirilmesi gerekliliği hala önemini koruyan konular arasında değerlendirilmiştir (Hatun ve ark., 2014).

6.5.2 Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

Planda yapılan durum analizine göre sağlanan gelişmeler arasında; çocuklara dair sunulacak hizmetlerin yaygınlaştırılması ve bütüncül bir nazarla ele alınması amacıyla politika belgeleri hazırlanması, şartlı sağlık ve eğitim yardımları ile okullaşma oranlarının artırılması, gençlik kampları ve merkezlerinin yaygınlaştırılması, dezavantajlı çocuk ve gençlere yönelik sosyal destek programlarının uygulanması gösterilmiştir. Yapılan durum analizi sonucunda aşağıdaki politikalar planlanmıştır:

- Çocukların refahlarını artırmaya yönelik, sağlık ve eğitim hizmetlerinden daha fazla yararlanmalarının ve dezavantajlı çocukların sosyal kaynaşmalarının sağlanması
- Çocuk koruma ve adalet sistemleri; önleyici sistemler önceliğinde, işbirliği içinde takip-uyarı mekanizmalarıyla işleyerek, yeterli ve konusunda uzman insan kaynaklarına sahip olması, korunmaya muhtaç çocuklara sunulacak hizmetlerin, onların psiko-sosyal gelişimini destekleyecek yapıya ulaştırılarak sunulması
- En kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin önlenmesi
- Çocukların toplumsal hayata ve karar alma süreçlerine dahil olmalarının sağlanması ile dezavantajlı gençlerin katılımını da artıracak şekilde hareketlilik programlarının sunulması.

- Gençlerin zararlı alışkanlıklara ve şiddete eğilmelerini engellemek maksadıyla sosyo-kültürel alanlarda destekleyecek programların geliştirilmesi planlanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Eğitim alanında; öğretmen nitelikleri, bölgesel değişen sınıf mevcudu, eşitsizlikler ve öğretmen değişimi, ikili öğretim ve birleştirilmiş sınıf uygulamaları, eğitim planlarında sık değişiklik yapılması, yetersiz hayat boyu öğrenme faaliyetleri, finansman ve alt yapı sorunları ile okul terkinin hala varlığını sürdürmesi eğitim sistemi açısından zayıf yönler olarak sıralanmaktadır. Onuncu Kalkınma Planı'nda hedeflenen eylem ve uygulama stratejileri arasında; öğretmenlerin ve eğitim liderlerinin niteliğini artırmak, iller ve okullar arası beşeri ve fiziksel altyapı farklılıklarını azaltmak, erişim imkanlarını artırarak okullaşma oranlarını %100'e çıkarmak, anlamlı öğrenme hedefleri belirlemek, yapılacak araştırma sonuçlarına göre uygulanan politikaları sürekli değerlendirmek ve geliştirmek, eğitime ayrılan kamu ve özel kaynakları çeşitlendirerek artırmak sayılmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu, 2014).

Kalkınma planlarının ortak vurgusu; çocuk refahının sağlanması amacıyla, ailenin korunmasına öncelik verileceği ve aile yapısının güçlendirilerek, kalkınmayla birlikte ekonomik ve sosyal değişim sağlanacağı konusudur. Korunmaya muhtaç çocukların sosyal bütünleşmesi için uygulanacak politikalarda, ilgili kuruluşların etkinliğinin ve işbirliğinin artırılarak, aile odaklı bakım ve koruma hizmetlerinin sunulması gerekliliğine yer verilmiştir (Yolcuoğlu, 2009: 7).

Kalkınma planlarındaki hedefler incelendiğinde hükümetlerin planlanan politikalarda yetersiz kaldığı, çocuk haklarının hak ettiği önemi bulamadığı, toplumsal sorunların çözülmesi için beklenen ilerlemelerin ya çok yavaş kaydedildiği ya da kaydedilemediği görülecektir.

BÖLÜM VII

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sınırlı kaynaklar bulunan dünyada, sosyal politikaların hangi dezavantajlı gruplara ya da kişilere hangi riskli durumlar karşısında sunulacağı ve ne gibi haklarla çevreleneceği sorunu öncelik belirleme sorunudur. Önceliğin geleceğimizi inşa edecek çocuklarımıza verilmesi ve bu doğrultuda politika geliştirilmesi, devletlerin hem kendi geleceklerinde hem uluslararası arenada edinecekleri konumda büyük rol oynayacaktır.

Verilen rakamlar incelendiğinde genel olarak yıllar içinde kat edilen büyük bir gelişmeden bahsedilebilse de; varlığı aşikar sorunların devam ettiği görülmektedir. Bu sorunlar temelde eşitsizliğe dayanmaktadır.

Gelir dağılımındaki adaletsizlik ile artan bölgesel farklılıkların çocukların yaşam kalitelerini etkilediği, ihmal ve istismar ile yoksulluk kısır döngüsünün çocukların gelişimleri önünde engel oluşturduğu, eşit fırsatlar sunulamayan ortamlarda büyüyen çocukların sosyal hayatta risk oluşturacağı ortaya çıkmıştır. Yapısal dönüşüm sağlanamadan gerçekleştirilen iyi niyetli çabaların risk altında bulunan çocukların sayısında azalma sağlayamadığı, kalıcı çözüm üretilemediğinden risklerin tamamen ortadan kaldırılamadığı görülmüştür.

Eşitsizliklerin ayırt edilmeksizin her çocuğa tanınacak temel haklarla giderileceği ve bu konuda sosyal devlet ile birlikte sivil insiyatifin sorumluluk alması gerektiği muhakkaktır. Hali hazırda toplumun genlerinde yer alan ve aktarılan, çocuklara yönelik faydalı işler yapma arzusunun çocuk hakları kültürüyle tanışması ve biçimlendirilmesi değişimin başlangıç noktasını oluşturmalıdır. Bu durumda çocuklara, ana babalarının, diğer kişilerin veya kurumların tasarrufu altındaki bir mülk olarak değil, hak sahibi bireyler olarak bakılacaktır. Çocukların hak sahibi bireyler olmaları; ana babalarının, çocuklarla ilgilenen meslek elemanlarının ve politika uygulayıcılarının; çocuklara karşı sorumlu olmalarını gerektirecektir.

Hak temelli anlayışla çocuklara dair sunulan hizmetler temel sağlık ve eğitim hizmetleriyle sınırlandırılmayarak, katılım hakkı, bilgi edinme hakkı, sivil hak ve özgürlükler ile kendi görüşlerini dile getirme ve dikkate alınma hakkı gibi çok geniş yelpazede çeşitleneceklerdir.

Çocuk hakları kültürüyle biçimlenmiş bir toplumda; çocukların ihtiyaçlarının gönüllülük esasıyla karşılanması anlayışı, yerini yasal olarak tanınmış hakların yerine getirilmesi zorunluluğuna bırakacaktır. İhmal edilecek ya da ulaşılamayacak tek bir fert kalmayacaktır çünkü bütün çocuklar potansiyelini gerçekleştirme hakkına sahip olacaklardır. Söz konusu haklar, kültürel anlayışlar sonucu birbirinden önem farkı olan ya da görmezlikten gelenebilecek haklar olmayacaktır. Hepsi birbirine bağlı ve bölünemez olacaktır. Riskli ortamlarda büyüyen çocuklar hayırseverlerin hedefindeki edilgen yararlanıcılar değil, hakları dolayısıyla etkin katılımcılar halini alacaktır.

İlerleme Raporları ve TÜİK verileri ışığında bir değerlendirme yapıldığında; çocuklara yönelik oluşturulacak politikalarda öncelikle koruyucu ve önleyici, risklere maruz kaldığında ise rehabilite edici yaklaşımların uygulanması gerekliliği göze çarpmaktadır (UÇM, t. y: 2). Özsöz (2014: 26)'e göre 2014 İlerleme Raporu bize; çocuk hakları alanında gelişme kaydedilmiş olsa da gerçekleştirilen yasal düzenleme çalışmalarının devam etmesi gerektiğini söyler. Ozankan (2009: 129)'a göre ise Türkiye'de mevzuat açısından AB mevzuatına uygunluk olduğu söylenebilirse de, raporlarda belirtilen asıl sorun; kabul edilen sözleşmelere rağmen uygulamada yaşanan sıkıntılardır. Örneğin raporlarda okullardaki şiddetin çözümü hakkında başarıya ulaşılamamasının; etkili mücadele stratejileri geliştirilmediğinden ve takip mekanizmalarındaki yetersizliklerden kaynaklandığını ve ilgili kuruluşlara daha kararlı bir yol çizerek, kendi aralarında koordinasyonda bulunmaları gerektiğini belirtir (Çocuk Hakları Raporlama Sivil Toplum Kuruluşu Girişimi, 2011: 21). Bu örneklerden hareketle çocuk hakları konusunda Türkiye'nin AB'ye uyumundaki ana sorun; kabul edilen müfredatın uygulamasındaki aksaklıklar ile izleme mekanizmalarının bulunmayışındadır. Diğer bir deyişle; konuyla ilgili kanun, yönetmelik, strateji planları vb. gelişmeler önemli olmakla birlikte, gelinen noktada çocuk haklarının işlerliğini ve ihlalleri durdurma oranını bize rakamların söyleyeceği bir gerçektir. Bu yüzden yaş ve cinsiyete göre yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde veriler toplanarak analizi sağlanmalı ve elde edilen veriler ışığında bir bakış açısı geliştirilerek sosyal politika oluşturulmalıdır. Bunun sonucunda çocuklara ayrılan kamu kaynaklarının artırılması sağlanmalı ve titizlikle takibi yapılmalıdır.

Türkiye’de, okul bırakma oranlarının izlenerek çözüm bulunmasında ve engellilik riskleri bulunan çocukların uluslararası standartlar doğrultusunda tespit edilerek desteklenmesinde yetersizlikler göze çarpmaktadır. İlkokulda ve ortaokulda artan okullaşma oranına rağmen okul öncesi düzeyde bu oranın çok düşük kaldığı görülmüştür. Bölgeler arası farklılıklar; çocuk haklarının her boyutuyla ilgili karşılaşılabilecek riskleri artırmaktadır. Çocuk hakları ile ilgili sorumlulukları bulunan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın, birim ve kurumlar arasındaki koordinasyonunun, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde yetersiz kaldığı görülmektedir. Çocuklar için önleyici ve rehabilite edici tedbirlere öncelik verilmesinin karşılanması olası riskler göz önünde bulundurulduğunda en kesin ve muhtemel kötü sonuçları engelleyecek çözüm olacağı aşikardır.

Çocuk koruma sistemi Türkiye’de mevcut iki yasanın üzerinde şekillenmektedir. Bunlar; 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’dur. 2828 sayılı Kanunun üzerine inşa edildiği temel kavram korunmaya muhtaçlık iken 2005 yılında yasalaşan ÇKK olaya yeni bir yaklaşım getirerek, çocukları ihtiyaç sahibi bireyler olarak görmek yerine hak sahibi bireyler olarak öne çıkarmaktadır. Kanunun, çocuk hakları temelinde ilkeler barındırması ve kapsadığı yaş sınırı ile de uluslararası standartlarla uyumlu olması şüphesiz çocuk haklarının yörüngesi açısından önemli bir gelişme olmuştur. Çocuk koruma kapsamına, suça sürüklenen çocukların da dahil edilmesi, bu dezavantajlı grubun sadece ceza sistemiyle değerlendirilmemesi gerekliliğinin vurgulanması bakımından çok önemli bir adımdır. ÇKK’nın sağladığı olumlu kazanımlar yanında güçlendirilmesine devam edilmelidir.

Yasada sosyal çalışma görevlileri tanımı birçok farklı meslek grubunu kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Çocuklara yönelik sunulacak hizmetin kalitesini belirleyecek temel unsurlardan biri de hizmeti sunan insan kaynağıdır. Personel yetersizliğinden kaynaklanan ihtiyaçların giderilmesini amaçlayan böyle bir genişletme, anlaşılabilir olsa da; farklı disiplinlerden gelen meslek gruplarının bir anda bilmedikleri bir uzmanlık alanında etkili hizmet vermesini beklemek iyimserlikten öteye gidemeyecektir. Bu zor ama karmaşık olmayan bürokratik çalışmalara uyum sağlamanın, makul süreli ve yeterli olabilecek kapsamda bir hizmet içi eğitimle mümkün olabileceği açıktır. Bu yüzden ilgili bakanlığın tam kapasiteyle verimli ve ihtiyaca cevap verebilen bir hizmet sunması için beşeri sermayesi olan insan kaynakları konusuna hassasiyet göstermesi gerekmektedir.

Aile destek programları çocukları ve haklarını korumada ilk basamak olarak önem arz etmektedir. Bu programlar bütün aileler için ulaşılabilir hale getirilmeli ve zorunlu tutulmalıdır. Türkiye'nin geleneksel aile anlayışından kaynaklanan; ailenin kutsal olduğundan hareketle; her koşul ve şart altında bir arada tutulması gerekliliğiyle sağlanacak destek, çocuk koruma anlayışını temelden zayıf bırakacaktır. Çocuk ile aileyi koruma dengesinde ilgili meslek elemanları; çocuğun yüksek yararını öncelikli tutarak, ailenin her ferdine refah kazandıracak yaklaşımlarda bulunmalıdır. Nihayetinde her aile çocuklarının fiziksel ve ruhsal sağlıklı gelişimi için uygun ortam sağlayamayabilir. Aile destek hizmetlerinde; zor durumda olan ebeveynlere şartlarını çocuk yararına düzenleyici hizmetler geliştirilmelidir.

Türkiye'de çocuklar yapısal nedenlerle hak ihlallerine maruz kalabilmektedirler. Kendisine yapılacak şikayetleri analiz ederek, bu ihlallerin ortadan kalkmasına yardımcı olacak, tüm çocukların seslerinin yerelde ve genelde duyulmasını sağlayacak, yapısal değişiklikler için çalışmalarda bulunacak, etkisi yüksek ve muhakkak bağımsız bir ombudsmanlık sistemine ihtiyaç bulunmaktadır. Kuruluş aşamasında çocuklara yönelik ayrı bir ombudsmanlık ihtiyacı ve talebi dillendirilmiş olsa da, 2011 yılında kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu, farklı disiplinlere dayalı uzmanlıklar gerektiren, kadın haklarını, engelli haklarını ve çocuk haklarını tek bir ombudsmana bağlamıştır. Çocuk haklarının gelişimi ve hak ihlallerinin önlenmesi üzerinde beklenen etkili rolünün sağlanması için ihtiyaç olduğu üzere etkili ve bağımsız bir çocuk ombudsmanlığı kurulması önemli bir adım olacaktır.

Türkiye, çocuk haklarının gözetilmesi hususunda, özverili ve gönüllü kuruluşlara sahiptir. STK'lar, uluslararası kurum ve kuruluşlar, akademik camia ile özel sektör de yapacakları araştırmalarla çocuk haklarının tanıtımına ve güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Desteklendiği, işbirliği yapıldığı durumlarda daha da önemli roller oynayabilecek seviyededirler. Ne var ki, çocuk haklarının belirleyicisi, uygulayıcısı hatta denetleyicisi olarak ağırlıklı olarak devlet yörüngeli çalışılmakta, bu kesimlerin katkıları yeterince önemsenmemektedir. Çocuk hakları konusunda sivil inisiyatif güçlendirilmelidir.

Çocuk haklarına ilişkin çoğu alanda sorunların derinliğini daha iyi anlamak, durum değerlendirmesi yapmak ve etkili çözümler bulma kapasitesini güçlendirmek için çocukların karşı karşıya kaldıkları temel sorunlar hakkında araştırma ve verilere ulaşılmalıdır. Bu

veriler içinde savunmasız çocukların deneyimlerine özel bir önem verilmelidir. Çocukların kendilerini ifade etme, katılma ve yardım isteme becerilerini geliştirmek üzere meslek elemanları tarafından çocuklarla birebir temasa geçilmelidir. Ebeveynlerle yapılacak çalışmalarda çocuğunun sorumluluğunu alma bilinci ve çocuk yetiştirmenin uzun vadedeki etkileri konusunda bilgilendirme yapılmalıdır.

AB standartlarının gözetilmesi amacıyla yapılan değişimler sayesinde, mevcut yasalar geliştirilerek güncellenmiş, çocuk hakları ihlalleriyle etkin mücadele yönündeki tedbirler artırılmış, hak temelli, çocuğun yüksek yararı önceliğinde ve ayrımcılık gözetmeksizin uygulanması gereken politikalar güçlendirilmiştir. Yasal çerçevede uluslararası platformlarda çocuklara tanınan hakların pek çoğu Türk çocuklarına da tanınmıştır. Bununla birlikte yasal mevzuat çocuk hakları konusunu, korumacı düzeyde ele almakta katılımcı seviyeyi yakalayamamaktadır. Nüfusunun büyük çoğunluğu, çocuk ve gençlerden oluşan Türkiye'nin onlara dair yasası yoktur. Mevcut yasaları da çocuklarla ilgili birbirleriyle çelişebilecek farklı düzenlemeler içermektedir. Bu nedenlerle derleyici nitelikte bir Çocuk Yasası yapılmalıdır. Bu kapsamda eksikliklerin giderilmesi ve uygulamaların daha etkin bir hal alması için gündemde olan yeni anayasa çalışmaları çok önemli sonuçlar doğurabilecek nitelikte olduğundan önem arz etmektedir.

Yasal düzenlemeler yapılırken, hukuk, sosyal hizmet, eğitim, psikoloji gibi alanlardaki bilim insanları, araştırmalarıyla ve geliştirdikleri önerilerle kanun koyucuya yardımcı olmalıdırlar. İstismar ve ihmal mağduru çocukların yargılama usulleri özel bir yasayla tanımlanmalı, çocuk istismar mahkemeleri kurulmalı ve ihmal ve istismarın ortaya çıkmaması için caydırıcı mekanizmalar oluşturulmalıdır. Mevzuat uyumlaştırma çabaları takdirle karşılansa da hayata geçirilirken önleyici ve rehabilite edici yaklaşımların sözde kalmasından kaynaklı aksaklıklar göze çarpmaktadır. Kanunla belirlenen hakların takibinin yapıldığı bir sistemin oluşturulması ve uygulanmaması sonucu verilecek cezalar konusunda yıldırıcı bir etkisinin olması sağlanmalıdır. Eğitim ve sağlık konusunda gözle görülür gelişmeler sağlanmasında, söz konusu takip sistemlerinin ve yıldırıcı ceza sistemlerinin etkisi olduğu muhakkaktır.

Etkisiz bulunan TBMM Çocuk Hakları İzleme Komitesi yasaların hazırlanma sürecinde çocuk haklarının savunuculuğunu üstlenerek sürece dahil olmalı ve çocuk hakları konusunda

etkili strateji ortağı olmalıdır. Komitenin uygulamalarını şekillendirecek güçlü bir uzman kadroya sahip olması çok önemlidir.

Uluslararası standartların genel hükümleri iç hukuka yansımış olsa bile politika uygulamaları hedeflerin uzağında kalabilmektedir. Bu yüzden çocuk hakları konusunda uzlaşılan ilkelerin, uluslararası bir yaptırım ve denetim mekanizmasıyla takip edilmesi sağlanmalıdır.

Çocuk haklarının temel ilkelerinden olan ayırım gözetmeme ilkesinin hayata geçirilmesi için öncelikle toplum gelenek ve kültüründe yer bulmuş ayrımcılıklara karşı mücadele etmek gerekmektedir. Günümüzde özellikle kadına yönelik ayrımcılık, toplumsal ve kültürel anlayışlar nedeniyle daha çocukluk döneminde başlamaktadır. Aile ve toplum, kız çocuğuna erkek çocuğundan daha az olanaklar tanımakta ve çocuğa gösterdikleri özen, özellikle sağlık ve eğitim bakımından kız çocuğunu dezavantajlı bir pozisyona sokmaktadır. Birçok toplumda görülen ataerkil anlayış yapıları, kız çocuklarının daha çok ihmal ve istismar edilmelerine neden olmakta ve hayata yenik başlamaları anlamına gelmektedir. Bu durum ileride kadının statüsüne de etki ederek hayatlarının her safhasında ayrımcılığın en acımasızına, cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmalarına sebep olacaktır. Bu kısır döngünün kırılması için; gündelik yaşamda çocukların yararına dair olumlu yaklaşımlar artan bir ivme gösterse de, çocuk hakları konusunda mevcut kültürü restore ve rehabilite ederek yeni bir kültür oluşturmaya ihtiyaç vardır.

Aile henüz çocuğun bireysel kimliğini tam anlamıyla kabul edememiş, devlet ise çocuğun temel sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma hakkını önemle gözettiği halde, yeterli yaşam standardına sahip olma hakkını, korunma hakkını, ifade etme ve dikkate alınma hakkını, bilgi edinme ve katılım hakkını tam olarak içselleştirememiştir. Bu durum bazı ihlallerin görmezden gelinmesine sebep olmaktadır. Bu sebeplerden oluşturulması gereken yeni kültürde; çocuklar ana-babaları dahil hiç kimsenin mülkü olarak algılanmamalı, ana babalar ve politika uygulayıcıları tarafından her şart altında hak sahibi bireyler olarak görülmeli ve üstlerine düşen sorumlulukları sorunsuz yerine getirmelidirler. Bütün erkek ve kız çocuklarının nerede yaşadıklarına bakılmaksızın yeterli bir refah düzeyine ulaşip korunması sağlanmalıdır.

Eşitsizliği, yoksulluğu, işsizlik ve gelir farklılıklarını ortadan kaldırmayı; şiddeti normalleştiren hatta hoş gören ve sürdürülmesine yol açan tutum ve anlayışlarla baş etmeyi; sosyal dışlanmaya maruz kalmış ailelerin rehabilitasyondan geçirilerek topluma kazandırılmasını hedefleyen politikalara öncelik verilmelidir.

Mevcut nüfus artış politikası ailelerden en az üç çocuk talep etmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi için aileler; kreş, sağlık, kaliteli eğitim gibi tıkanıklıkları alanları ortadan kaldıracak şekilde desteklenmelidir. Çocuk sahibi olacak ailelerin ihtiyaç duyabilecekleri hizmetlerin sunumu için planlama yapılmalı ve bu hizmetlere her kesimin koşulsuz ve kolayca ulaşabileceği bir politika geliştirilmelidir. Çocuklu aileler için temel konularda gelir güvencesi sağlanması sosyal devletin birinci önceliğini oluşturmaktadır.

Çocuğun risklerden korunmasını sağlamak için tedbir alınmasını kapsamaması gereken çocuk koruma kavramı, daha çok, çocuğun risklere maruz kaldığında yapılacakları içeren bir yapı niteliğindedir. Çocuk koruma sisteminin diğer önemli eksikliği ise şüphesiz korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara tam ulaşamamasıdır. Yasal olarak tanımlanmasına ve vatandaşlık görevi olarak kabul edilmesine rağmen, aile kutsalına dokunulmaması gerektiğine inanılan toplumsal değerler nedeniyle bildirim mekanizmaları işletilememektedir. Çocuk koruma hizmetlerinin yerelde yeterli örgütlenmeye sahip olmaması nedeniyle ise; ailede şiddet gören, erken evlendirilen, eğitimi bırakmak zorunda kalan ve güç koşullar altında çalıştırılan çocukların sayısı hala oldukça fazladır. Bu noktada bildirim ve şikayet mekanizmalarının bilinirliğinin artırılması ve etkinliğiyle caydırıcılık içermesi son derece önemli olacaktır.

Çocuk koruma sistemi disiplinler arası eşgüdüm çalışmaları gerektirmektedir. Bu da konusunda uzman meslek elemanlarının özverili şekilde işbirliği içinde çalışmalarıyla mümkün olacaktır. Aynı zamanda uzmanlar koruma sisteminin temel prensipleri doğrultusunda karar vermeli ve aile odaklı mı çocuk odaklı mı çalışılması gerektiğini muhakkak yerinde ve uygun tespit etmelidir. Bu iki odak arasındaki dengede çocuk haklarının temel ilkelerinden olan çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir.

Sosyal yardımlar, çocuklara yönelik sunulacak sosyal hizmetler sisteminde önemli bir unsur olmakla birlikte, sorunların çözümünde tek başına etkili olmayacaktır. İhtiyaca göre

yapılması gereken yardımlar; aile hekimliğine benzer aile danışmanlığıyla, ailelere özel değerlendirilmeli ve sorun çözülemez hale gelmeden müdahale edilmelidir. Çocuk koruma sisteminin etkili bir şekilde işleyişini sürdürebilmesi için ise; ulusal düzeyde kapsayıcılığı artırılarak bütüncül bir yaklaşım geliştirilmelidir.

Toplumsal kurumlar ile eğitim kurumları arasında karşılıklı ve doğurgan bir ilişki vardır. Bu sebeple toplumda var olan ihmal ve istismar okula yansıtacağı gibi ihmal ve istismarın okulda engellenmesi de topluma yansıtacaktır. Okullar kendilerini çocuk haklarının tanıtılması ve yaygınlaştırılmasından sorumlu kurumlar olarak görmeli, bütün uygulamalarında çocuk katılımına verdikleri önemle çocukların ve ailelerinin gözünde çocuk algısının değiştirilmesinde rol oynamalıdır. Okullarda dezavantajlı çocuklar tespit edilmeli ve bu çocuklara acil gerekli müdahale gerçekleştirilmelidir. Yaşam standartını olabildiğince yüksek tutarak; sosyo-kültürel yönden sağlıkla gelişimini tamamlaması için, erken çocukluktan başlamak üzere, tüm okullarda müfredat programlarına şiddet karşıtı, çocuk haklarının savunucu bir eğitim programı yerleştirilmelidir. Gençlerin toplum bilincini geliştirmek, sosyal sorumluluk duygusunu güçlendirmek, özgüveni artırmak, kariyer hedefleri üzerinde olumlu etkiler oluşturmak amacıyla gönüllü çalışmalarda yer almaları sağlanmalıdır. Toplumda gönüllülük kavramına yönelik bilincin oluşturulması aynı zamanda sorunların çözülmesinde temel ihtiyaç olan insan kaynağı açığını da karşılamış olacaktır.

Göç çocukları ile mülteci ve sığınmacı çocuklar; anne babaya güveni de sarsacak şekilde ortaya çıkan belirsizlik, olumsuz ve güç koşullar, aile içi uyuşmazlıklara eşlik edecek ihmal ve istismarlar ile birçok riskli faktöre aynı anda ve bir arada maruz kalmaktadır. Bu durum onlara; diğer riskli gruplara göre, önleyici ve rehabilite edici politikalarda öncelikli olma hakkı tanınmalıdır. Söz konusu çocukların kendi kültürlerini koruyabilme imkanları da tanınarak o ülkeye uyum sağlamalarına olanak tanınacak düzenlemeler ivedilikle yapılmalıdır. Sosyal boyutu göz ardı edilerek güvenlik odaklı gelişen göçle ilgili politikalar uluslararası ilişkileri de içerecek şekilde çok boyutlu ele alınmalıdır. Çocuklara yolculukları sırasında yaşadıkları fiziksel, duygusal ve psikolojik travmanın giderilmesine yönelik, çocuk haklarını gözetken yeterli sağlık, eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilmelidir. Güvence altına alınmış bir hukuki statüye erişim, haklarına ulaşmak adına çocuklar ve aileleri için hayati önem taşımaktadır.

Türkiye gibi erken evlilik oranının, cinsel istismarın hatta ensestinin ve obezitenin ciddi boyutlarda olduğu bir ülkede eğitim alanındaki diğer bir katkı; okullarda sağlık, cinsel sağlık, üreme sağlığı ve kişilerin bedenleri üzerindeki karar verme hakları konularında çocuklara bilgi verilmesini ve doğru yönlendirmelerini içermelidir.

Engelliliğe sebep olabilecek akraba evliliği, gebelikte sakınılması gereken durumlar, doğum sırasında dikkat edilmesi gereken yaklaşımlar, erken ve geç yaş gebeliklerinin riskleri vb. konularda toplumsal bilinç sağlanmalı ve mümkünse engellilik baştan engellenmelidir. Engelli olan bireylerin ise sosyal dışlanma sorununu çözmek üzere hareket planı geliştirilmeli, toplumda kabul görülmeleri sağlanarak fırsat eşitliği sunulmalıdır.

Eğitimde bölgeler arası cinsiyet farklılıkları açısından kız çocuklarının okullaşmasının düşük olduğu yerlerde, kadın öğretmenler için de uygun şartlar sunulması şartıyla, daha yoğun olarak istihdam edilmeleri sağlanmalı ve bu durum hem örnek olunması amacıyla hem de ebeveynlere ulaşılmasıyla çözümlenmeye çalışılmalıdır. Okula devam eden çocuklara yönelik; okul bağlarını kuvvetlendirmek ve bölgeler arası farkları ortadan kaldırmak amacıyla Çocuk Okuma Odaları, Çocuk Kulüpleri gibi kurumlar, özellikle ilçe merkezlerinde ve yoksul mahallelerde yaygınlaştırılmalıdır. Mevsimlik tarım işçisi olmaları sebebiyle okul devamsızlığı yapmak zorunda kalan çocuklara yönelik, eğitim dışı kalmamaları için yerinde eğitim düzenlemeleri yapılmalıdır.

Şiddetin, sorun çözmede öğrenilen ve kırılmayan bir kısır döngü oluşturduğu düşünüldüğünde toplumları şiddetten arındırmaya giden yolun başı olarak, çocukları şiddetten koruma alanında yapılacak çalışmaların önemi aşikardır. Çocukların ihmal ve istismardan korunması için alınması gereken önlemler; öncelikle çocukların riskli kişi ve ortamlardan uzaklaştırılmalarını içermelidir. Bu uzaklaştırma günümüz için hem fiziki hem de sanal ortamlarda gerçekleştirilmelidir. Güvenli sanal ortam oluşturulmasına yönelik tedbirler alınırken, özgürlükler dengesinin kurulmasında çocuğun yüksek yararının gözetilmesi öncelikli olmalıdır. Bu durum pozitif ayrımcılık kapsamında değerlendirilmelidir.

Madde kullanan çocuklara yaklaşım ve onların rehabilitasyonları konusunda özel ihtisaslaşmış personel yetiştirilmeli ve sayıları artırılarak kolay ulaşılabilir bir çözüm olarak

ailelerin yardımına sunulmalıdır. Anne babaların ve çocuklarla en az anne baba kadar zaman geçiren öğretmenlerin madde kullanımına ilişkin farkındalığı artırılmalıdır. Madde kullandığı tespit edilen çocukların vakit kaybetmeden konusunda uzman kişilerle irtibatının sağlanması ve yontemsiz yaklaşımlarla çocukların içinden çıkılmaz duruma düşmeleri engellenmelidir.

Çözüm arayışlarında cinsiyetle ilgili konulara ve bunların şiddetle ilintisine muhakkak yer verilmelidir. Erkeklerle, yerleşik cinsiyet rol kalıplarının şiddete yönelik etkide bulunduğu öğretilmeli bu döngüyü kırmada işbirliği içinde olmaları sağlanmalıdır. Erkek bilinçlendirilmesi kadar erkekleri yetiştiren annelerin bilinçlendirilmesi de gözden kaçırılmaması gereken önemli bir husustur. Şiddetin hiçbir türüne hiçbir nedenle tolerans göstermeden geleneksel kalıplar caydırıcı cezalarla engellenmelidir. Bu noktada en önemli etken kişi üstünde daha yoğun hissedilecek toplumsal tepki olacaktır. Bunun sağlanması için sosyal farkındalık oluşturulması gerekmektedir. Sosyal farkındalık, ülke içinde ve uluslararası arenada eşgüdömlü çalışmalar ve ilgili kurumlarla işbirliği sayesinde olacaktır. Bu maksatla kitle iletişim araçları, eğitim kurumları, ilgili bakanlıklar ve STK'lar kendi sorumluluklarını yerine getirirken; kahvehaneler, camiler gibi her alan kullanılarak halkın kanaat önderlerine ulaşılmalı ve onlar aracılığıyla temelden etkili değişim sağlanmalıdır. Burada her alanda verilmesi gereken en temel mesaj; çocukluğunda korunamayan ve geliştirilemeyen kişilerin, toplumun geleceğine hem maddi hem de manevi açıdan yüksek maliyet yükleyeceği gerçeğidir.

Önleme, erken tespit ve acil müdahale konusuna önem verilmelidir. Çocuğa karşı ihmal ve istismarı bildirmenin sadece onlarla çalışan profesyoneller için değil bütün toplum açısından bir yükümlölük haline gelmesi sağlanmalı ve bunun için bildirim mekanizmaları ulaşılabilir ve etkili hale getirilmeli, çocuklara içine düştükleri çözölmez gibi gözüken sorunlar açısından yardım alabilecekleri merciler olduğu ve çaresiz olmadıkları öğretilmelidir. İhmal ve istismara uğrama kadar şahit olmanın da çocuk üstünde kalıcı hasarlara yol açacağı vurgulanmalı alınacak tedbirler bu açıdan da değerlendirilmelidir. Aile içinde veya toplumun her alanında, fiziksel ceza çok ciddi kanuni yaptırımlarla engellenmeli ve bütün ortamlarda bu türden uygulamalara sıfır tolerans gösterilmelidir. Yedi gün 24 saat etkili çalışacak ALO Çocuk Hakları Danışma Merkezi kurulmalı ve denetlenerek en iyi hizmeti sunması sağlanmalıdır.

İhmal ve istismar uygulanmasında etkili faktörlerden olan alkol ve/veya madde bağımlılığına karşı etkili önleme mekanizmaları geliştirilmeli, bu tür durumlara yönelik tedavi hizmetleri kalite ve ücret olarak, tüm nüfus açısından rahatlıkla erişilebilir hale getirilmelidir.

Çocuk işçiliğini önleme konusunda çalışma alanlarında sıkı denetimler ve düzenlemeler yapılmalıdır. Bunun öncesinde çocuklarını günü kurtarmak için çalışmaya mecbur eden aileler için çareler bulunmalı; coğrafi ve kentsel eşitsizliklerin giderilmesi, gelir dağılımı adaletsizliğinin ortadan kaldırılması, yoksulluğun önlenerek refahın tüm topluma yaygınlaştırılması gibi sorunun temeline inerek, sorunun kökten çözülmesi sağlanacak politikalar geliştirilmelidir. İstihdam ve eğitim alanlarında cinsiyet farklılıklarından kaynaklanan ayrımcılıkların ortadan kaldırılması öncelikle gerçekleştirilmesi gereken köklü çözümler arasındadır.

Çocuk adalet sistemi alanında yasanın gerekliliklerinden olan her ilde çocuk mahkemesi kurulması şartı ve çocukların mahkeme sürelerinin kısaltılarak tutukluluk hallerinin en kısa sürede sona ermesi, tutukluluk halinin gerekli olduğu durumlarda ise; uygun şartların sağlanması son derece önem arz etmektedir. Mahkemelerde görevli sosyal hizmet uzmanlarının artırılması, duruşmaların kısaltılmasına dolayısıyla çocukların özgürlüklerine daha çabuk kavuşmalarına yol açacaktır. Çocuklara rehabilitasyon süreciyle birlikte şartlı tahliye sistemi getirilmesi hem çocuklara yeni bir şans verilmesi açısından hem de yeniden suça bulaşmasını engellemek amacıyla gerçekleştirilmelidir. Çocuk yargılama sürelerinin kısaltılarak hüküm giymeden bekleyen tutuklu çocukların, biran önce davalarında sonuca gidilmeli ve sayıları son derece az olan çocuk eğitim evlerinin ve müstakil çocuk kapalı ceza infaz kurumlarının sayılarının artırılması sağlanmalıdır. Çocuk mahkemeleri; sayı, altyapı ve insan kaynağı konularında geliştirilmelidir.

Türkiye’de medyanın; çocuk dostu bir anlayışa bürünerek, ihlalleri önlemede rol alarak hizmet vereceği yeni bir anlayışa ihtiyacı vardır. Diğer alanlarda olduğu gibi medya alanında da beklenen yeni anlayışın oluşması Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi temel ilkeleri olan çocuğun yüksek yararı, çocuğun görüşlerinin dikkate alınması, ayrımcılık yapılamayacağı, çocuğun yaşama ve gelişme hakkı gibi esaslar etrafında kurgulanmalıdır. Medyanın ticari kaygılara sahip olması bu durumu çok zorlaştırmaktadır. Bunun sonucunda

söz konusu hususlara ait görev, devlet ve bağımsız bir üst kurul aracılığıyla sağlanmalıdır. Medya çalışanlarına yönelik önce bilinçlendirme sonra ise etkin denetim mekanizması geliştirilmelidir. Çocuğa yönelik önlemler muhabir bazında başlamalı, haber merkezinde çocuğun yüksek yararına yönelik ifşa olmaması, sosyal ve psikolojik olumsuz etkilere maruz kalmaması, haberin çözüm odaklı olması gibi önlemlerle devam etmelidir. Çocukla temas eden her meslek elemanı gibi her medya mensubu da çocuk hakları konusunda uzmanlık kazanmalı ve ona göre haber yapmalıdır. Gazeteciler habere ulaşma sürecinde, üzerlerindeki rekabet baskısına rağmen, travmaya maruz kalan çocukların korunması için gerekli etik kuralları göz önünde bulundurmalıdır.

Medya, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının tekrar üretildiği etkin bir sektördür. Görsel ve işitsel medyanın özellikle yeni nesil tarafından yoğun kullanılan internet ortamının toplumsal cinsiyet farklılığını besleyecek ya da kadını metalaştıracak her türlü olumsuz içeriğe karşı korunması son derece önemlidir. Bu hususta medyada çocuk hakları ihlallerinin varlığını değerlendirmesi gereken kurum Radyo ve Televizyon Üst Kuruludur. Söz konusu kurumun var olan yapısında çocuk katılımı ya da çocuk haklarını gözetilen bir mekanizma bulunmamaktadır. Çocukları yönlendirmede önemli bir etkisi bulunan medyanın denetlenmesinde, çocuğun yüksek yararını gözetilecek personelin çalıştırılması yerinde olacaktır.

Kitle iletişim araçları bilinçle kullanıldığı takdirde; çocukların sesinin duyulduğu, katılımlarının üst düzeyde sağlandığı, çocukları güçlendiren ve haklarını bilmelerini sağlayan ve karşılaştıkları sorunları ele alan ve çözümleri konusunda yol gösteren, diğer bir deyişle çocuk hakları kültürünün yerleşmesi ve yaygınlaştırılması konusunda yardımcı olan en yaygın ve etkili araç olacaktır.

Sonuç olarak çocukların güvenle yaşayıp büyüebileceği bir ortam için; algıda niteliksel bir değişim sağlanmalı, toplumun bütün kesimleri çocuk hakları ihlallerinin hem çocuklar hem toplum üzerindeki olumsuz etkileri hakkında yeterince bilinçlenmeli; tüm meslek grupları arasında çocuklara daha iyi koruma sağlanması hususunda köprüler oluşturulmalı; bugünün çocuğu yarının yetişkini bireyler için yüksek yararı gözetilen politikalar üretilmeli başka bir deyişle, çocuk haklarına saygı kültürü toplumun tüm katmanlarına ve dokusuna nüfuz etmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Acar, H. (2007). Duvarların Dışındaki Yaşam “Çocukların Anlatımıyla Sokaklar”. Eğitim Bilim Toplum, 5(20), 85–115. <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr/index.php/ebt/article/view/351/pdf> adresinden erişildi.
- Acar, H. (2010). Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu. Ankara: SHÇEK Genel Müdürlüğü.
- Acar, H. (2012). Kalkınma Bakanlığı Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Ön Rapor. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Acar, H., Duyan, G. Ç. (2012). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Temel İlkeleri Işığında Türkiye'nin Çocuk Fotoğrafını Yorumlamak. Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu içinde (s. 400–409). Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun. (2003). T.C. Resmi Gazete, 24997, 18 Ocak 2003.
- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. (2012). T.C. Resmi Gazete, 28239, 20 Mart 2012.
- Akar, L. Ö. (2013). Çocuk Hakları Bağlamında Çocuklarda Eğitim Hakkı (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 350838).
- Akkaş, İ. (2015). Suriyeli'ler: Sınırlar Ötesindeki Yaşam Mücadelesi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 5(1), 92–114. 01.01.2016 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/nevsosbilen/article/view/5000159820> adresinden erişildi.
- Aktürk, S. (2006). Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Çocuk Hakları ve Güvenliği (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 186715).

Akyüz, E. (2001, Eylül). Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı. Milli Eğitim Dergisi, (151). 28.05.2015 tarihinde http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/akyuz.htm adresinden erişildi.

Akyüz, E. (2010). Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması. Ankara: Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.

Altıntaş, Ö. F. (2008). Avrupa Birliği'ne Aday Ülke Olarak Türkiye'de AB Uyum Yasalarının İç Hukuka Etki ve Katkısı. Ankara: Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. 21.12.2014 tarihinde <http://www.abgm.adalet.gov.tr/e-kutuphane/AB%20uyum%20yasalar%C4%B1n%C4%B1n%20i%C3%A7%20hukuka%20etkisi%20ve%20katk%C4%B1s%C4%B1.pdf> adresinden erişildi.

Amerikan Okul Psikologları Birliği. (2002). Çocuğunuzun Okulla İlgili Sorunlarını Çözebilirsiniz (Çev. F. Z. Dağdır). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Arcan, H. E. (2011). Medya Bağlamında Çocuk Hakları. Mustafa Ruhi Şirin (Haz.). Çocuk Hakları ve Medya içinde (s.247-262). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. 21.06.2015 tarihinde http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/08/sosyal_model_ozurluler.pdf adresinden erişildi.

Arkadaş- Thibert, A., Salman, H. F. (2013). Çocuğa Karşı Şiddeti İzleme Göstergeleri Kılavuzu. Ankara: UNICEF.

Ataman, H. (2008). Eğitim Hakkı ve İnsan Hakları Eğitimi. İzmir: İnsan Hakları Gündemi Derneği.

Atılğan, A., Atılğan, E. Ü. (2009). Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye'deki Düzenleme ve Uygulamaların Değerlendirilmesi. Ankara: İnsan Hakları Ortak Platformu.

Avcı, M. (2008). Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1), 49–73. 03.01.2015 tarihinde <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisobil/article/view/1020000472/1020000465> adresinden erişildi.

- Bahar, G., Savas, H. A., Bahar, A. (2009). Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(12), 51–65. 03.01.2015 tarihinde <https://sozkonusucocuksa.wordpress.com/2015/03/22/cocuk-istismari-ve-ihmali-bir-gozden-gecirme/> adresinden erişildi.
- Basın Kanunu. (2004). T.C. Resmi Gazete, 25504, 26 Haziran 2004.
- Başer, H. (2013). Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli “Çocuk Evleri” (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Baykal, T. (2008). “Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Sosyal Politika Uygulamaları İçinde, Risk Grupları Üzerine Bir Değerlendirme” (Doktora Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 277091).
- Beleli, Ö. (2012). Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi Türkiye Ülke Raporu. UNICEF.
- Belgin, D. (2008). Anayasa’nın 90. Maddesinde (7 Mayıs 2004) Yapılan Değişikliğin Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Ankara Barosu Dergisi, 66(4), 110–113. 29.03.2015 tarihinde <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2008-4/10.pdf> adresinden erişildi.
- Berghan, S. (2014). Türkiye’de Çocuğa Karşı Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismar. Alp Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.
- Beşpınar, F. U., Aybars, A. İ. (2013). Erken Yaşlarda Çocuk Refahı ve Kadın İstihdamı Politika Belgesi. UNICEF.
- Beyaztaş, F. Y., Özen, B., Bütün, C. (2014). Fiziksel Çocuk İstismarının İncelenmesi. Medicine Science, 3(2), 1315–1331. doi: 10.5455/medscience.2014.03.8128
- Bilgin, R. (2009). Diyarbakır’da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8(27), 232–244. 03.01.2015 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/download/5000068219/5000063282> adresinden erişildi.
- Bilgin, R. (2012). Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler: Diyarbakır Örneği. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(15), 79–96.

09.01.2015

tarihinde

<http://arastirmax.com/system/files/dergiler/2053/makaleler/8/15/arastirmax-sokakta-calisan-cocuklari-bekleyen-risk-tehlikeler-diyarbakir-ornegi.pdf> adresinden erişildi.

Boran, P., Gökçay, G., Devecioğlu, E., Eren, T. (2013). Çocuk Gelinler. Marmara Medical Journal, 26(2), 58–62. doi: 10.5472/MMJ.2013. 02751.1

Boybek, S. (2009). Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği (Uzmanlık Tezi). Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Buğra, A. (2005, Aralık). Yoksulluk ve Sosyal Haklar. Sunulan Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul. 02.12.2015 tarihinde <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/y/o/yoksulluk-ve-sosyal-haklar-ayse-bugra.pdf> adresinden erişildi.

Buz, S. (2003). Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış. Aile ve Toplum, 2(5). 02.01.2016 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/spcd/article/view/5000108060/5000100770> adresinden erişildi

Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (2004). T.C. Resmi Gazete, 25531, 23 Temmuz 2004.

Ceza Muhakemesi Kanunu. (2004). T.C. Resmi Gazete, 25673, 17 Aralık 2004.

Cılga, İ. (2001, Eylül). Demokrasi İnsan Hakları Kültürü ve Çocuk Hakları. Milli Eğitim Dergisi, (151). 28.05.2015 tarihinde http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/cilga.htm adresinden erişildi.

cocukhizmetleri.aile.gov.tr 09.12.2015 tarihinde erişildi.

cocukmeclisi.ankara.bel.tr 29.04.2015 tarihinde erişildi.

Council of Europe (2007). Abolishing Corporal Punishment of Children Questions and Answers. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Council of Europe (2009). Integrated Strategy Against Violence Council of Europe Policy guidelines on integrated national strategies for the protection of children from violence. Council of Europe. 24.12.2014 tarihinde http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/docs/COE_Recommendation_Protection_of_Children_EN.pdf adresinden erişildi.

Council of Europe (2010). Guidelines Of The Committee Of Ministers Of The Council Of Europe On Child-Friendly Justice. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(3), 83–104. 17.12.2015 tarihinde <http://www.sbe.deu.edu.tr/dergi/cilt4.say%C4%B13/4.3%20cakir.pdf> adresinden erişildi.

Çakmak, D. (2009). Türkiye’de Çocuk Gelinler. Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi. 27.12.2014 tarihinde <http://m.friendfeed-media.com/546c4aee6e5f278276e0a841934ccd5340492fac> adresinden erişildi.

Çavlin-Bozbeyoğlu, A. (2009). Türkiye’de Enstest Sorununu Anlamak (Özet Rapor). Ankara: Nüfusbilim Derneği ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu. 22.03.2015 tarihinde <http://www.unfpa.org.tr/rapay/ensesrapor.pdf> adresinden erişildi.

Çelik, C. (2005, Şubat). Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi. e-akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, (36). 09.11.2015 tarihinde <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=%C7OCUK%20KAVRAMI%20VE%20MEDEN%DD%20HUKUK%20A%C7ISINDAN%20C7OCUK%20HAKLARININ%20TAR%DDH%DD%20GEL%DD%DE%DDM%DD&kimlik=-1854485512&url=makaleler/ccelik-1.htm> adresinden erişildi.

Çelik, E. G. (2013). Yerel Yönetimlerin Sosyal Politikalara Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 348828).

Çelik, G., Aykara, A., Gök, F. A. (2013). Fiziksel Engelli Çocukların Katılım Hakkına Yönelik İhlallerin Hak Temelli Yaklaşım Açısından Değerlendirilmesi. Uluslararası Katılımlı Sosyal Hizmet Sempozyumu 2013 içinde (s. 342–352). Kocaeli. 14.10.2015 tarihinde <http://shb.kocaeli.edu.tr/Sempozyum2013.pdf> adresinden erişildi.

- Çoban, A. İ. (2013). Çocuk İhmal-İstismarında Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli. Uluslararası Katılımlı Sosyal Hizmet Sempozyumu 2013 içinde (s. 104–116). Kocaeli. 22.12.2015 tarihinde <http://shb.kocaeli.edu.tr/Sempozyum2013.pdf> adresinden erişildi.
- Çocuk Çalışma Grubu. (2012). İnsani Yardım Çalışmalarında Çocuk Korumaya Yönelik Asgari Standartlar. 03.04.2015 tarihinde http://cpwg.net/wp-content/uploads/sites/2/2015/02/CPMS_Turkish.pdf adresinden erişildi.
- Çocuk Hakları Programlama Koordinasyon Grubu. (2005). Çocuk Hakları Programlaması (Çev. Gündem Çocuk: Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma ve Uygulamaları İzleme Derneği İkinci Basım). Lima - Peru: Save the Children Yayınları.
- Çocuk Hakları Raporlama Sivil Toplum Kuruluşu Girişimi. (2011). Türkiye’de Çocuk Haklarının Durumu 2001-2011 STK Raporu. Sivil Toplum Kuruluşları. 27.12.2014 tarihinde <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/NGO-Report-TR.pdf> adresinden erişildi.
- Çocuk Koruma Kanunu. (2005). T.C. Resmi Gazete, 25876, 15 Temmuz 2005.
- Çolak, N. İ. (2011, Mart). 12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliklerinin Devletin Çocuğu Koruma Görevine Etkileri ve Alınacak Tedbirler. Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, (109). 04.01.2015 tarihinde <http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=109> adresinden erişildi.
- Dağlı, T., İnanıcı, M. A. (Haz.) (2011). İhmal ve İstismara Uğrayan Çocuğa Bütüncül Yaklaşım. Ankara: Fersa Ofset.
- Danış, M. Z., Şahbikan, İ. (2014). Suça Sürüklenmiş Çocukların Yeniden Toplumsallaşma Sürecinde ve İnsan Hakları Bağlamında Sosyal Hizmet Yaklaşımlarının Yeri ve Önemi. Tarih Okulu Dergisi, (18), 627–651. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh529>
- Değirmencioğlu, S. M. (2012). Katılım Hakkına Tersten Yaklaşım: Tersten Katılım. Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu içinde (s. 378–389). Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Deniz, İ. (2014). Panik Bozukluk Tanılı Hastaların Çocukluk Çağı İhmal ve/veya İstismar Yaşantıları Yönünden İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 365319).

Dervişoğlu, S. (2012). Çocuk İstismarı ve İhmali Açısından Sokakta Çalışan Çocuklar ve Avrupa Birliği Uygulamaları (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 314844).

Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) (No. Karar No. 877). Ankara: DPT.

Doğan, İ. (2001, Eylül). Çocuk Hakları Açısından Türkiye’de Çocuk Olgusu. Milli Eğitim Dergisi, (151), 28.05.2015 tarihinde http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/dogan.htm adresinden erişildi.

Erbay, E. (2012). Türkiye’de Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma ve İzlemeye Yönelik Uygulamaların Eleştirel Analizi ve Bir Model Önerisi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 23(2), 47–74. 03.01.2015 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931211.pdf> adresinden erişildi.

Erbay, E. (2013). Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Büyük Resmi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 24(1), 157–167. 03.02.2015 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931202.pdf> adresinden erişildi.

Ergündüz, Z. Ş. (2010). Çocuk Suçluluğunda Çocuk İstismarı Olgularının Değerlendirilmesi (Doktora Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 272148).

Ertürk, Y. D. (2011). Çocukluk Çağı Gelişim Dönemlerine Göre Medya Kullanımı. Mustafa Ruhi Şirin (Haz.). Çocuk Hakları ve Medya içinde (s. 47-85). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

European Commission (2005) 2005 Regular Report (No. SEC (2005) 1426). Brussels: European Commission.

European Commission (2006) 2006 Regular Report (No. SEC (2006) 1390). Brussels: European Commission.

European Commission (2007) 2007 Regular Report (No. SEC (2007) 1436). Brussels: European Commission.

European Commission (2008) 2008 Regular Report (No. SEC (2008) 2699). Brussels: European Commission.

European Commission (2009) 2009 Regular Report (No. SEC(2009)1334). Brussels: European Commission.

European Commission (2010) 2010 Regular Report (No. SEC(2010) 1327). Brussels: European Commission.

European Commission (2011) 2011 Regular Report (No. SEC (2011) 1201). Brussels: European Commission.

European Commission (2012) 2012 Regular Report (No. SWD (2012) 336). Brussels: European Commission.

European Commission (2013) 2013 Regular Report (No. SWD (2013) 417). Brussels: European Commission.

European Commission (2014) 2014 Regular Report (No. SWD(2014) 307). Brussels: European Commission.

European Commission (2015) 2015 Regular Report (No. SWD(2015) 216). Brussels: European Commission.

Fazlıoğlu, A. (2013). Çocukluğunu Çocukları İle Yaşayan Küçük Gelinler. Biz Bir Aileyiz, 1(4), 35–39.

Fidan, F. (2004). Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış, Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 30-49. 03.01.2015 tarihinde <http://bys.trakya.edu.tr/file/open/26065905> adresinden erişildi.

Fontaine, P. (2010). Europe in 12 lessons. 21.12.2014 tarihinde http://www.euic.mk/content/Brochures-pdf-NEW/EN/12_Lessons_EN.pdf adresinden erişildi.

Genç Hayat Vakfı. (2012). Çocukların Ev İçinde Yaşadıkları Şiddet Araştırması 2012. İstanbul: Genç Hayat Vakfı.

Gökalp, Ö. T. (2011, Mayıs). Türk İş Hukukunda Çocuk İşçi Çalıştırma. Electronic Journal of Vocational Colleges, 125–135. 06.03.2015 tarihinde http://www.ejovoc.org/makaleler/may_2012/pdf/11.pdf adresinden erişildi.

Gökler, R. (2006). Eğitimde Çocuk İstismarı ve İhmaline Genel Bir Bakış. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(3), 47–76. 12.05.2015 tarihinde http://www.tsadergisi.org/tsadergi/arsiv/aralik2006/03_.pdf adresinden erişildi.

Greijer, S. (2012). Gelişimin Hızlandırılması: Çocuğa Karşı Şiddet ile Mücadele Konferans Nihai Raporu. Ankara: Avrupa Konseyi, UNICEF Türkiye Temsilciliği, ASPB. 27.12.2014 tarihinde http://www.coe.int/t/dg3/children/Source/RapportAnkara_tur.pdf adresinden erişildi.

Gupta, M. D., Engelman, R., Levy, J., Luchsinger, G., Merrick, T., Rossen, J. E. (2014). UNFPA State of World Population 2014. UNFPA. 13.01.2015 tarihinde http://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/EN-SWOP14-Report_FINAL-web.pdf adresinden erişildi.

Güçtürk, Y., Kırımsoy, E., Özcebe, H., Salman, F., Tatlıdil, A. (2008). Hükümet Dışı Kuruluşlar için Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Uygulanmasını İzleme ve Raporlama El Kitabı (Gülgün Müftü ve Adem Arkadaş (Ed.)). Ankara: Alp Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.

Günay, M. (2012). 6284 Sayılı Kanuna Göre Koruyucu ve Önleyici Tedbirler. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 3(10), 647–686. 09.11.2015 tarihinde <http://www.taa.gov.tr/indir/6284-sayili-kanuna-gore-koruyucu-ve-onleyici-tedbirler-bWFrYWxlfGNkYWRiLTQ4NGVmLTkxNzU4LWRiYjgwLnBkZnwxOTg/> adresinden erişildi.

Gündem Çocuk Derneği. (2009). Türkiye Çocuk Politikası. Ankara: Gündem Çocuk Derneği.

Gündem Çocuk Derneği. (2013). Türkiye'de Çocuğun Yaşam Hakkı 2013 Raporu. Ankara: Gündem Çocuk Derneği Çocuk Hakları Merkezi.

Gündem Çocuk Derneği. (2014). Türkiye'de Çocuğa Karşı Ayrımcılık Raporu 2013 (No. Çocuk Hakları İzleme Raporları - 04). Ankara: Gündem Çocuk Derneği Çocuk Hakları Merkezi.

Güngör, M. (2008). Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu ve Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), 25–43. 07.02.2015 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/adyusbd/article/view/5000041850/5000039378> adresinden erişildi.

Güngör, M. (2013). Risk Altındaki Çocukların Aile Yapıları ve Suça Yönelimleri (Mersin İli Örneği). Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(2), 421–434. 24.03.2015 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/mersinefd/article/view/1002000433> adresinden erişildi.

Hakyemez, Y. Ş. (2010). 2010 Anayasa Değişiklikleri ve Demokratik Hukuk Devleti. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14(387- 406), 2.11.11.2015 tarihinde http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/14_2_13.pdf adresinden erişildi.

Hatun, Ş., Acar, H., Yapar, Y., Şanalmiş, D. O. (2014). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 Çocuk Çalışma Grubu Raporu (No. KB: 2901). Ankara: T. C. Kalkınma Bakanlığı.

Hodgkin, R., Newell, P. (2003). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı (Çev. Ş. Akipek (Ed.) İkinci Baskı). Cenevre: UNICEF Avrupa Bölge Ofisi.

<http://www.ab.gov.tr> 24.12.2015 tarihinde erişildi.

<https://www.afad.gov.tr> 04.01.2016 tarihinde erişildi.

<http://bianet.org/bianet/cocuk> 11.01.2016 tarihinde erişildi.

<http://genclikkamplari.gsb.gov.tr> 12.01.2016 tarihinde erişildi.

<http://www.gsb.gov.tr/Projects.aspx#> 12.01.2016 tarihinde erişildi.

Human Rights Council. (2014). Universal Periodic Review National Report. 25.12.2015 tarihinde http://www.upr-info.org/sites/default/files/document/turkey/session_21_-_january_2015/a_hrc_wg.6_21_tur_1_e.pdf adresinden erişildi.

İçli, T. G. (2009). Çocuk Suç ve Sokak. Ankara: Dumat Ofset Matb. Ltd. Şti.

İkizoğlu, M., Dölek, B. Ö., Çifci, E. G. (2007). Çalışan Çocukların Sorunları ve Geleceğe İlişkin Beklentileri. Toplum ve Sosyal Hizmet, 18(2), 21–36.17.05.2015 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931328.pdf> adresinden erişildi.

İlhan, M. N. (2014, Aralık). Türkiye’de ve Dünyada Madde Bağımlılığı Boyutları. Biz Bir Aileyiz, 3(8), 47-50.

İlhan, N., Ergün, A. (2010). Evsizler ve Toplum Sağlığı. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 5(20), 79–90.17.12.2015 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/spcd/article/view/5000107975> adresinden erişildi.

İlköğretim ve Eğitim Kanunu. (1961). T.C. Resmi Gazete, 10705, 12 Ocak 1961.

İnan, A. N. (1995). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 44(1), 765–778. doi: 10.1501/Hukfak_0000000699

İnceoğlu, Y., Akmer, N. (2011). Medya ve Çeşitlilik Klavuzu: Çocuklarla İlgili İçerik Üretiminde Medya İçin Özdenetim. Mustafa Ruhi Şirin (Haz.). Çocuk Hakları ve Medya içinde (s. 111– 137). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

İnsan Hakları Derneği. (2008). Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Öğretmenler ve Aileler İçin Eğitim Kılavuzu. Ankara: Berkay Ofset.

İnsan Hakları ve Çocuk Hakları (t.y.). 29.05.2015 tarihinde <http://docplayer.biz.tr/2578825-Hak-ve-ozgurluk-arasindaki-ne-fark-vardir-insan-haklarinin-siniri-ve-sorumluluk.html> adresinden erişildi

İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun (2007). T.C. Resmi Gazete, 26530, 23 Mayıs 2007.

İş Kanunu. (2003). T.C. Resmi Gazete, 25134, 10 Haziran 2003.

Kalaycı, S., Çiçek, E. (2013). Çocuk Haklarının İhlali ve Çocuğun Ekonomik İstismarı. Uluslararası Katılımlı Sosyal Hizmet Sempozyumu 2013 içinde (s. 126–141). Kocaeli. 14.10.2015 tarihinde <http://shb.kocaeli.edu.tr/Sempozyum2013.pdf> adresinden erişildi.

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu. (2012). T.C. Resmi Gazete, 28338, 29 Haziran 2012.

Kara, B., Biçer, Ü., Gökalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 47(2), 140–151. 21.03.2015 tarihinde http://www.cshd.org.tr/csh/pdf/pdf_CSH_87.pdf adresinden erişildi.

Karaman, B., Özçalık, M. (2007). Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 14(1), 25–41. 13.04.2015 tarihinde <http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C14S12007/BKMO.pdf> adresinden erişildi.

Karan, U. (2009). Avrupa Birliği Ülkelerinde Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Kurumları. Ankara: Mattek Matbaacılık Basım Yayın Tan. San. Tic. Ltd, Şti.

Karataş, K. (2007). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzer İne Bir Değerlendirme. Toplum ve Sosyal Hizmet, 18(2), 7–19.12.03.2015 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931327.pdf> adresinden erişildi.

Kavak, F. (2005). Çocuk Haklarının Korunmasında Polisin Görev ve Yetkilerinin Uygulama Açısından Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 188519).

Kaygas, Ö. (2011). Suça Sürüklenen Çocuğun Cezai Sorumluluğu. 21.12.2015 tarihinde http://www.turkhukusitesi.com/makale_1366.htm adresinden erişildi.

Kırımsoy, E., Acar, H., Sevük, H. Y., Kaynak, H., Aydın, M., Antakyalıoğlu, Ş., ... Acar, Y. B. (Ed.). (2013). Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı Sosyal Çalışma Görevlileri İçin Eğitim Kitabı. 28.05.2015 tarihinde <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/6.%20SOSYAL%20C3%87ALI%20C5%9EMA%20G%C3%96REVL%C4%B0LER%C4%B0%20C4%B0%C3%87%20C4%B0N%20E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%20K%C4%B0TABI.pdf> adresinden erişildi

Kobat, İ. B. (2009). Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları Işığında Çocuk Suçluluğu ve Nedenleri (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 261319).

Kurnaz, Ş. A. (2009). Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kurt, S. L. (2013). Türkiye’de Çocuk Haklarının Bilinirliği (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 356176).

Kurt, S. L. (2014, Eylül). Çocuk Hakları ve Çocuğun Katılım Hakkı. Biz Bir Aileyiz, 3(7), 76-80.

Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu. (1927). T.C. Resmi Gazete, 627, 07 Temmuz 1927.

Lord, J. E., Guernsey, K. N., Balfe, J. M., Karr, V. L., deFranco, A. S. (2007). İnsan Hakları. Evet! (Çev. Ç. Gülabioğlu ve E. Çopuroğlu). Minneapolis: Minnesota Üniversitesi İnsan Hakları Kaynak Merkezi. 12.12.2014 tarihinde http://uglakademi.org/dl/ayrim/Insan_Haklari_EVET.pdf adresinden erişildi.

Malatyalı, M. K. (2014). Türkiye’de “Çocuk Gelin” Sorunu. Nesne Psikoloji Dergisi (NPD), 2(3), 27-38. doi: 10.7816/nesne-02-03-03

Mesleki Eğitim Kanunu. (1986). T.C. Resmi Gazete, 19139, 9 Haziran 1986.

Milanlıoğlu, U. K. (2014). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi Aile Danışmanlığı Sertifika Programı Çocuk Hakları Sunumu. 12.03.2015 tarihinde http://www.yyu.edu.tr/abis/admin/dosya/3612/files/Yusem_Aile_Danismanligi_Cocuk_Haklari_2014.pdf adresinden erişildi.

Musayeva, G. (2013). Avrupa Birliği, Türkiye ve Azerbaycan Cumhuriyetlerinde Çocuk Hakları (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 331853).

Müderrişoğlu, S., Dedeoğlu, C., Akço, S., Akbulut, B. (2014). Türkiye’de 0-8 Yaş Arası Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması. İstanbul: Bernard van Leer Vakfı.

03.04.2015 tarihinde <http://www.ailecocuksiddet.info/RAPOR.pdf> adresinden erişildi.

Müderrişoğlu, S., Semerci, P. U., akar, B. Y., Karatay, A., Akkan, B. E. (2013). ocuk Refahı Belgesi. UNICEF.

Müftü, G. (2011). “ocuk Haklarının Yaygınlaştırılması İçin Medya Sorumluluğu”. Mustafa Ruhi Şirin (Haz.). ocuk Hakları ve Medya (s. 265– 283). İstanbul: ocuk Vakfı Yayınları.

Odman, M. T. (2012). Dünyada ve Türkiye’de ocuk Hakları. Uluslararası Katılımlı ocuk İhtiyaçları Sempozyumu içinde (s. 305–345). Ankara: Mutlu ocuklar Derneği Yayınları.

Oral, Ü. K., Engin, P., Büyükyazıcı, Z. (2010). Türkiye’ de ocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması / Özet Rapor. UNICEF. 01.04.2015 tarihinde <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf> adresinden erişildi

Ozankan, M. (2009). Avrupa Birliği İlerleme Raporları erevesinde Türk alışma Mevzuatının Gelişimi (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 249420).

Öncül, S., Köse, Y. (2012). Sosyal Politikalara İlişkin alışma. ASPB. 04.04.2015 tarihinde http://sgb.aile.gov.tr/data/5434f2ee369dc31d48e42dc3/sospol_iliskinalisma.pdf adresinden erişildi.

Özcebe, H., Biçer, B. K. (2013). Önemli Bir Kız ocuk ve Kadın Sorunu: ocuk Evlilikler. Türk Ped Arşivi, 48, 86–93. doi: 10.4274/tpa.1907

Özdemir, U. (2010). Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış. Toplum ve Sosyal Hizmet, 21(2), 77–88. 17.12.2015 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931263.pdf> adresinden erişildi.

Özdoğan, F. (2014, Aralık). Madde Bağımlılığını Önlemede Ailede Risk ve Koruma Faktörleri. Biz Bir Aileyiz, 3(8), 34-41.

Özer, Y. E. (2013). ocuk Hakları, Katılım ve Yerel Düzeyde Uygulaması: Türkiye Örneği. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14(1), 245–258.17.01.2015 tarihinde

<http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/ocukhaklarkatlmveyereldzeydeuygulamasrkiyernei.pdf> adresinden erişildi.

Özgürlüğünden Yoksun Gençlerle Dayanışma Derneği. (2010). Çocuk Ombudsmanlığı (Düzeltilmeler: Selin Berghan). Tarihinde <http://www.ozguder.org.tr/foto/files/kitap.pdf> adresinden erişildi

Özsöz, M. (2014). Avrupa Komisyonu 2014 Yılı Türkiye İlerleme Raporu Değerlendirmesi. İktisadi Kalkınma Vakfı. 26.10.2015 tarihinde http://www.ikvmail.org/upload/data/files/2014_ilerleme_raporu_genis_degerlendirme%5b1%5d.pdf adresinden erişildi.

Öztürk, A. B. (2008). Çocuk Yoksulluğunda Yaşama, Sağlık ve Beslenme Hakları. Toplum ve Sosyal Hizmet, 19(2), 67–80. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931307.pdf> adresinden erişildi.

Öztürk, A. B. (2009). Çocuğun Cinsel İstismarı ve Aileyle Çalışma. Toplum ve Sosyal Hizmet, 20(2), 89–98. 05.01.2015 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931282.pdf> adresinden erişildi.

Pelendecioğlu, B., Bulut, S. (2009). Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 9(1), 49-62.19.10.2015 tarihinde <http://www.efdergi.ibu.edu.tr/index.php/efdergi/article/view/1044/1930> adresinden erişildi.

Pişi, D. (2013). İstismar ve İhmale Uğrayan Çocukların Psiko-Sosyal Özellikleri (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 329305).

Polat, O. (2008). Türkiye’de Çocuk Haklarının Durumu. Toplum ve Demokrasi, 2(2), 149–157. 27.12.2014 tarihinde <http://www.toplumvedemokrasi.org.tr/index.php/tdd/article/viewFile/145/152> adresinden erişildi.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu. (1934). T.C. Resmi Gazete, 2751, 14 Temmuz 1934.

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun (2011). T.C. Resmi Gazete, 27863, 03 Mart 2011.

Sanioğlu, H. (2008). Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (74), 77–111. 12.03.2015 tarihinde <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-74-385> adresinden erişildi.

Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve M¼cadele Y¼ntemleri. Çalışma ve Toplum, (3), 51–105.01.10.2015 tarihinde <http://www.calismatoplum.org/sayi6/Makale%202.pdf> adresinden erişildi.

Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). T.C. Resmi Gazete, 18059, 27 Mayıs 1983.

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. (2006). T.C. Resmi Gazete, 26200, 16 Haziran 2006.

Soylu, N., Bilgiç, H., Aslan E., Yıldırım, H., Karakaya, F., Uğur, Ç. S. ve D¼nmez, Ç. (2015). Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (SED). Ankara: ASPB.

S¼g¼tl¼, A., Keçe, H. (2014, Aralık). Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi. Biz Bir Aileyiz, 3(8), 6-9.

S¼zer, M. A. (2003). Çocukluk ve Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(3), 179–183.12.04.2015 tarihinde http://dokuman.tsadergisi.org/dergiler_pdf/2003/2003-aralik/4.pdf adresinden erişildi.

Spassova, S. (2011). Handbook for parliamentarians the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention). Strasbourg: Council of Europe.

Sunal, O. (2009). Çocukđa Y¼nelik Sosyal Politika (Doktora Tezi). Y¼K Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 250292).

şahin, F. (2002). Çocuk İhmalı: Tanı ve Tedavide Hekimler İçin İpuçları. Klinik Pediatri, 1(3), 103–106. 16.11.2015 tarihinde <http://www.cty.com.tr/files/journals/4/391.pdf> adresinden erişildi.

şahin, M., G¼ltekin, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile. İstanbul: Sosyal, Ekonomik ve K¼lt¼rel Araştırmalar Merkezi.

- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Şirin, M. R. (2011). Çocuk Hakları ve Medya Üzerine Bir Ön Bakış. Mustafa Ruhi Şirin (Haz.). Çocuk Hakları ve Medya içinde (s. 11–18). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, M. R., Gülan, A. (2011). I. Türkiye Çocuk Hakları Stratejisi (2012-2016). İstanbul: Erkam Matbaası.
- Şirin, M. R., Oktay, N., Altun, A. (2013). I. Türkiye Çocuk ve Medya Stratejisi ve Uygulama Planı 2014-2018. İstanbul: Altan Basım San. Tic. Ltd. Şti.
- Şişman, Y. (2006). Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 251–276.12.01.2015 tarihinde <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/421/343252.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişildi.
- Tahranlı, T., Gül, İ. I., Inceoğlu, A. A., Tokuzlu, L. B., Başalp, N., Karan, U. ve Akço, S. (2010). Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi Yönetici Özeti. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- TBMM Araştırma Komisyonu (2004). (10/111,160,180) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. TBMM. 09.01.2015 tarihinde <http://www.sicakyuva.com/haber/tbmm.htm> adresinden erişildi.
- TBMM Araştırma Komisyonu (2007). Türkiye’de Ortaöğretime Devam Eden Öğrencilerde ve Ceza ve İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlü Çocuklarda Şiddet ve Bunu Etkileyen Etkenlerin Saptanması Araştırma Raporu. TBMM. 20.12.2015 tarihinde http://www.kom.pol.tr/tubim/SiteAssets/Sayfalar/Di%C4%9Fer-Raporlar/tbmm_cocuk_artan.pdf adresinden erişildi.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (t. y.). 2002-2013 Son 11 Yılın Sosyal Politika Kazanımları. ASPB.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013a). Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi 2014-2019. Ankara: ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013b). Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2013- 2017). Ankara: ASPB.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2014 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara: ASPB.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı. (2013). Türkiye Tarafından Hazırlanan 2012 Yılı İlerleme Raporu Yapılan Çalışmalar ve Kaydedilen İlerlemeler. Ankara: AB Bakanlığı.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) (No. Karar No. 1041). Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

T.C. Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu. (2014). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 Eğitim Sisteminin Kalitesinin Artırılması Özel İhtisas Komisyonu Raporu (No. KB: 2893- ÖİK: 734). Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2014). Çocuğa Yönelik Şiddetin Önlenmesi Teknik Destek Projesi Okulda Şiddet Üzerine Literatür Taraması (Nihai Rapor). MEB. 20.12.2014 tarihinde http://siddetinonlenmesi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/04105755_literatur_taramasi.pdf adresinden erişildi.

Tıraşçı, Y., Gören, S. (2007). Çocuk İstismarı ve İhmali. Dicle Tıp Dergisi, 34(1), 70–74. 04.02.2015 tarihinde <http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/11/cihmalist.pdf> adresinden erişildi.

Topçuoğlu, R. A. (2012). Türkiye’de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Araştırması. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye. 01.01.2016 tarihinde http://www.turkey.iom.int/documents/Child/IOM_GocmenCocukRaporu_tr_03062013.pdf adresinden erişildi.

Tor, H. (2010). Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları. Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks, 2(2), 25–42.03.01.2015 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423939533.pdf> adresinden erişildi.

tr.wikipedia.org 16.03.2015 tarihinde erişildi.

Turan, İ. (2012). Suça Sürüklenen Çocuklar: Kocaeli Örneği (Doktora Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 319858).

Turanlı, K. (2004). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun Ekonomik Sömürüden Korunma Hakkı (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 143964).

Turğut, M. ve Feyzioğlu, S. (Ed.). (2014). Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler. İstanbul: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye Ltd. Şti.

Türk Ceza Kanunu. (2004). T.C. Resmi Gazete, 25611, 12 Ekim 2004.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). Çalışan Çocuklar 2012. Ankara: TÜİK.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). İstatistiklerle Çocuk 2014. Ankara: TÜİK.

Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi. (2014). Türkiye Uyuşturucu Raporu 2014 (No. Bakanlık Gen. Yayın No:762). Ankara: İç İşleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü.

Türk Medeni Kanunu. (2001). T.C. Resmi Gazete, 24607, 8 Aralık 2001.

Uğurlu, Z., Gülsen, İ. A. (2014). Çocuk Hakları ve Hukuk Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(1), 25.03.2015 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ijoses/article/view/5000121617> adresinden erişildi.

Uluslararası Af Örgütü. (2014). Hayatta Kalma Mücadelesi Türkiye'deki Suriye'den Gelen Mülteciler. Londra: Uluslararası Af Örgütü Yayınları.

Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Yön ve Kapsamına Dair Kanun (2007). T.C. Resmi Gazete, 26720, 4 Aralık 2007.

Uluslararası Çocuk Merkezi. (t. y). AB İlerleme Raporunda Çocuk Hakları. 07.03.2015 tarihinde <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/AB-ilerleme-raporunda-cocuk-haklari.pdf> adresinden erişildi.

Uluslararası Çocuk Merkezi. (2012). Etkinlik Raporu 2010-2011. Ankara: UÇM.

Uluslararası Çocuk Merkezi. (2014a). Çocuğa karşı Cinsel Sömürü ve İstismarın Önlenmesi: Politika Notu'nda. 24.12.2014 tarihinde <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/policy-note-SVAC.pdf> adresinden erişildi.

Uluslararası Çocuk Merkezi. (2014b). Kentler ve Bölgeler: Çocuklara Yönelik Cinsel Şiddeti Durdurmak İçin Bir Anlaşma Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin Avrupa Konseyi "Beşte Bir" kampanyasına katkısı. Ankara: Alp Ofset Matbaacılık.

Uluslararası Çocuk Merkezi. (2014c). Uluslararası Çocuk Merkezi Yıllık Rapor 2013-2014. Ankara: UÇM.

Umumi Hıfzısıhha Kanunu. (1930). T.C. Resmi Gazete, 1489, 6 Mayıs 1930.

UNICEF. (2007a). Çocuk Hakları ve Gazetecilik Uygulamaları Hak Temelli Perspektif. UNICEF. 03.04.2015 tarihinde <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Cocuk%20Haklari%20ve%20Gazetecilik.pdf> adresinden erişildi.

UNICEF. (2007b). Çocuklara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Parlamenterler İçin El Kitabı. UNICEF.

UNICEF. (2011a). Türkiye'de Çocukların Durumu Raporu 2011. UNICEF. 08.01.2015 tarihinde http://www.kaynakindir.com/wp-content/uploads/2014/01/turkiyede_cocuklarin_durumu_raporu_2011.pdf adresinden erişildi.

UNICEF. (2011b). Türkiye'de Ulusal Çocuk Forumu ve Çocuk Katılımının Öyküsü (Yenilenmiş 2. Baskı). UNICEF.

UNICEF. (2012a). Türkiye'de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi 2012. UNICEF. 21.11.2015 tarihinde <http://unicef.depar yazilim.com/files/bilgimerkezi/doc/sitan-tur-final-2012.pdf> adresinden erişildi

UNICEF. (2012b). Türkiye'de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi 2012. Unicef.

UNICEF, UNODC. (2005). Çocuk Suç Mağdurları ve Tanıkları İle İlgili Meselelerde Adalet İçin Birleşmiş Milletler Yol Gösterici İlkelerinin Çocuk Dostu Versiyonu. 03.04.2015 tarihinde <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/COCUK%20SUC%20MAGDURLARI%20VE%20TANIKLARI.pdf> adresinden erişildi.

Uslu, R. (2009). Sokak Çocukları Üzerine Sosyolojik Bir Analiz (İstanbul Çocuk ve Gençlik Merkezleri Örneği) (Uzmanlık Tezi). Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Uslu, R. İ., Kapçı, E. G. (2014). Karanlığa Işık Tutmak Türkiye’de Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismarı Son 12 Yılda Yayımlanan Araştırmaların Sistematik Değerlendirmesi. Ankara: Alp Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.

Usta, S., Özdaş, A. R., Canbulut, T. (2013). Türkiye’ De Çocuğa Karşı Şiddetin Önlenmesi Alanında Çalışan Kuruluşlar Rehberi. Ankara: Unicef.

Ünal, F. (2008). Ailede Çocuk İstismarı ve İhmali. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(1), 9–18. 05.02.2015 tarihinde http://dokuman.tsadergisi.org/dergiler_pdf/2008/2008-Nisan/2.pdf adresinden erişildi.

Vardar, N. (2015). Mülteci, Göçmen, Sığınmacı Arasındaki Farklar? Tarihinde adresinden erişildi <http://bianet.org/bianet/toplum/167434-multeci-gocmen-siginmaci-arasindaki-farklar> Vatandaş, S. (2014, Ekim). Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu Değerlendirmesi. 19.11.2015 tarihinde http://www.bilgesam.org/incele/1832/-turkiye-2014-yili-ilerleme-raporu-degerlendirmesi/#.Vk3ED_msVUU adresinden erişildi.

www.ab.gov.tr 23.11.2014 tarihinde erişildi.

www.cocukhaklariizleme.org 27.02.2015 tarihinde erişildi.

www.ilo.org 24.12.2014 tarihinde erişildi.

www.kdkcocuk.gov.tr 02.12.2015 tarihinde erişildi

www.unicef.org.tr 18.07.2015 tarihinde erişildi.

Yalçın, H., Bay, M., Ekmekçioğlu, E. (2008). Türkiye ve Türk Dünyasında Çocuk Hakları İle İlgili Çalışmaların Yararları. II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi içinde (s. 429–439). Bişkek / Kırgızistan. 30.12.2014 tarihinde <http://avrasya.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/01/kongreKitabi.pdf> adresinden erişildi.

Yalçın, N. (2011). Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Çözüm Önerileri (Yüksek Lisans Projesi). Beykent Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 06.03.2015 tarihinde <http://www.drnuryalcin.com/pdfs/10.pdf> adresinden erişildi.

Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(18), 499–525. 04.01.2015 tarihinde <http://sbed.mku.edu.tr/article/download/1038000287/1038000132>. adresinden erişildi.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (1999). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, S. (2014). Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(2), 91–108.01.12.2015 tarihinde <http://www.siyasetekonomiyonetim.org/index.php/sevad/article/viewFile/137/132> adresinden erişildi.

Yıldırım, S., Yenihan, B. (2013, Nisan). Sosyal Dışlanma ve İşgücü Piyasasında Gençler. Mevzuat Dergisi, 16(184). 17.10.2015 tarihinde <http://www.mevzuatdergisi.com/2013/04a/01.htm> adresinden erişildi.

Yıldız, Ö. (2008). Çocuk İşçiliğini “Piyasa Ahlakı” İçinde Düşünmek. İş Ahlakı Dergisi, 1(2), 81–95. 07.05.2015 tarihinde <http://isahlakidergisi.com/makale/cocuk-isciligini-piyasa-ahlaki-icinde-dusunmek/> adresinden erişildi.

Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. Aile ve Toplum Dergisi, 5(18), 1–20. 04.01 2015 tarihinde http://ismetgalip.com/wp-content/uploads/2010/07/turkiyede_ckk_degerlendirme.pdf adresinden erişildi.

Yolcuoğlu, İ. G. (2010). Çocukların İhmal-İstismara Uğramasında Aile ve Çocuklara Yönelik Risk Faktörleri ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 21(1), 73–83.

